

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

JOHN PETERSSON

NSAMU A MPANZU

SVENSKA MISSIONSFÖRBUNDET
MATADI
CONGO BELGE

Allmänna Sektionen

Fv 43

MS. A. 1. 1. 1.

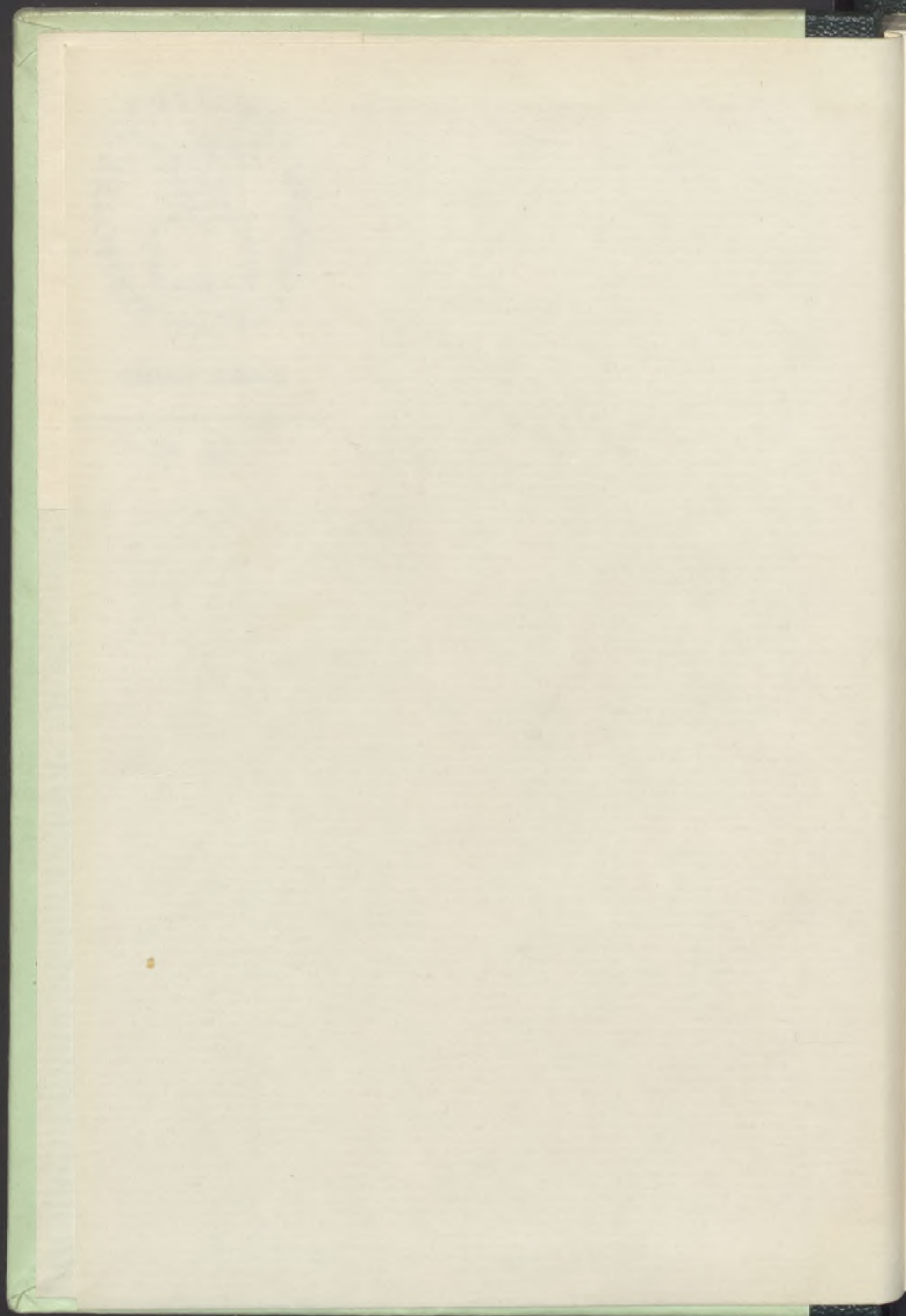
THE

1875

1875

1875

1875

NSAMU A MPANZU

KWA

John Petersson

BIZIZI BIATENDWA

KWA

LEMA SAMUELI

SVENSKA MISSIONSFÖRBUNDET

MATADI

CONGO BELGE

NSAMU A MPANZU

BY

BY

BY

BY

BY

BY

A. J. Lindgrens Boktryckeri, Falköping 1959

7411

A

Kimwana kia Mpanzu

1. Mpanzu ye mbuta andi ye buzi kiandi.

Mpanzu wabutwa mu vata dina mu kitini kia Kinyoyi. Wakala ye busi, i kota diandi. Diela diandi diakwikama tuka kimwana kiandi, ye wavioka bana bankaka mu yindula biabionsono bi kamona ye mu yuvudila biuvu bia mpila mu mpila.

Mbuta andi bu kayenda ku salu kiandi ku mayinza ye mpidi va nima ye Mpanzu mu nzemba ye mwana andi wa nkento ku ntwala mu nzila, buna watoma mokisa bana bandi. Bu kavaika mu yinza diandi, watula bana bandi babole ku nsi a nti kulembolo mwini wa ngolo, yandi kibeni bu keti sala salu kiandi.

Buna i diambu dia busi mu kala ndezi a nleke andi ye sakana yandi ye kumvana tiba vo madia mankaka, mpasi kalembwa dila. Mbuta bu kameni sala mu ngolo ye wena nsatu avunda fioti, buna i ntumbu kwe bundana ye bana bandi.

Filokula fiofio fi keti vunda yau fiakala fia kiese beni kwa Mpanzu, kansi bu kakatwa vutuka ku salu diaka, buna kiese kiandi kiakituka kiadi.

Kansi bu kameni nionga ye dila fioti, mboki se kalele tulu, ye buna kiadi kimeni. Ku nsi a tulu keti seva mpe. Nanga keti lotwa ndozi ye mona nkievo mu nkata a mama keti vwanda. Buna i salu kia busi kiandi mu kunkenga ye mu tinisa nianzi ye binonia ye lekwa biankaka bikutu kuntatika.

Lumbu ka lumbu kanatwa kwa ngudi andi ku yinza, ye lumbu ka lumbu kakengwa ye saduswa kuna kwa busi kiandi, ngudi bu keti sala, ye lumbu ka lumbu kavutuka yau ku vata, salu bu kimeni.

Mu ntangu yina mwana wowo kavisa ko vo: lekwa bia mvukila bitukanga mu salu ye vo: muntu, vo kasalanga ko, kabakanga lekwa mpe ko. Mbuta wazaya dio, ye mu diambu diodio kaveminanga salu kiandi. Ku ntwala si kavisa, yandi mwana vo: madia ma kadinga ye masiamisanga nitu andi mabakamanga mu diambu dia salu kia mbuta andi.

zunga bulu ye vonda ko. Ye mu nata zinzo i salu kiankaka ki bafwiti sala kintwadi, vata vo dina tungwa va fulu kiankaka.

Kansi babakala bena mpe salu bi basalanga muntu muntu. Bu bavwanda va boko evo vingila madia mau kwa bakazi bau, buna bankaka batunga nledo vo duba vo kedolo. Ntangu zankaka bakwika nsengo, bavala madibu ye minlambi ye bisu. Mu tamba ntondi ye zingola ye mu tunga bisaka mu tambila mpuku ye kwemba mfubu ye nkutu evo sanu i salu mpe ki balembolo sala kintwadi.

Babakala ka basala madia beni ko, kadi babanza vo: i salu kia bakento. Kansi mankondo bakuna ye bitiba ye ngazi bakwanga ye nata ku vata. Nga madia bayenda mo kitila, bonso nguba ye masangu ye wandu. Ye nkitulu au yankaka bakala kitila.

Bankaka bakeba bibulu, bonso zingulu ye zinkombo ye mameme, ye babonsono bena ye zinsusu, kansi ka bakadila zo mayindu ko. Bimbana-mbana biateta nsusu ka biavewa madia nkutu ko. Nsusu mu diambu dia yalembwa tombila bio madia malunga, i kuma biabingi biafwa. Mbatu ngo yayiza baka nkombo vo ngulu yalembwa kotuswa mu mpaka mu fuku.

Di baluta kadila mayindu i mambu mau. Lumbu kia mvimba, mbatu birole, balenda vwanda mu vata dia mfumu mu vovila mambu. Mambu mau mamingi-mingimangi makala mu nkwedolo ye mu mpambunu.

Muntu wavovila salu kia bisi vata wata vo: Muntu mosi lenda sala salu bitatu vo biia mu lumbu kimosi. Bisi mavata ka bena ye ntangu yazenguka mu vunda ko.

2. Kinkuti kiandi kia ntete.

Ntangu yina, Mpanzu bu kakibakidi malu ko, kakala ye mvwatu ko. Ye mboki mpe, bu kabadika diata ye yungusa ye sakana, wakala mpene bonso bana yandi bankaka, kadi bobo bwakala fu kia vata diandi. Nsinga wakanga mbuta mu luketo lwa mwana ka wafuka kimpene kiandi ko.

Lumbu kia ntete ki katomene bambuka moyo mu kimwana kiandi i kina ki kabaka kinkuti kiandi kia ntete. Mvu una nguba za mbuta andi zatoma buta. Bu zameni vavwa, buna tata diandi ye babakala bankaka bayenda teka nguba ku ndambu zankaka. Lumbu biabingi biavioka, mboki bavutuka. Babingi bamona kiese lumbu kina, kadi bamona lekwa biabingi bia mpila mu mpila bi basala sumba.

S'andi bu kakutula kifunda kiandi, buna Mpanzu weti tala siusiu. Biabingi bi kamona kamana bio vilakana, kansi ka biabionsono ko. Nsengo yina yamona yabaka mbuta andi katomene yo bambuka moyo. Ka yakala ye mva ko, kansi ya ntoko yakala. Mboki tata wavanga yo mva mpe wa mbote.

Mu fifunda-funda fia lukaya fi kakutula mwakala nzimbu zazingi zazinene ye zazike. Mu zozo mwasoma mbuta nsinga miamingi ye mia ntoko kwa busi kia Mpanzu. Nsinga wankaka wa mu laka ye miankaka mia moko ye wankaka waunene una kangwa mu luketo.

Kansi kilutidi twasa kiese kwa Mpanzu i lekwa kiankaka kiamonika va ntete nkievo ndambu a nlele, kansi bu kiabundumunwa se kieka fikinkuti. Bu bameni kio tala ye ku mbazi ye mu ngudi, mboki bavwika kio fi Mpanzu. Engwa kiese kia mpila yina! Weti kuki-

Mpanzu vweti kinkuti kiandi kia ntete.

tala. Weti kukiziola va vumu ye va moko. Bana ba nkubu yandi bayiza tala ye yitukwa. Mboki kaka bamweni kia mpila yoyo.

Mboki Mpanzu wasikudukuswa beni kwa tata mu toma keba kinkuti kiandi. Kansila bo mpe. Va ntete katoma diata mantela ye mu ngiendolo ya vumi, nkievo kayikidi mfumu a vata. Ye bana banzungidila ye yungusa ye seva tusevo twatwingi. Bu kameni zieta bonso bobo filokula fia mvimba ye kameni yukwa kinkuti kiandi, ye bana yandi bayukwa mu tala kio, se bayenda vwanda va ntoto ye sakana, bonso bwakala fu kiau. Ka bavwanda kaka ko, kansi balambalala ye yavula ye zanzala bonso buzanzalanga bindekwa-ndekwa.

Mbuta bu kabokila Mpanzu, ye kavutuka kwa yandi,

buna kinkuti kiandi kikedingi kia ntoko ye kiavedila se kieka kia mvindu ye kimonekene nkievo kia nkulu beni. Bu kasembwa, mu diambu dia kalembwa toma keba kinkuti kiavedila, buna se kiese kiandi mu diambu dia kinkuti kivilukidi kiadi.

Lumbu kina Mpanzu walonguka vo: lekwa kia mbo- te kitukisanga kiese, kansi vo ka kitomene kebwa ko, nga kiadi si kiatukisa.

3. Nsaka za Mpanzu ye bayandi.

Mpanzu bu kamonanga mbele yitundilanga ngudi andi mankondo ye mayaka, buna watatamana yo. Buna s'andi wakubika toto mu kifwani kia mbele ye wamvana yo. Mpanzu wavaika nswalu ku mbazi, wayungusa ye boka kwa bana yandi bonso ebu: Taleno kweno mbele ami yi mpeno kwa tata.

Buna bayandi bayiza yungusi ku kena. Mpanzu waluta yangalala, bu kamona bankubu yandi bakwiza tadi mbele andi. Bau mpe bayiza boka ye yuvula: Songeti yo, songeti yo! Bu bamona yo, bavova: E mbele yi diau mu ntoko! Wankaka vo: A vo yami kwandi nga kiese beni.

Buna Mpanzu vo: Lu zintaudi yami, buna lwena lweti wa? Bau vo: Inga. Mboki bana buna bona baboka, badumuzuka vakimosi mu finkungankunga, beti ta: E mbeli eto o o —, e mbeli o o. Mosi wakala ye dinkondo diabwaka, buna mbele yina yatoto basebila dinkondo dina.

Lumbu kiankaka Mpanzu ye bayandi bankaka, bu

bamana vewa madia kwa bambuta zau, babadika zie-
muka mosi mosi mu kwnda ku fulu kia bau kibeni
ku bayenda bakula minti miakutakana. I kuna banata
madia mpe mu binseba-nseba.

Babadika kukisola. Wankaka waluta ndwenga fioti
wavova: Bwabu mono i mfumu. Buna Mpanzu vo: Bu-

Mpanzu weti seba dinkondo mu mbele a nti.

na mono i nleke a mfumu, ye kwa wankaka kata:
Ngeye i nkento a mfumu umeni lamba madia meto.
Buna twala mo bwabu va boko. Yandi wanata madia
mau, ye bau bamokasana ye sevasana ye fwanikisa
ndinga ya bamfumu. Mboki baseva beni ye mona
kiese. Ye ndiena wasolwa mu kala nkento a mfumu
vwendi ku manima fioti.

Ngonda bikidi. Ntaudi zazo i kiokila, beti kembila
ngonda. Mpanzu mpe mwendo kumonekene ngonda

yamona. Wadumuzuka ye bayandi, bata: Bankonka nsudinga. Miezi bu miawasuka beni, Mpanzu wawa kindu ye yoyo-yoyo, buna wayenda kuna. Ye bu bamona bavovasana: Ndolo, teno bimpa bieto wilu e?

Babo vakimosi vo: Inga ndolo, vwandeno mpe. Bama lambula bimalu-malu. Mosi mu bau wayenda simbingi malu mau, mboki bayimbila vakimosi: Nidi nidi nama de, nama de kidi kidi, kidi kidi bosumuna, bosumuna modo, modo modo saka matete kole; sumba kwani kasumbidi kadi ko.

Buna Mpanzu watoma dimba beni. Fintama-ntama wazaya kio mpe ye tesa kio. I bobo batatamananga. Lumbu kiankaka batanga kumi dia nlembo mu mpila a bimpa biole biazola longuka Mpanzu. Biena bonso bwabu: Kia ntete: Kiosi, kirole, kiamazi, ngudi, a nkeno, kadia, kayukuta, kalambula, malu, bivwidi.

Mboki kia nzole: Mosi ame, zoli ame, tatu ame, tatukila, va sina nkondo, bwakila, dinkombo, e tata mbenza, dinte diame, diakumi. Bu kamana bio zaya nadede, buna wakutikisa bankubu yandi mu kubalonga bio.

Lumbu kiankaka bu bazakala, buna bankaka bayo-mvikita bayau ye baseva beni mu diambu dia ngio-mvikita. Mboki bafisana ku ntambi, buna baluta seva beni beni.

Ntangu zankaka Mpanzu ye bayandi bayenda kotingi mu manenga mu kwe vangi yenge. Bakota mu nsundu mia bangulu ye batomuna mbele ye dibu biazimbala ntama. Buna babaluka ntinu ku bwala ye banikusa dibu, mpasi bamona kiese, bu dieti vova. Mu diambu dia kiese mu lekwa bi babongele se baviyakene zinseba zau kuna titi.

4. Salu kia vata.

Mpanzu ye bankubu yandi bu beti sakananga, buna bamakota bena ye salu biau bia mpila mu mpila. Mu nsuka bakento babonga mpidi zau ye bayenda ku mayinza ye bana bau bankaka. Bu batula ku nlangu, bayobila ye yobisa bana bau. Ye ku mayinza bena ye salu bia mpila mu mpila, bonso bwena nsungi nsungi.

Bu bavutuka mu nkokila, buna banata zinkuni ye nlangu ye madia ma bana lamba kwa babakala ye bana basidi ku vata. Fu kiakala yau vo: mu nsuka ka badia ko, kansi muntu muntu ku yandi salu kayenda. Buna banata mpe zinguba vo masangu vo kwanga mu kwe dia ku salu. Vo ka bwa ko kasuwa biau banata.

Vo mvula yanoka, ye bakento balembwa kwenda ku yinza, buna bankaka batunga zinkwala, bankaka zimbangu ye bimbangu, bankaka bazieta nsadi, bankaka batunga nkole ye mboba. Kansi mvula vo yababwila ku yinza, buna mpasi bamona. Mbatu mu nkwalu bantonta kukifuka mu nzila mbatu mu makaya ma nkondo.

Nlangu banata wo mu nkudu ye zimbinda. Ka babonsono bazaya bumba nkudu ko, kansi babonsono zimbinda bazaya kubika. Bu zamana yela mu mayinza mau, buna banata zo ku nlangu mu bodisa zo mu ngudi. Bu zamana bola, buna basukula zo ku mbazi mu matiti ye maviakasa, ye mu ngudi basukumuna zo, mpasi kelwa ye mbodila biavaika. Mboki bayumisa zo mu mwini.

Kansi babakala mbatu basalasananga mu salu biau biankaka. Vo muntu zolele tunga nzo, buna va boko kawawana ye bayandi mu kunsadisa kani mu zaka

nkobo vo mu nata mahamvu. Mahamvu i mpila a makaya mafwanene ye mandala masadulwanga mu fuka nludi mu nsi yoyo. Mu nsuka balenda kwenda ku salu ye tatamana kani lokula biole vo bitatu, mboki bavambasananga mu kwenda ku salu biau biankaka.

Salu kia vata.

Nsodolo a nsitu mpe i salu ki balenda sala kintwadi. Vo muntu wavanga lumbu mu diambu diabaka lusa-dusu, buna wakubama mu lambisa madia, mpasi basola babaka ngolo ye yangalala. Mu nsodolo buna bateka zaka binti-nti biabionsono ye binsinga-nsinga biabionsono mu tanzi mboki kwanga nti miamionsono.

Mu veta mpe i salu mu bafwiti salasana. Kadi bu bakwendanga babingi vakimosi, buna ka mpasi mu

5. Mpanzu wabaka yandi nkombo ya ntete.

Tata dia Mpanzu diakala ye nkombo yakala bu-tanga bana bole bole. Mu diambu diodio yatondwa beni kwa vwidi yo. Kansi mvu una, bu yabuta, buna se bana batatu. Kansi wa ntatu wauke beni wakala, ye wabanzulwa vo ka lekwa ko. Fwa si fiakwa kaka.

Mboki mu diambu dia bana babole baluta mu ngolo, bu bana yema, bau batekila, ye fina fiafike ka fiabaka fulu ko. Vo fiabaka fulu mpe, buna wankaka i ntumbu kunkuda, ye ngudi ka yena diela mu kunsadisa ko. Fiofio tanda ye tanda kaka.

Nlongi wayiza bumina ku vata. Wamona fimwana-mwana fiofio fia nkombo. Wata kwa vwidi zinkombo vo: Fwiti vukisa fiofio, nga fwa fiakwa. Vwidi zo vo: Bwe ya fio vukisa?

Nlongi vo: Mono bu yakala ye mindele, buna bakala ye nkombo yabuta bana batatu. Kansi bau mu mpaka bakeba mwana mosi mu nsuka ye wankaka mu nkokila mu babana babanene, kadi bole bakala babanene ye umosi wuke beni. Bobo bavana fulu kwa fina fiafike mpe mu yema mbuta andi. Mu nzila yoyo fiavuka ye fiavuluka mpe.

Vwidi zo vo: Kadi ka mpasi ko e mu vingisa bana mu mpaka lumbu ka lumbu mu ngonda ya mvimba? Mono bu yakwe sala evo kwe zieti, bwe yalenda kenga bana ba nkombo?

Nlongi vo: Kadi mwana aku, yandi Mpanzu e?

Yandi vo: Bwevi, yandi si kalenda vibidila mu salu kia mpila yoyo e?

Nlongi vo: Nansila vo: fiofio si fiavuwa kwa yandi, vo lenda fio vukisa, si katambudila kwandi.

Babokila Mpanzu. Banzaikisa mabanza mau. Ye s'andi wansila mu baka fimwana-mwana fiofio nkailu, vo katomene sala salu kiokio ki bameni kumbangudila. Yandi Mpanzu watambudila.

Nkombo yena ye bana batatu.

Tuka lumbu kina katoma kadila nkombo zandi mayindu. Nsuka ka nsuka bu kavaikisa nkombo, wasimba mwana wa mbakala mu mpaka nate ye va midi. Va midi kavaikisa wo, kansi buna kakotisa wa nkento, mpasi wakala mu mpaka mu nkokila, nate ye mbuta mpe yakotuswa mu mpimpa.

Lumingu lumosi kaka lumeni vioka, ye finkombo-nkombo fiofio fikutu fwa fibadikidi kula ye vuluka, ye ngonda ya ntete bu yimeni, se fieka nkubu yimosi ye mpangi zandi. Mpanzu wakala kiesu mu diambu dia finkombo-nkombo fiandi, ye tata diandi diayitukwa mu diambu dia diela dia mindele divukisi finkombo-nkombo fikutu fwa.

Buna Mpanzu wayindula bonso ebu: Kedika kiakedi mayindu mami momo mu nkatu ko. Bwabu mvwidi nkombo. Vo yazola sumba nkombo, yalembana bo, kadi mbongo kwe zatuka? Kansi mayindu mami mamana ma yakadidi nkombo zatata, mau i mpila mosi ye mbingo za nsumbila nkombo.

6. Ntungulu a mpaka ya nkombo.

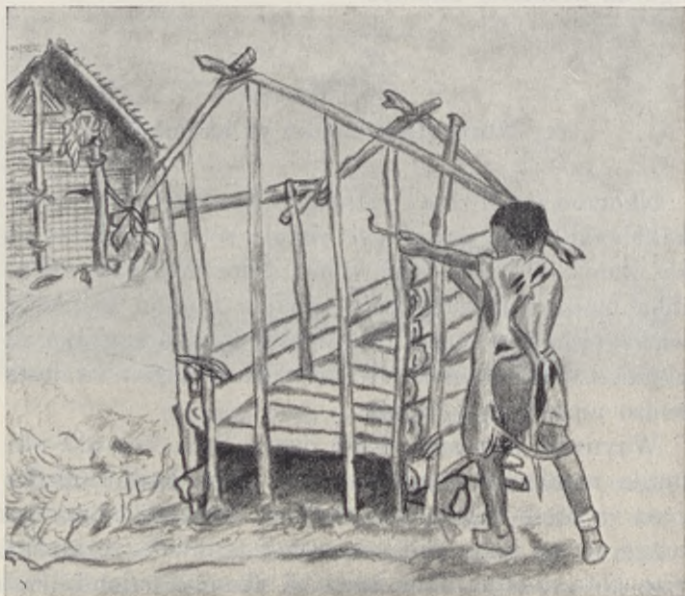
Nkombo ya Mpanzu yatukisa kiesa beni kwa yandi, kadi yakula mu nswalu ye yakala nitu ya mbote, ye ka ntama ko buna yeka vumu. Buna Mpanzu wabadika banza mu tungila yo mpaka. Lumbu kiankaka wazieta mu tala bonso bwatungwa mpaka zankaka za nkombo. Buna wamona vo: zankaka zatungwa va ntoto bonso mpaka za bangulu.

Wayuvula tata andi: Kadi ngeye Tata, bila nki watudila mpaka ya bankombo mu yulu, kadi zankaka zena va ntoto kaka? Tata andi vo: Bulutidi mbote mu tunga zo mu yulu, kadi mu nsungi a mvula vo mpaka yina kota nlangu, buna bana ba nkombo balenda fwa ye bangudi bamona mpasi. Kadi bankombo ka batomanga nitu mu nlangu bonso bangulu ko.

Mpanzu vo: I kuma nkombo za bankaka zena mbidi a mvindu e? Tata vo: Ye kadi mu diambu dia masuba mau ye tuvi twau tu balambalalanga. Mpanzu vo: Mono yayami mu yulu kaka yina kala. Tata vo: Inga mbote mu sa yo mu yulu.

Mpanzu walomba tanzi kwa tata andi, mboki wayenda ku mfinda, wabadika kwanga makeke, kadi kazeyi

kionso salu ki kafwiti badikila ko, bu kana tunga mpaka. Tata bu katuka mu veta ye mona makeke masingamene mu nti, wayuvula Mpanzu wonso sidi makeke. Yandi vo: Mono, kadi nzolele badika tunga mpaka kwa nkombo ami.

Tata vo: Mbote. Kansi bufweni mu teka zaka nianga, kadi fintama-ntama bititi bina yokwa, buna kulendi baka nianga mu fuka yo ko. Mpanzu wakala kiesee, bu kaveno ndwengoso yoyo. Mu kiesee ye vema kabadika zaka nianga yayingi, ye kavutuka mona nsatu asakana ye bana ko, kadi salu kilutidi kiesee.

Bu kamana zaka nianga ye kanga yo, buna wabadika kwanga minti, kansi miamike beni. Buna tata

andi wansonga tezo kia minti mi kafwiti kwanga. Buna mu nswalu kakwanga miamingi mia mpila yoyo ye wakamba baleke yandi mu kunsadisa mu nata mio. Bau batambula ye bayenda manisa miamio.

Wabonga yuma mu nzo a mbuta andi, wadia ye bayandi vakimosi, mboki bayenda sakana kwau. Kansi va kati ye nsaka zau wamona vo: ntangu yena yalunga mu kubika va katunga mpaka. Buna wasisa nsaka ye wabonga nsengo ye wabadika tima va kana yo tunga.

Mu nkokila tata andi bu kamona nti miamingi, buna wavisa vo: Mpanzu wena nsatu a mpaka beni, ye wata kwa yandi vo: Bwabu nsenga misidi ye makeke. Mono yakusadisa mu kwanga minsenga, kadi mpasi kwa ngeye mu kwanga mio, kadi miaminene mifwiti kala. Bu bamana kwanga, buna banata mio ku bwala ye babasa mio.

Mpanzu vo: Bwabu makeke masidi. Tata andi vo: Keti mu yulu yina kala, buna makunzi mpe mafwiti kala ye nti miatentama minsenga mi bana diata. Buna watoma vanga, bonso bu kasongwa.

Bu kamana tunga lufulu lwa minsenga, buna wate-dimisa baka biole bia minti ye mboki baka biole bia minsenga ye wakanga bio mu nsinga mia ngolo. Mboki watula mbangu va yulu, wayala zimvwambu ye wabadika kankala makeke va nludi. Kansi bu kana kanga ninga, buna wamona mvindumuka. Kansi tata wansonga, ye mboki kasala manisa mpaka, ye mu kiese kaketisa nkombo andi muna.

Wonso wonso usalanga mu kiese ye zola kamonanga mpasi mu salu kiandi ko. Vo i salu kia mpasi mpe, ka diambu ko. Kansi usalanga mu ntatumusu, mpasi kaka kamonanga, kadi kasalanga mu luzolo ko.

7. Va boko.

Mu nokila bambuta za bantu bu batukidi mu bisalu biau ye nitu yimeni noka, buna bakutkananga va boko. Buna i diambu dia baleke mu sosa madia mu nzo za bakento. Madia bu mameni yonzukwa, buna bakabanga mo, ndambu kwa baleke, ndambu kwa bau kibeni.

Buna baleke bakabulwanga madia mau kwa batata. Kansi baleke bankaka mpe bena bakondolo se ye mbuta, ye bau mpe badianga madia mavangulwa kwa baleke. Kadi baleke bakondolo bibutu, bisi vata vo ka babavananga madia ko, buna i nsoni kwa bau. Mu mavata mankaka baleke bafwilwa kanda basiswa mu fwa nsatu, kansi mu vata dia Mpanzu ka bwa ko.

Bana bu badia, buna mu nswalu beni, kadi bena nsatu asakana. Nga balongwanga mpe kwa bamakota vo: Ka bufweni mu dia mu nswalu ko. Vo nsatu mpe wena, fwiti vibidila. Nga Mpanzu mpe wena nsatu

adia nswalu, kansi ka mu diambu diakwe sakana ko kansi mu diambu diakwe dimba nsamu misamunanga bamakota.

Nsamu u kawa kwa bakala diankaka i wau: Nleke ami wanlomba mbele, kansi mono mu diambu dia bubolo bwandi kina ami kumvana mbele ko. Kadi buyantuma fionso salu, ngodi andi mu tumama. I kuma kana baka mbele kwa mono ko, nate ye kazola tumama.

Mpanzu wamona kiadi, bu kawa vo: muntu wowo walongwa mu nzila ya mpila yoyo. Kadi yandi kibeni watoma yukwa salu ye wamwena kio kiesye ye ntomono a nitu andi mpe. Salu biankaka mpe kazeyi bio sala bonso nsaka kaka, ye buna bilutidi monika nayakiyaki.

Ntangu yankaka bamakota bakamba baleke mu toma komba boko ye kiazala, ye Mpanzu wavewa kikapita. Yandi vo: Ka diambu ko, beno baleke yami buna lwena muntu muntu katomba sesa mu nzo a mbuta. Twasinsana. Nani i wa ntete mu tomba sesa ye vutuka vava? Mono mpe ikwe tombi.

Babonsono bayungusa. Mpanzu kutu vutuka wa nte-te, kansi wankaka watekila, Mpanzu wa nzole kaka. Mboki wabakabila ndambu ndambu wata vo: Bwabu mpe tusinsana. Wateka manisa ndambu andi una yaduswa duki, bu twakwe sakana mu bwala bweto mu mfinda. Babonsono mu vema beni bakomba, ye mu fintangu-ntangu bamanisa salu.

Lumbu kina banzenza bakota mu vata ye kwe vwan-da va boko, kadi nseke batukidi. Ntaudi ya nkento yena yau. Mfumu a vata wele kubakamba mbote ye kubamokisa. Mpanzu mpe wele tala ye dimba. Mfumu vo: Bwe mu mwana wowo wa nkento?

Bau vo: Beto kuna kwa mfumu Mbadido twayele lomba mfuka, kansi yandi ngodi yandi mu futa. Beto vo: Ka diambu ko, kwena ye mbongo ko, sa twala ngulu vo zinkombo. Yandi vo: Bibulu nkatu. Kansi beto ka tuzolele vutuka moko ye moko ko. Ngolo beni twasongele. Buna mwana wau kaveni.

Bu bameni nanguka, buna Mpanzu kwa nfumu andi vo: Mwana wowo ka wavutuka diaka kwa bibutu biandi ko e? Mfumu vo: Kalendi ko. Diodio diatukisa kiadi beni mu ntima a Mpanzu, kadi ntima andi ka wabaduswa bonso ntima mia bamakota ko. Ye wata: Engwa mwana ulenda zionwa bonso bobo kwa mbuta andi!

8. Mpanzu watunga nzo andi.

Mpanzu wakala lekanga mu nzo yimosi ye bankubu yandi. Mbatu fimpaka-mpaka fiakala yau mu diambu diakomba ye keba nzo. Bu kamona bantaudi bankaka bayunduka fioti batunga nzo za bau kibeni, buna yandi mpe wazenga vo: Nzo ya mono kibeni si yatunga. Ye mu sivu yabadika.

Sivu bu kialwaka, buna wabadika zaka nkobo ye makeke, mboki kanata mahamvu. Bu kamana kubika biabionsono, buna lufulu mpe kakubika ye minti kabadika tedimisa. Buna s'andi wayiza tala, bonso bu kasala, ye wamona vo: minti ka misungamene ko. Buna wata kwa mwana vo: Kadi bu utedemese nti miami, buna kutekele sa nsinga ko e?

Mpanzu vo: Inga, mu meso kwandi itadilanga. Ya-

ndi vo: Mu meso kaka mpasi mu toma sungika. Lutidi mbote mu tula nsinga, buna si ubaka bibaka biasungama. Buna wakatula nti mi kakitedimisina ye wakanga nsinga mu nti wa ku nsuka yimosi ye ku nsuka yankaka. Mboki walanda nsinga bu katedimisa minti. Buna wamona vo: baka bitomene sungama.

Bu kabadika kanga makeke, buna wateka kanga nsinga mu zulu, mpasi baka ka biakala ntela miole ko. I bobo katoma sungika baka biabonso. Bu kamanisi bibaka, buna wayenda ku mfinda mu kwanga mbangu ye makunzi. Mboki wakwanga makeke, kadi i nludi si kabanzila fuka.

Bu kameni nata makeke mamonso, buna wabadika yala zinswawa ye wabadika kankala nludi andi. Kansi se nsinga mi kazenga ka mialunga ko. Ngienda zole kakatwa kwe zenga minsinga. Mfumu andi wansonga salu kiakankala, mboki katoma kankala mpe bonso bu kasonywa kwa mfumu andi, ye nludi wakala wa mbote.

*Mpanzu weti kwanga makeke
mandi.*

Bu kamana kankala nludi wawonso ye wabadika fuka mu mahamvu, buna s'andi wayiza kuntala. S'andi bu kamona vo: nkobo ka yalunga ko, buna wakamba kwa mwana andi vo: Luta kobisa mahamvu, mpasi ka

yavika noka mu nswalu ko, bu yina badika fwa.

Mpanzu vo: Mahamvu nanga ka malunga ko. Yandi vo: Ve, keti mamingi mena mu zimfinda. Mama vo ka malunga ko, mankaka fwiti nata. Kadi vo wanokwa mu nzo aku, nki a mpila a kiesa wa yo mwena? Buna Mpanzu watoma fuka nludi, bonso bu kasongwa, ye nzo andi yakala ya mbote.

Mu ngudi a nzo kakubika mfulu andi. Bisi nsi yoyo mu ntangu yina ka bazaya koma ntanda mia mabaya ko. Ntanda miau miakala mpila ankaka, ye Mpanzu watonta kubika mu nzo andi, bonso bu kamona mu nzo za bamakota. Nga meza ye biandu bia mabaya ka biazabakana mu ntangu ya kileke kia Mpanzu ko. Mpila mosi mu vitu dia mabaya. Mboki kaka si kazaba lekwa bia mpila yoyo.

Skulu kia vata.

Mu ntangu yina mwayiza nlongi ku vata dia Mpanzu. Mfumu a vata watambudila kwa mindele mu vana fulu kwa nlongi, va kalenda tangisa bana bandi. Fulu kiabaka nlongi i mfwongo a nzo yivwilu kwa mfumu a vata.

Mu ntangu yina nzo za mbote za skulu ka zabakama ko. Kadi badibundu ka bakala babingi mu mavata ko, ye bisi mavata ka batoma visa salu kia skulu ko, i diau mu tunga nzo ya skulu ngodi au, ye ka basikidikisa bana bau mu longuka mpe ko.

Bonso bana bazola longuka, i diambu diau. Buna i diambu dia nlongi mu soka kikundi ye bana ye baleke,

mpasi biza longuka mu diambu dia kikundi kiau. Mpanzu i mosi mu babana bateka badika longuka tanga ye sonika mu vata diandi.

Wisi bu ukiel, buna nlongi ntumbu sika ngunga ya ntete. Ya nzole buna weti kwiza nata matadi ma nso-nikina ye nkanda a baka u kamanika va nzo. Bana bu

Skulu kiabadikila Mpanzu longuka tanga.

bameni kwiza, buna babadika mu yimbila nkunga, ye mboki nlongi wasambila ye wabalonga buku kia mambu ma Nzambi.

Mu dimba kaka ka mpasi kwa bana ko, kansi nlongi bu kabayuvula biuvu mu mambu ma kalongele, buna mpasi zibadikidi. Kansi mu diambu dia katoma bangu-la ye kubasadisa, buna batonda mu longuka.

Kansi bu kabadika mu tangisa va nkanda a baka, buna bayitukwa. Kiongono dimbu biobio bibikwanga bisono biena nkumbu nkumbu. Ye nkumbu nkumbu yifwiti longukwa. Bankaka ka bavisa ndandu au mu longuka bio ye keba nkumbu zau mu ntima ko, babeba kwau, ka bavutuka au kwiza ko.

Buna nlongi watonta kubavemisa mu teza salu kiatanga bonso kimpa kwa bana, mpasi basinsana ye tala, kani nani una luta mu zaya sono biabingi. Bankaka babeba diaka, kansi fikabu fiafioti fiasala yandi. Ye mu fiofio Mpanzu waluta babo mu vema ye mu longuka.

Kiadi ki kaluta mona mu skulu i mu diambu dia babana balembolo toma tatamana. Kadi yandi longukele sono bia nzenza, bankaka bu bakondolo mu skulu. Kansi bau bu bavutuka kota, buna nlongi fwiti vutuka tangisa biobio diaka, ye bina bia nzenza bi kazola longuka, lumbu kiankaka kaka mboki si kabaka bio. Bobo salu kia lumbu biabingi kiafuka, mu diambu dia bankaka bakondolo vema.

Kansi mu sonika, engwa! Mu tanga vele mpasi, kadi buna sono biavangama kiamakulu. Mu sonika i mpila ankaka, kadi buna muntu fwiti vanga bisono mpe. Kansi biabionsono biena mpasi mu mbadukulu, bu wayukwa bio kaka, mboki ka mpasi beni ko.

Lumbu bitanu nlongi watangisa bana bandi. Nga Mpanzu mu diambu dia nsatu alonguka wakutu zola kota kiasabala mpe. Nlongi bu kamona vema kwandi mu longuka ye zaya, buna watoma kumbanzila ye walonga ye bangudila ma mpila mu mpila.

Mu diambu diodio kikundi kiau kiakala kia ngolo, ye mu Mpanzu nlongi wamona ndandu beni mu salu

kiandi. Kialumingu mpe, nlongi bu kakutikisi bisi vata mu kubabangudila mambu ma Nzambi, buna Mpanzu kakondolo va lweka lwandi ko.

10. Ntimunu a zimpuku.

Matiti mameni via. Buna bana bayenda mu baka mpuku. Bu balwaka, buna batima nwa u bamona. Mu-na mwakala mpuku tanu. Mwana wabaka mpuku mu nkila, kansi mpuku yabangumuna ntu ye yantatika mu nlembo. Mu diambu dia kwama kwameno ma mpuku wavika senguka kuna, ye mpuku wayambuka va koko.

Bayandi banseva beni, kansi yandi vo: Luzoma ye baka mpuku yimpengi mpasi. Buna bayandi bazoma yo, ye yandi wasala va bulu mu kenga, zankaka ka zidi tina. Bu bavutuka ye mpuku yatatikidi ntaudi, buna yandi vo: Mbatu bu twadia mpuku, buna mono kaka yadia ntu a mpuku yoyo yintatikidi. Mboki batatamana tima, ye babaka mpuku zau.

Mboki bamona futa. Buna Mpanzu vo: Tuyokano futa kiokio, mpasi twalenda baka mpuku zankaka. Buna ntaudi yankaka yayoka, ye bayandi bakakama. Ku futa kwabwanwa mpuku zazingi. Ntaudi ntaudi yabaka salu mu yungusa ye baka mpuku.

Bu bamanisi, buna bavwanda mu kabana ye dia mpuku zau. Kansi zankaka bavangula mu dila kuna ku basosila mpuku. Ntaudi yina yatatukwa mu nlembo wata vo: Mono yasasa mpuku yintatikidingi. Watabwala yo, ye wasasa yo. Wakatula ntu ye wabasa mpuku va kati, mboki veni ndambu kwa bayandi.

Yandi kibeni wasimba ntu ye ndambu a mpuku. Wata vo: Mpasi zazingi mbweningi, mono ngina dia ntu ye ndambu a mpuku. Bayandi vo: Inga, tuzeyi mpasi zaku, kansi ngeye ndambu ya mvimba yingi, i diau utuvana to kimosi kia koko, kadi beto bantu babingi. Yandi vo: Ka diambu ko, kadi si yabaka, bu twakabana yi tubeki mu yokudila.

Bana beti sasa zimpuku.

Buna ntaudi yakala salu mu yoka futa wayuvula bayandi: Bwe twasa mu mpuku zi tubeki mu yokudile? Buna Mpanzu vo: Twasa, bonso busanga bamakota, bu bakwendanga mu veta. Yandi vo: Bwe basanga?

Mpanzu vo: Bamakota bu bakwendanga ku veta, bu bavondanga, buna ndiona vondele ubakanga ntu ye ntima ye to kimosi kiakulu ye ndambu a mbanzi. Mbo-

ki yokele futa una baka nama kimosi kia koko, ya nama kimosi kia koko kibakanga babana bakakamene. I bobo bamakota bavanganga.

I diau beto mpe i bobo twasa mu mpuku zi tubeki. Mbizi yasala yakabwa kwa bantaudi yeto basidi ku bwala. Mboki babaka mpuku mosi mosi mu sasa ye batoma kabana. Bu balwaka ku vata, buna bantaudi yau basala mu bwala babakika mu kiese, ye bazola wa, kanivo bavondele mpuku.

Buna babasamunina nsamu, bonso bukedingi mpetolo au, bata vo: Mvudi tatu tuvondele, i mpila mosi mbende tatu. Mboki ngulu zole, i mpila mosi mavulumba mole. — Landila diodio babokila bantaudi yau ye babakabila mbizi zi banata.

Bayau babavutudila matondo, bavova: Tutondele. Kansi bwambote twavika vanga lumbu kiaveta. Beto mpe tuzolele kwenda, mpasi twayangalala bonso lumbu kiaki.

11. Ku veta.

Nsuka nabu nkongo a mbwa wasika konki, buna Mpanzu wasikamana muna ye wawa nkongo, bonso bu kabokila kwa babitela vo: Lukangisa nguba nswalu, lumbu kiaki ku veta tuna kwenda, ye nseke dina kwenda veta diadi. Mboki mpe tuna kwe vitudi bisi Mpete.

Buna Mpanzu mpe wakubama mu kubalanda. Bananguka kwau. Nkongo a mbwa wakanga bambwa madibu mu tuketo twau. Bu bamona futa, babitela bazinga kio. Nkongo a mbwa wakota mu futa, Mpanzu

ye ntaudi zankaka zalanda ku nima. Nkwa mbwa wabokila bambwa: Ma-ma-ma-ma-ma.

Bambwa bayungusa mu nswalu ku kena. Yandi wasika diaka konki ye wabadika fimbisa bonso ebuzi: Kwekwe-natombieno-i bavwanda muna-konga-kongamwe bele-mwe bele-kummoni ko-swemi-swemi-kiamamaki e? Kaswama solula.

Ku veta.

Ikele momo! Nanamana! Ta, ta, tati, tatika, tatika Tuu! Tela mbwa ami mbila yifwidi kwandi. Ntaudi e nangune, eduna nkile! Eh ku banda ye ku manima: mosi vo: Nkila ami. Nkongo a mbwa wanyuvula: Nki a bulu? Bau vo: Nsibizi.

Mpanzu mpe wasa nswalu mu kwe mona nsimbizi

yamvimba. Wayitukwa beni ye wata: Kadi kiongo nsi-
mbizi i bubu kakadilanga, nkutu meno maia kwandi
kena. Wa yandi vo: Awa, mankaka mu nwa mena.
Momo i ma kazengilanga kwandi titi.

Bayenda zunga mfinda yankaka, buna mvudi wa-
vulumuka kuna. Nkwa mbwa watatikisa: Tatic'e, ta-
tik'e! Tu u, tu u! Tela tela mbawa ami! Kiatwila mbwa
ko. Menono kiami.

Nkongo a mbwa wayungusa kuna ye zintaudi. Mpa-
nzu bu kayenda pakuka, i lusu bia meso kwandi, buna
wavika vutuka maniokongo. Bau vo: Kadi mbizi si
utine? Yandi vo: Mono mbenzi vo yavumuna kwandi
yena.

Bamanika mvudi yina mu nti. Bisi Mpete balweki ye
lemina, batele: Mpakasa yele kota kwandi ku diadia
kia Mankuka. A, ndolono, bwabu ba kwau kuna. Ba-
zunga diadia kiakionsono. Nkwa mbwa wakota ko.
Wakamba bantaudi: Vo bavulumukini, lumaka kweno!

Bampakasa bu bawa kaka madibu, buna bazola yo-
mba. Nkwa mbwa vo: E mwansi beka yeno! Mpanzu
bu kawa bo, wazakama beni ku lolo ku kakala. Bampa-
kasa bavaika mu diadia. Mpanzu weka mfuku adila.
Tu u, bwidi, weti fula vana. Twala twala nkele. Tu
ua, tu ua, wolo wolo, ue e e, hwo hwo. Menono kiami
kio!

Mpanzu leki ntinu ye zakama. O o o! E e! Mbo-
bolo a bulu ki diau. Bayandi bayenda simba va ntandu,
kansi yandi wabanza vo: si kafuluka. Mboki wafina-
ngana buke buke ye walambukila va nkila.

Bayenda nata mvudi ye nsibizi biasaswa vakimosi.
Mpanzu bu kamona vo: badia ndia mia nsibizi ye tuvi
twandi, buna wayuvula: Kadi tuvi twa bulu bia titi

kiongo tudiwanga. Bau vo: Kansi ka bulu biabionsono ko bilenda diwa tuwi, yandi nsibizi kaka. Bamvana mpe, kansi kazolele to bimba ko.

Mpanzu bu kavutukidi ku vata, wanokene nitu, kansi kiese kiena yandi mpe, kadi mfinda zazingi kamweni ye mindimba ye bibulu mpe bi kalembolo teka mona ye zaya nkumbu. Mboki mpe mbizi yayingi kabeki mu dia. I diau lumbu kia mbote kwandi.

12. Nkununu a mankondo.

Mu ntangu yina mwakunwa mankondo mamingi mu mavata, ku nima a zinzo ye va kati ye zinzo. Bobo bwakala mu nsi yayonsoo yayundukila Mpanzu. Kansi mankondo mabutisanga zimbu, ye zimbu zitukisanga yela kwa bantu. Ye mu diambu dia leta kazolele bantu babelanga ko, i kuma katuma vo: mankondo ka mena luvu mu kunwa mu mavata diaka ko. Mu misitu kaka.

Mfumu bu kasamuna mwina wa mankondo ku vata, buna babingi baboma. Muntu vo: Kadi tuka muna bakulu beto tukunanga mankondo mu mavata meto, ye twakidi. Bwabu kaka zimbu zibeki lendo mu fukisa bantu e? Mfumu vo: Leta tumini bo. Lutumama kaka.

Bobo bwakala, ye babonsoo banenivisa nsitu miau mu zimfinda. Se dia Mpanzu wasola nsitu waunene mu mfinda yakala nkobo beni. Nsitu bu wamana yuma nayokoso kwa mini mia mbangala, mboki wayenda wo yoka. Watoma via nadede.

Fintama-ntama mvula za ntombo zabadika bwa, ye

ntoto utomene niunga. Buna ngudi a Mpanzu wayenda badika kuna masangu ye zangi ye mbala za nguvu ye lekwa biankaka.

Lumbu kiankaka Mpanzu wabokulwa kwa s'andi mu kwiza badika fwanda nsanga za mankondo ku nima a zinzo, mboki zankaka zina fwandwa mu nsitu a nku-lu. Mbuta a muntu wabonga tanzi ye ntete. Babadika kwau.

Buna wabundula ntuku miena ye makaya ye miko-ndolo makaya mpe. Wabukuna mia mu la, tuka va ntu mia nlembo nate ye vioka nsamfi a koko fioti. Wabu-nda mankondo ma mpila mu mpila, bonso ndongila, seluka, mvukudi, bimbi, kwalala ye tiba mpe.

Mboki se wakanga bundukwa bia mankondo va nte-te ye wanata bio ku nsitu wamona. Bu kamana vunda, mboki wabonga tanzi kiandi, wabadika tima mabulu makala la bonso ntuku mi katekele bukuna.

Mboki wakamba Mpanzu vo: Bwabu ngeye watula bundukwa biobio mu mabulu, kimosi kimosi mu mabulu mamonsono, ye zikidila bio ku nsi a ntoto nadede, mpasi biatoma mena.

Mpanzu vo: Kadi mankondo ka malendi kunwa bonso bukunanga mama masangu ye zinguba ko e? Man-kondo ka mena ye mingidi ko, bu mameni katulwa bana bau e? S'andi vo: Inga, tuka bidi bamwene beto buna ka tumweni vo wilu ko vo: dinkondo dilenda kala mingidi vo nsangwa.

Mpanzu wazikidila bundukwa mu mabulu, kansi kayindula mpe, kanivo nanga si biabola. S'andi wankamba mpe vo: Tulenda kweto kuna ntuku mia mankondo mialembe zengwa makaya, kansi mwanki makaya momo nate ye mamana yuma, mboki ma mbo-te mana vingana.

Bobo Mpanzu walonguka salu kiandi. Ye ku ntwala yandi wazola kaka kuna manzikidila ku nsi a ntoto, kadi maluta toma duka mu ntoto ye kula, mboki mbidi asoka beni.

13. Mayaka.

Nsuka wankaka buna nlongi wata kwa bana bandi mu skulu vo: Lokula kiaki ka twatanga bisono ko ye ka twasonika mpe ko. Buna kanivo nki a salu si twa-

sala? Mwana vo: Nanga ntalu twatanga. Nlongi vo: Ve, lekwa kiankaka twayindula, i lekwa ki lutomene zaya babonsoho.

Mboki kayuvula mwana: Nki wabeki zono kwa mbuta aku mu dia, bu watukidi ku skulu kieto? Mwana vo: Kwanga. Nlongi vo: Beno babonsoho luzeyi dia kwa- nge? Babonsoho vo: Inga. Nlongi vo: Luzeyi mpe bo-

Nkento weti nika mayaka.

nso buvangwanga bikwange? Bankaka vo: A-wa. Nlongi vo: Lutoma dimbeno, si yakuluzaikisa mankaka mu mpangula a bikwanga.

Luzeyi vo mayaka i mpila a mbongo yikunanga mbuta zeto. Bamakota basamuna vo :bazimbuta zau bakuna mpe mayaka. Nga bakulu ka bazaya mbongo

yoyo ko, kadi vana ntete kuna nsi za nzenza yatuka. Kansi mu diambu dia ntama, buna bwabu nkievo yayi-kidi mbongo ya kisi nsi. Mianzi mia mbongo yoyo miena mia nkobo beni ye midiwanga mia nkunzu bonso bu miena. Nki a nkumbu tubikanga mianzi miamo? Babonsono vo: Mayaka.

Nlongi watatamana: Luzeyi mpe, bonso bukubikanga mbuta zeno mfuba za mayaka. Mu sivu bavatanga matiti ye yonzikanga mo mu mazala mboki fuka matiti mu ntoto. Mboki bakwika matiti, mpasi mavia. Mvula bu zina badika noka, buna i ntumbu badika kuna. Mayaka makunwanga bonso bwabu: Ku mfuba za nku-lu bakwe bukunanga nti mia mayaka, ye buku biobio bikunwanga bitatu bitatu vo biia biia mu zala dimosi dimosi.

Kansi mu diambu dia mayaka ka mabutanga nswalu beni ko, i kuma bazimbuta ye bibusi bieto bakunanga mbongo zankaka vakimosi, bonso nguba ye masangu ye madezo. Zozo bu zimeni buta ye zilenda vavwa ye kolwa ye katulwa, buna se mayaka masidi, ye mvula yalanda si malenda timwa, ye mianzi miomio i madia ma tusadilanga beni.

Kansi beno, kamba, lumweni muntu udidi makaya ma mayake? Babonsono vo: Awa. Nlongi vo: Kansi beno buna lwena luzeyi dia nkovia, ka bwa ko e? Ye nkovia mu nki yilambulwanga? Mpanzu telamene ye tele vo: Nkovia yilambulwanga mu makaya mena nkumbu ntoba, i mpila mosi ye makaya ma mayaka malembole yela.

Nlongi vo: Mu makaya momo i bobo kwandi. Kansi bubu si tuyindula mianzi mia mayaka. Miomio milenda diwa mia nkunzu ye milenda mpe tedukwa mu

nlangu vo yokwa mu makala ma tiya. Kansi milutidi salu mu vangwa bikwanga. Bikwanga i madia ma mbote beni ma ndila mbizi ye madia mankaka ye bitondwanga kwa babonso.

Kansi mu vanga bio buna nkento, bu katimini mayaka ma kazolele vanga bikwanga, buna i lumbu kina ki katimini mo i kina lumbu kaka kafwiti tula mo mu nlangu, mpasi mabola. Vo nlangu wena wa mbote mu bodisa mayaka, buna lumbu tatu kaka mboki kia nia ntumbu kwe bongwa mo. Kansi vo nlangu wena ku nsi a mfinda, buna lumbu biabingi bifwiti vioka.

Vo nkento zolele bikwanga bia mbote, buna kafwiti tomba nlangu a mbote. Kadi nlangu vo wena wa mvindu evo wa ntava, buna mayaka si malomba ye bikwanga si biakala bia ndombe. Vo nlangu wena wa nsudi beni, buna mpe bikwanga ka mbote ko.

Mboki diankaka disidi, i mu nika mo evo tuta mu su. Mbumbi bu yeka nazebe-zebe beni, buna tula mu makaya ye kanga, bonso buzolele nkento nkento. Bikwanga bivangwanga biabinene ye biabike ye biabila ye biavindumuka. Nkadulu zozo zena mu diambu dia luzolo lwa bantu mu nsi nsi.

Diviokele nkadulu yoyo i luvu lwa mbote. Mu diambu diodio bikwanga bifwiti biduswa ye toma biduswa kani lokula kia mvimba. Kadi vo ka bitomene biduswa ko, buna mu nkati bia nkunzu kaka ye ka mbote mu dia ko.

Nlongi bu kameni samuna bobo ye bangula, buna wata kwa bana vo: lumbu kiankaka si kakubayuvula mankaka mu ndambulu a bikwanga. I diau bafwiti toma yindula ma kasamuni ye yuvula mbuta zau ma bavilakene, mpasi batoma tambudila mu biuvu.

14. Mbongo.

Lumbu kina se dia Mpanzu wazola kwe bumina ku vata kwakala bazika bandi. Katela mwana andi mbila ye wankamba vo: mu diambu dia bisi vata diodio bena salu kiatunga mbongo, i nlele wa kisi Kongo, i kuma kafwiti kwenda yandi ye mona salu kiokio. Mwana watambudila. Bayenda kwau.

Bu bavaika mu vata, buna diambu dia nzenza i ntumbu monika. Va nludi mia zinzo vamanukwa nsinga miamingi ku mwini mu diambu diayuma. S'andi wambangudila vo: i nsinga miomio misadulwanga mu

Bobo bubwangwanga mbongo

bwangila mbongo. Mwana wateka mona nsinga miasmia, i mina miasadila s'andi mu tungila zimpu, kansi miami miamingi.

Bayenda vundi va boko. Ku nsi a nludi bamonu muntu weti sala. Mpanzu vo: Endu nki a salu keti sala? S'andi vo: I mbongo keti bwanga. Mpanzu vo: Vo twele tala nanga ka bwa ko e? S'andi vo: Lenda kweto kwe tala. Bayenda kamba mbote kwa muntu.

Mpanzu watelama napi wasungamana muntu, bonso bu keti sadila. Kwa tata kayuvula: Ka-

di nsinga miomio mi keti bwangila kwe mitukanga?
Tata vo: Lenda yuvula yandi kibeni. Mpanzu kwa
muntu vo: Kamba mbuta a muntu, kwe ubakanga bio-
bio bi ubwangilanga nlele mia mpila yoyo?

Muntu vo: Mu mia mpila yayi buna nsinga mitu-
kanga mu nsoko mia ba diampusu, mpila mosi ye ba
dia makulu-kulu. Mpanzu vo: Kadi bwe mikitukanga
ngolo bonso bobo? Muntu vo: Bu tumeni zenga nsoko
mboki vambasa mandala mamonsono ye buna mo bo-
nso ebu. Mpanzu vo: Buna biobio bilenda kala nsinga
mia ngolo e? Muntu vo: Tonteti damuna fiafi! Mpa-
nzu walembana kwandi.

Muntu vo: Si ikulusonga miankaka milutidi mu
mbote ye nalebe-lebe. Buna wayenda mio bonga. Ba-
tala mio. Se dia Mpanzu vo: Miami diswaswana beni,
bila nki? Muntu vo: Inga kadi miami miavangwa mu
mfubu, se mu diodio miena nalebelebe. Muntu wele
vwanda diaka mu salu kiandi.

Mpanzu watoma tala ye tadidila, mpasi kavisa mpa-
ngulu yoyo yi kamona. Ye ntangu yayingi, tata diandi
bu kele yambila ye bazika bandi, buna yandi wavwa-
nda ye tala salu kiasala mbuta a muntu. Bu kameni
tala ntala yayingi, buna wayuvula: Kamba mbuta
a muntu, mu salu kiokio kiakionsono nki kilutidi mu
mpasi?

Mbuta a muntu vo: Kiakionsono i mpasi kwandi. Nga
mu kubika mpangulu ufwiti kala diela ye mabanza
masungama, kansi mu tunga mbongo ngolo za moko
zifwiti kala yaku. Kadi vo kutomene bula ngolo ko,
mbongo ka zalunga mpe ko. Umweni bonso bu ngieti
bula ngolo mu nsinga nsinge? Diankaka mpe. Fwiti
kala ye nongo a mbote wa lubota kaka.

Mpanzu bokolo kwa s'andi. Bayenda vutuki ku vata diau. Lumbu kialanda katonta bangula kwa bayandi, bonso bu kamona mu mbwangulu a mbongo. Bonso bwa-bu kasamuna: Muntu vwendi mu nsampa. Va ntadisi andi vakedi mbangu, ye ku nsi kwakangwa mbangu ankaka lukufi te ntoto ye wakomwa binko mu toma simba.

Va mbangu miomio vakangwa nti mia bwangulu, ye mu miomio mwakangwa nsinga miamingi mia mantela mu tezo bonso buna kala lubongo mu sadila. Mu nti wankaka u kabikidi nkumbu nongo mwakedi fivosi, ye muna kakokika nsinga mi kana tungila mbongo. Wakokika nsinga ye bula, kokika nsinga ye bula. Wake-mbi mpe vo: ngolo beni kafwiti bula, nga mbongo ka zakala ngolo zafwana ko.

Kansi nsinga ka ulendi kotuswa bonso bonso ko, kansi mu nzila kaka, ye mu vambisa nsinga mia mantela ye mona nzila yoyo, i dina dilutidi mpassi mu mbwangulu a mbongo. Bakulu beto mpe bazaya salu kiokio, kadi tata wantelele vo: mu vata dieto mpe mwabwangwa nlele, kansi bakulu bazaya bo bu bamana katuka, mboki salu kiokio kimeni, kadi baleke ka balonguka kio ko.

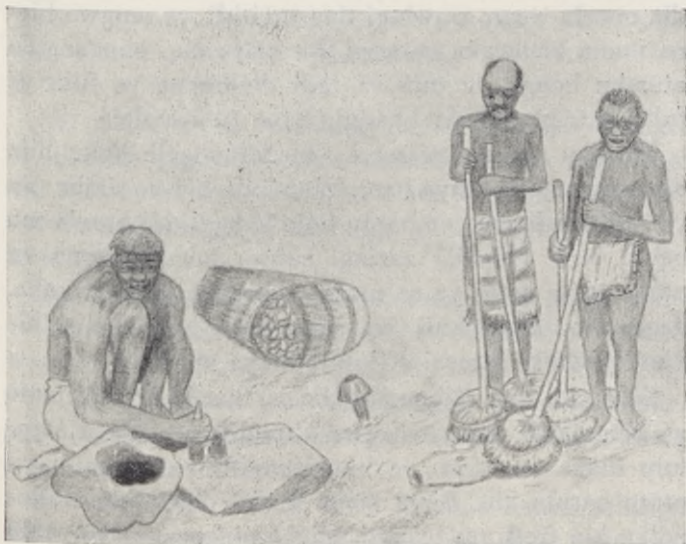
15. Bangangula.

Ku Nsama bazola kwe teka zinkombo. Kansi mu diambu diatoma lwaka ntangu ya mbote mu nsuka, bazola leka mu vata ditatukidi fioti kaka ye zandu. Nkumbu a vata Mpete, i vata dia bangangula.

Bu bavaika mu vata, se bisi vata babonsono bena mu salu. Salu kiau mu sula lekwa bia sengwa, bonso biubi

ye nsengo ye mbele. Mu ndambu zitatatu za vata mwena luvu luvu, ye muna mwavangwa biabingi bina kwe tekwa mpe ku Nsama. Buna salu kia nzenza diaka ka mona, yandi Mpānzu.

Diantete i mu kanga nkombo zau, mboki bele kamba mbote kwa bisi vata. Makala mamingi bamona, kadi bangangula ka nkuni ko basadilanaga kansi makala ka-

Bangangula.

ka, mpasi tiya twalunga mu ngolo. Vana luvu luna lwa mfumu bavwendi, ye vana batomene mona ye songwa salu kiafula sengwa. Nsampa watungwa mu diambu dia mvula ye mwini, ye muna nsampa mwena bilekwa biabionsono bia kingangula.

Mu kati dia nsampa mwena tadi diadinene dia mfu-

dila. Biankaka bia mfudila i nzundu zole, mosi yayi-nene, i ya mbakala, ye mosi yayike, i ya nkento, yibikwanga mpe ntenda. Va lweka lukufi ye tadi vena luvu ye makala mamingi. Ye mu vemusa tiya i nsakusu. Va nsi vena mpe tadi, kansi diatimwa lubulu mu diambu diatula nlangu a ndembila bisengwa.

Mu lemisa tiya buna bantu bole beti sakasa, mwela wa ngolo mpasi wakota ku nsi a makala. Mu diambu dia mwela wowo wawingi tiya tuvitidi, ye sengwa bienna muna biabwaka ye zeza. Bu biafwana, bangangula ntumbu bonga ye tula va tadi diadinene ye fula ye fula, nate ye bibeki nkadulu yina yi bazolele.

Mpanzu watala ngangula, bu kabongele buku biia bia sengwa bieka tiya beni. Wabunda bio ye simba bio va tadi diadinene, ye bantu bole babadikidi banda mu ngolo beni. Ndekila zazingi zabwa mwamonsono va ntoto ye va malu ye va moko. Kansi bau banda kaka. Sengwa bu kikulukidi tiya, buna buku bina biia se bibundane buku kimosi. Kitululu diaka mu tiya.

Kilungidi tiya. Kibongolo diaka. Basula, basula, nate ye kibadikidi vola, kansi ka kilungidi ko. Buna kitululu diaka mu tiya, ye bu kilungidi, se nkumbu ya ntatu basula kio. Buna kieka kiubi. Ngangula wabondika kio fioti mu nlangu mboki sungamana kio, tala ye tala, mboki ntumbu tso o o, mu nlangu katubidi kio.

Mpanzu wayuvula s'andi bila ki katubidi kio mu nlangu bonso bobo. Yandi vo: Mu diambu dia kiubi mpasi kiakala mbalu ye toma simba meno. Mboki kamweni nsengo zi bavanga ye mbele ye nkanku. Mpanzu wavisa vo: salu kia mpila yoyo i salu kia mbote, kadi bibuku-buku bia sengwa biafwa ye bikondolo salu bilenda kituka bilwazu bia ntalu.

Mboki bu kayindula salu kiokio ye tala vata diau dia ntoko ye zinzo, bonso bu zena za ntoko ye zamona, buna wavisa vo: bau ka ba bumputu ko. Ye bu kamona bilwazu bina biabingi bi bateka ku Nsama, buna wazaya vo: kimvwama kiau kitukidi mu salu kina ki basala.

16. Ku zandu.

Mu nsuka nabu batelama ye nanguka, ka bidi zimunina ku zandu. Mpanzu wakedi yindula mpe, kani nki si kamona lumbu kiokio. Kadi katekele mona bonso busumbwanga ye tekwanga bibulu ye biankaka va zandu ko.

Bu balwaka lukufi ye zandu, buna bawa ningu nkievo mafungununu meti fula mu nti waunene. Mpanzu wayuvula tata diandi vo: Kadi nki bieti sa bobo? Tata vo: Ebwe? Mpanzu vo: Mono ngieti wa nkievo ndinga ya mafungununu mamingi. Tata vo: Ningu wowo i wa bantu bena ku zandu.

Bu bavaika ku zandu, buna bamona bantu babingi. Bakento bavwanda va zimpidi zau. Babakala batelama ye bamokasana. Mboki biabingi bia mpila mu mpila bamona. Ku nima bamona zingulu ye zinkombo zikangamene mu minti. Va nkati a zandu bamona ntete mia zinsusu.

Mpanzu vo: Kadi bwe mu biabi biabionsono? Tata vo: Biabi biena mu tekwa kwa wonso wonso. Fintamantama mfumu a zandu wizidi ye baleke bandi. Mpanzu vo: Muntu wowo i nani? Tata vo: Yandi i mfumu

a zandu. Vo kena vo ko, muntu kalendi teka vo sumba ko. Nate ye kaveni luve kaka, mboki balenda badika.

Mfumu a zandu waveni luve, ye bantu ntumbu badika nkitulu au. Mpanzu kazaya mbongo ko, ye kamona mpe mbongo zasadila bankaka ko. Bankaka ka basumba mu mbongo mpe ko, kansi mu lekwa biau biankaka bafutila bina bi basumba. Mpanzu wamona kaka bina bi bavanasananga, ye wabanza vo: bavanasana minkailu.

Buna Mpanzu wavingila vo: bau mpe si bavewa, kansi bu kalembwa mona, buna wayuvula tata: Kadi beto bwe, ka twavewa lekwa ko e, kadi bankaka beti vewa: Tata vo: babonso ba umweni ye bilekwa, buna sumba beti bio sumba. Wanyuvula: Nki zolele sumba: Yandi vo: Kwanga.

Tata i ntumbu kumvana kuta ye wankamba: Naye-ndi kwa nkento ewuna ye ta vo: kwanga nzolele sumba, buna yandi si kakuvana, ye ngeye una vana kuta diadi. Mpanzu wayenda kwakala nkento, ye wasumba kwanga kiandi.

Mboki kamona babakala batelamene ekuna beti vova. Wayuvula tata: nki a mpaka beti sa vana. Tata vo: Ka mpaka andi ko, kansi umosi zolele sumba ngulu, ye vwidi yo lombele ntalu, kansi nsumbi vo: ntalu yingi, i bila kiokio beti vovila bonso bobo.

Bu bazieta mu tala bilekwa, buna nkento wayiza mu nsaki beni. Wena ye mpidi yayinene yazedid kwa bilekwa. Keti vaika kiufuta beni mu diambu dia kakedi sampuka mu nzila, kadi kazimunini. Yandi ntumbu sokumuna mpidi andi. Se binzu ye malonga ye minkudu ye binzunzu ye twengwa. Babingi bayiza kuzungidila mu diambu diasumba.

Mpanzu wamona vo: binzu biobio ka biena mpila mosi ye binzu bisadilanga bakento mu vata diandi ko. Bu kayuvula tata mu diodio, buna yandi vo: Biabieto mpe biakala mpila ankaka, bu bialembwa sadulwa va mbombe. Bwabu nzila yankaka twavutuka ye twavio-ka ku vata kuvangulwanga lekwa bia tubumba. Na-

Beti zonza mu diambb dia ntau a ngulu.

nga si twamona biankaka biamona ye bonso bu biva-
vangulwa.

Mboki kata vo: Babingi beti nanguka bwabu. Bwa-
mbote beto mpe tunanguka. Kadi nanga mu nkokila
mvula yanoka. Buna basisa zandu, ye bavutuka mu
nzila ye bankaka.

17. Binzu.

Ku zulu kweti duma ye lomba. Ba Mpanzu badiata malu malu, kadi bazolele tula ku vata, mvula bu ka yakibwididi ko. Batoma tula ku vata, kansi mvula ka yilwaki. Vata diodio i vata dibumbulwanga lekwa bia tubumba. Mu diambu dia mvula yikutu bwa, biabionsono bikotoso mu zinzo ye salu kiabumba ka kilendi monika ko.

Mu diambu dia lusilulu lwena vo: Mpanzu si kamona lubumbulu lwa binzu, i kuma bazingila nate ye lumbu kia mbazi. Mu nsuka mwini wena, ye bakento bavaikisanga binzu biau ye lekwa bia nsadila. Mboki nkento nkento salu kiandi ka sadila. Ba Mpanzu bazieta mu tala, ye tata wabangula kwa mwana andi salu biabionsono.

Batekele kwe tala nkento weti sokumuna mpidi andi. Bi keti sokula i ntoto wena nkumbu tubumba. Ntoto wowo zono kayele wo tima mu kimfini. Bwabu weti wo yalumuna mu mwini, mpasi watoma yuma. Nkento ankaka, i nleke andi, weti nika ntoto a mpila yoyo wateka yumuswa. Buna bamona, bonso bunikwanga tubumba, nate ye tweka mfumfuta kaka.

Buna tata wabangula kwa mwana vo: bobo bufwiti vangwa, nga binzu si biakala bimiasi-miasi ye kondwa ngolo. Mboki ntoto una tulwa nlangu ye sobwa bonso nteke ye mboki tutwa mu ngolo va tadi diayalumuka mu mwisu a lubota. — Bu batedi mu ndambu yankaka, buna nkento bamweni weti tuta bonso bobo. Nitu andi yayonsono yena mvindu mu diambu dia bintela-ntela bia tubumba toto.

Bakento bankaka bavanga nkati a binzu ye nkudu.

Bele kubatala. Se nkento wabonga ndambu a tubumba twateka kubukwa ye vanga to mvindu miamila mi babikanga nkumbu minzekulwa. Mboki kabongele ntedukwa, i buku kia mbinda kiadwengwa ndambu zole. Mboki kazingidi nzekulwa miandi va ntedukwa ye bwetele mu minlembo buke buke.

Binzu bia ntoko beti vanga.

Ntwadulwa i veso kia tutu kibasadila mu toma vunginika mu nkati. Ye ku mbazi bababila mu nkafi, i finti-nti. Mboki mu ndengulwa basa binzu nalengwalingwa. Ndengulwa i finsindu vo nkandi fi babondika mu nlangu ye kusila binzu, fitukisanga nalengwalingwa.

Mboki bamweni bankaka banwata binzu ye nkudu. Ndwatunu yoyo yifwiti vangwa, tubumba bu ka tuki-

ndidi vo yumini ko. Buna tata watele kwa mwana andi vo: bwabu bamweni, bonso buvangwanga binzu, ye mu diambu diodio bizidi nzila yoyo. Bwabu bafwiti vutuka ku bwala bwau.

Mpanzu vo: Kansi binzu biabi bia mpembe biena. Buna bwe bivilukanga bia ndombe bonso bina bi twa-mweni ku zandu? S'andi vo: Inga bifwiti yokwa mpe. Ye kwa bakento kayuvula vo: ka bana yoka binzu lumbu kiokio ko e? Bau vo: Ka bimeni yuma ko. Kadi bifwiti yumuswa lumbu biabingi mbatu ngonda ya mvimba. Vo ka bwa ko, nga si biabasuka. I kuma balembane songa, bonso bu bayokanga binzu biau.

Buna tata wabangula bonzo bwabu kwa mwana: Mu yoka bio buna banatanga nkuni zazingi ye kwika zo. Mboki mu tiya toto twa ngolo batulanga binzu ye nkudu ye bionso bina yokwa. Bifwiti kala mu tiya, nate ye bimeni bwaka nango. Ye buna bu biena tiya twatwingi, bivubwanga mu nlangu a nti a mwindu, mpasi biakala ngolo ye ndombe mpe.

Mboki bifwiti kebulwa kaka ku kianga, ka bidi vuvuta ye doka, bu bina sadulwa. Ye bu bina sadulwa, buna bifwiti teka yamunwa evo yokudulwa, mpasi biatoma yukwa bu biena biamona. — Buna Mpanzu umeni zaikuswa mamonso mu mbumbulu a binzu. Bele vutuki kwau ku bwala bwau.

18. Biliki.

Mu ntangu yina mfumu a vata wasenga vo: nzo andi ya biliki katunga, bonso bu kamona ku vula dia mindele. I kuma katuma bisi vata babonso ku biliki.

Babakala ye bakento ye bana bakatwa salasana. Bankaka bateka sala kwa mindele bazaya salu kiambu-mba biliki.

Mpanzu ye bankubu yandi ka bena ngolo zalunga beni mu bumba ko, kansi mbinda zau bavewa za ntekila nlangu. Bu bameni lungisa tezo kiau, mboki ba tala, bonso busalanga bamakota. Kedika i salu kialembwa teka monika mu vata diau.

Batulanga biliki mu minlonga.

Va ntete tima ntoto ye toma seba wonso wena nakekete, mboki bukula nlangu, kansi engwa bonso bu bamanisa wawingi! Ntoto una watimwa nkievo nwa ye nwa kaka nlangu wawonsono. Kansi batata bu ba-

badika tima diaka ye bangumuna wo mu nsengo zau, buna se umonekene diaka ku nsi.

Mboki babangumuna mu nsengo ye diata mu malu, bangumuna ye diata, bangumuna ye diata, nate ye ntoto weka nazebe-zebe, mboki batombula wo mu bulu. Bakento ye bana banata nlangu. Bamakota basoba ye tombula nteke.

Nteke bu yeka yayingi, se salu kiankaka kialanda. Ku vula kwameni sompwa binkela-nkela biabingi. Buna mboki bafuluza bio mu nteke ye kwe tula nteke yoyo va kianzala, mpasi yakinda. Buna nteke yeka nkadulu ya binkela-nkela.

Kansi buna salu kiankaka mpe kifwiti saluka, i mu tinisa nsusu ye zingulu ye zinkombo, ka zidi diata vana nteke yoyo ye vonda biliki. Ntoto bu wamana sadulwa bonso bobo ye yuma ye yokwa, buna ubikwanga biliki vo matadi vo tubumba.

Bobo basala lumbu biabingi. Bisi vata bayitukwa. Batanga zinkama, batanga mafunda. Bazola beba. Kansi mfumu vo: Lutatamana kaka. Bau vo: Kani nki a mpila a nzo si katungisa? Lelo lumbu kiankaka kabatela vo: Bwabu biliki bilungidi mu vangwa, kansi mu yoka bio musidi. I kuma bantu babonsoo banata nkuni. Nkuni zazinene ye nkuni zangolo lunata.

Biliki bimeni kindi ye yuma mu mwini. Bantu bole ba nzenza batumuswa kwa mfumu mu tunga foloni, kadi mu mavata mandi ka muntu nkutu wazaya lutungulu lolo ko. Bau batunga. Baleke banata ye tambika biliki. Ngitukulu nwa miomio mi batunga, kani nki a salu miena? Kansi bau vo: Mboki si lwazaya. Tatamana kaka mu nata. Banata, batunga, banata, batungwa, nate ye biliki biabio bimeni tungwa.

Buna salu kimosi kaka kisidi, i mu yoka bio. Nkuni zazingi zena, kansi mfumu vo: Ka zilungidi ko. Nata kaka, nata kaka. Bu kateza vo: zilungidi, mboki bakwika tiya. Kedika tiya twa ngolo twakala muna. Lumbu kia mvimba ye fuku mpe yoka kaka. Kudikila nate ye foloni kiabadika bwaka mu ngudi, mboki tamana nate ye tiya tweti vaika va lweka lweka, ye biliki biabio biabwaka.

Mu fuku dina mfumu kibeni ye bayandi bakedi yambila va ntadisi a foloni kiokio. Bamwena ndungutila yoyo kiesa mu kiozi kia fuku ye batala, bonso bwabwaka biliki bia mfumu au.

19. Nzo a mfumu a vata.

Mfumu bu kameni vangisa biliki bialunga, buna wazola tungisa nzo andi. Kansi mu kimfumu kiandi kionsono ka mwenani muntu mosi uzeyi tunga nzo a biliki ko. Ye mu nsi yayonsono ya kinzungidila ka mwenani nso a biliki mpe ko, kansi zozo zatunga mindele kuna Kingoyi.

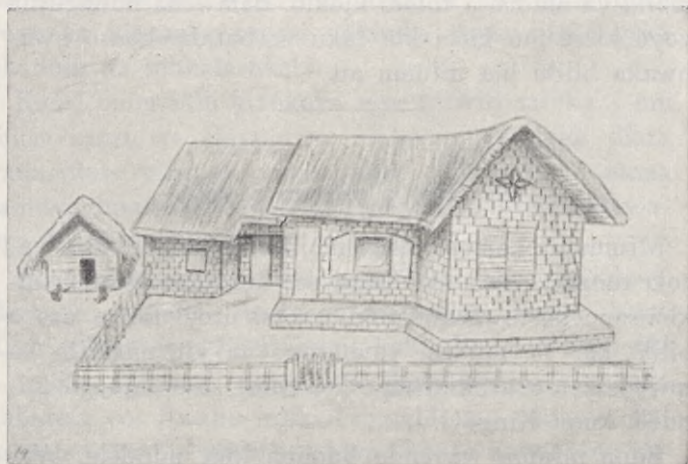
Buna mfumu wayenda bumina kwa mindele. Wayuvula nkuluntu a vula mu kunsadisa mu kwiza tunga nzo andi. Buna mundele vo: Ka diambu ko. Ngina kusadisa. Kansi banzila mfutu. Ngeye u mfumu. Bu wameni vovila mambu ndambu a lumbu ye zengele mo, buna ngulu aku ubeki.

Mono mpe i mfumu. Vo yasadisa ngeye mu nzo yoyo — nanga lumingu lwa mvimba yakatwa sala ku vata diaku, buna mu lumbu kimosi ngulu, lumbu kimosi ngulu. Ngulu sambanu mu ntungulu a nzo yoyo.

Mfumu vo: E ngeye Tata, kusani bobo ko. Ngulu sambanu kwe ya zo baka?

Mundele vo: Ngulu zikwa zena yaku mu vata? Ka zalunga sambanu ko e? Mu mabanza mami zalunga kumi ye kwa.

Mfumu vo: Kadi ngulu zami wa zo manisa mu diambu dia nzo e? Ngulu mosi yakuvana ka diambu ko. Kadi ngeye mu kutusadisa wayiza.

Nzo a biliki.

Mundele vo: Inga mu sadisa beno bisi Kongo yayiza, kansi ka mu tunga nzo kwa bamfumu mu kondwa kwa mfutu ko. Kizolele mpe tambula mbongo zeno mono kibeni ko. Kansi ngulu zi ndombele zifwiti vewa mu salu kia Nzambi. Kadi mu lumingu lwalunene mbulukuna kubukwa kwa bana ba skulu ye kwa mi-

nlongi, ye ngeye una vana ngulu zatatu mu mbuluku wowo. Vo ka bwa ko, natombi ntungi wankaka mu tunga nzo aku.

Mfumu vo: Ka diambu ko. Yavana zo. Unsadisa kaka.

Mu diambu diodio mundele wayenda sala ku vata dia Mpanzu.

Bu kayiza, wakamba mfumu mu tuma bantu ye nsengo zau. Mboki kasongwa kwa mfumu fulu ki kazolele nzo andi yatangwa. Buna wateza lufulu lwa nzo ye tula bantu mu tima lubulu. Mfumu vo: Kadi lubulu lolo nki a salu lwena? Mundele vo: Mu tulwa biliki. Mfumu vo: Aa, ku zulu vele watunga nzo, ka ku nsi a ntoto ko. Mundele vo: I mu diambu dia mvula. Vo ka tutima ye tula lufulu mpinda ko, nga nzo ka ya-siama ko.

Nga mfumu wakala kiadi mu diambu dia biliki biabingi biatulwa ku nsi a ntoto, kadi biau nkievo biabimbala, ka biamonika vo salu ko. Kansi mundele vo: I bobo kaka bufwiti tungwa nzo za biliki.

Mpanzu mpe watulwa mu salu. Salu kiandi i mu tambika nteke kwa mundele. Mu diambu dia katoma songa vema ye kiese mu salu ye katina mpasi ko, ye mboki mpe mu diambu dia kazola zaya ye visa biabingi, ye kasonga diela mu biuvu biandi, mu diambu diodio mundele watoma tala ye fiongunina ntaudi yoyo.

Kwa nlongi mpe kawa vo: ntaudi yoyo diela diena yandi mu longuka. Mundele bu kanyuvula mu tanga mu nkanda una utangisilanga nlongi, buna i ntumbu toma tanga nkanda wawonso. Mboki kasonga mpe nsonokono andi. Mundele watonda bo ye wankamba

mu kota mu skulu kia vula. Mpanzu watina mu diambu dia nseke. Kansi bu kameni yukwa ye mundele lumingu lolo lwa mvimba, buna watambudidi.

Mvu wamona mboki si kakota mu skulu kia vula.

20. Vula dia mindele.

Dizengokele vo: Mpanzu una kota mu skulu kia vula dia mindele. Mu mabanza mandi kayindulanga beni: kani bwe bwenina kuna? Wayuvuzula nlongi andi mpe, mpasi kazaya. Kansi lumbu kiankaka nlongi wanyuvula mu kwenda yandi kuna vula ye tala mu mandi meso, bonso bwenina. Mpanzu i ntumbu tambudila. Nlongi wayenda kuna mu diambu dia lukutukunu.

Mu ntangu yina nsaku ka zakala beni mu nsi a Kingoyi ko. Bantu ka bayukwa zo ko. Bamwena bo mpasi, kansi bateza vo: mu vata nsaku mulutidi mpasi. I kuma bavibidila matiti. Kansi ba Mpanzu bu balwaka ku ntini za vula dia mindele, buna mpila ankaka bamona. Nzila a manene yatoma vatwa ye kombwa. Bu balwaka ku nkati a vula buna kiazala kiakinene bamona, ye kiatoma kombwa mpe.

Tuka nseke vula diamonika. Nzo zamonika za mbwaki mu diambu dia biliki, ye nludi miacema beni mu mwini, kadi nzo za mindele ka zafukwa mu mahamvu, bonso bufukwanga nzo za bisi nsi ko, kansi zafukwa mu malata ma sengwa. Kansi bu batomene lwaka, se mpila ankaka bamona. Ye yandi Mpanzu beni kayitukwa, kadi nzo zazinene zena. Ka zena nku-

tu bonso nzo ya biliki yatangisa mfumu mu vata diandi ko.

Nzo yilekanga mindele yatangwa ku yulu beni, vinga ku nsi, vinga ku ntandu. Mu lwaka ku ntandu bafwiti tombuka va kikada kia nda beni. Mpanzu kabawuka ko. Wasala ku banda ye tala kaka. Nzo a Nzambi yayinene beni yena. Muna mwananguswa zi-

Vula dia mindele.

ntaudi za skulu mu ntangu yina, nzo a skulu bu yalimbwa tungwa. Mpanzu wakikamba vo: Kedika mvu wakwiza mono mpe si yavwanda momo mu longuka.

Bayenda tala nzo a zintaudi. Yau mpe ya biliki ye ya nda beni. Mboki ku nzo a bilongo bayenda tala. Mu meso ma Mpanzu vele i nzo ya ngitukulu. Vinga

kimosi kaka kiena, kansi baka kia mvimba fisidi nga kiafuluka kwa mbwata zazinene ye zazike. Bu kayuvula: nki biobio, buna wakambwa vo: mu mbwata zozo mwena bilongo bia mpila mu mpila bia ndiakisina zimbevo.

Wamona bambevo bankaka mpe bavwendi ku mba-zi. Bu bana nwa bilongo biau, bayiza ku mwelo kwenamundele mu nzo, ye kuna banwikwa bio. Ka babin- gi ko batomba bilongo bia mindele, kadi mu mavata mu ntangu yina bantu batoma bukwanga nkisi miao. Kansi bamana tambula mambu ma Nzambi, ka basadila minkisi diaka ko, ye bau bu babelanga, buna batomba nsadusu kwa mindele miao.

Diankaka di kayitukulwa i nzila zina zazingi zayalumuka ye za ntoko zavatwa va kati ye zinzo ye ku nima a zinzo ye kinzungidila. Va nseko a nzila vakunwa mafubu ye nti miamingi mia nzenza mibutanga mbutu midianga mindele ye mitondanga mpe bisi nsi, vo bavewa mio.

Nkumbu za nti miomio ye mimbutu kawa zo kansi mu diambu dia nkumbu za nzenza wawilakana zo diaka. Nlala ye malala kabambuka moyo, mu diambu dia nkumbu zozo zadedakene ye nkumbu za malala ma mfinda. Nga nti ye mimbutu mpila ankaka.

Diambu dia nzenza beni kwa Mpanzu i bifulu bina biakunwa mu ndambu zankaka ku mbazi a nzo za mindele. Biankaka biabinene ye bia ntoko beni biena ye bia ntinta za mpila mu mpila, ye biavaikisa nsunga za mbote. Bu katala bio, wayindula mu ntima andi vo: Kedika mindele mpila ankaka miena ye beto. Vula diau diviokele mpe mavata meto mu toma kebwa.

21. Mindele.

Bu bavutuka diaka ku vata, buna Mpanzu wayuvula nlongi andi mamingi mu diambu dia mindele ye salu biau. Ye mu vata diandi kasamuna kwa bankubu yandi mamonso ma kamweni ku vula. Bayunduka mpe ye bamakota ba ka bavaika ku vula ko badimba. Lumbu kiankaka va boko bamokasana mu diambu dia mindele.

Mbadio vo: Eh, beno mindele mieno luvovilanga ye miomio luvuminanga. Kansi luzayeno vo babingi, fisidi nga babonso mu mavata meto, ka babatondanga ko. Babingi mpe bazolele beni kubakuba mu nsi eto. Vo ka mu diambu dia mfumu mbadio ko, nga ka babaka fulu nkutu mu nsi eto ko.

Nlongi vo: Dizayakene. Kansi tuzeyi mpe vo: mfu-mu yoyo kabatambula mu diba ko. Kadi mu ndozi ka-zaikuswa vo: bantu ba mpempe bana kwiza ku nsi andi, ye vo: yandi una kubatambula, kadi bau bana twasa lusakumunu mu nsi andi.

Mbadio vo: Diawakana kwandi, kansi babingi bakala mabanza mankaka. Kadi yandi bu kameni yekula fulu kwa mindele, ye bau ntumbu sumba nzo ye natisa yo ku fulu kiokio, buna bankaka bafwema ye bawawana mu kubasika mu nzo au mu fuku. Vo ka mu diambu dia mfumu ko, nga fuku dina bakatuka kwau.

Nlongi vo: Inga, kansi i mu diambu dia Nzambi, kadi kwa yandi kwatuka kibakala kiasonga mfumu, bu kayenda leka fuku dina ku mfwongo a nzo au. ye bau ka bazaba ko. Kadi bu kawa nsangu, buna yandi vo: Muntu uzolele vonda mindele miami, bika kateka

vonda mono, kadi bu yakidi moyo, kina ami yambula muntu wabasanga buma ko.

Wankaka vo: Kadi mindele bwevi, bau i bakulu beto e? Kadi yawa vo: ku nsi a bafwa batuka. Ye mu diambu dia ntama yina yi bakadila ku nsi a ntoto, nitu zau ka zeka za ndombe diaka ko, kansi zavembuka.

Nlongi vo: Eh ngeye Tata, i mambu ma buzengi

Bisi vata bavovila mindele.

momo. Bau i bantu, mpila mosi ye beto tu bantu. Kansi bonso bu tumonanga ntoto wena ntinta ya mpila mu mpila, wankaka wa ndombe wankaka wa mpe-mbe wankaka wa mbwaki, i bobo mu beto bantu. Beto mpe ka twena ntinta yimosi ko. Wankaka wena wa ndombe, kansi wankaka wena wa bwelo. Kansi buna twena tu bantu, bonso bu twavangwa kwa Nzambi. Bau nsi au, beto nsi eto.

Mbadio vo: Kansi ngeye tata Nlongi, bwe zeyi dio-dio? Nani wayenda ku nsi au? Nani zeyi bonso bu bakwizilanga? Nki a kimbangi kiena kisonganga mu kedika vo: bau i mpila mosi ye beto?

Nlongi vo: Keti nki a kimbangi tombele? Bakulu vo bana vutuka kwiza bumina vava ntoto, bwe benzi e, buta si bavutuka buta bane?

Mbadio vo: Aa, nkatu, ka balendi ko. Kansi mindele buta babutange?

Nlongi vo: Babutanga kwau. Mono kibeni yamona mwana a mundele. Wakedi mpila mosi ye bana beto, wayolukele bonso bana beto. Diadi kaka vo: nkanda andi wa mpembe, ye mboki mpe kavwikwa kinkuti-inkuti kia ntoko. Ye mu nsi au bena ye bana ye bayundu-nduka ye baleke ye banuna mpe.

Mbadio vo: Vo bavova bonso bobo, nanga bakupu-pika mpe. Ngeye wamona nsi au, ngeye mu maku meso wamona baleke bau ye banune? Nki a kimbangi kiena yaku vo: momo mamonsono i ma kedika?

Nlongi vo: Yamona bizizi biabingi bia mindele ye bazimbuta ye baleke ye bana. I bizizi biavangwa mu nsi au, ye bisonganga mpe nzo zau ye mavata mau. Ye biskulu biena yau mu longila bana bau tanga ye sonika.

Mbadio vo: Kani vo i bobo! Beto bwe tuzeyi? Kansi vo i bobo, buna bila nki bayizila kwaku? Nki a lekwa bizi tomba? Kadi ka bena ye zinsusu mu nsi au zi balenda dia ko e?

Nlongi vo: Ngeye Tata. Beto mu diba twena. Bau bena ye nsi a mbote ye nzo za ntoko ye mimvwatu ye madia bialunga biviokele biabieto beni beni. Kansi bena ye biankaka mpe. Bena ye mambu ma Mfumu

Nzambi, i ndiena u tuzeyi nkumbu kaka. Bau bazeyi mpe mambu mandi ye mavanga mandi. Bila ki bayizila i mu kutuzaikisa momo, mpasi twavuluswa, ye miela mieto mpasi mialebwa zimbala evo bungana.

22. Mpaku.

Mundele wayenda zieti mu mavata. Wavaika mpe mu vata dia Mpanzu. Bisi vata babonso bavwanda va boko, mundele bu kalweki. Mpaka za ngolo zena yau, mu diambu dia batumuswa mu yonzika mbongo zau ye kwe futa mpaku kwa leta.

Mundele bu kavwendi yau, banyuvula mpe mu diambu dia mpaku: Kadi mvu nkwa si twatatanana mu futa mpaku kwa leta? Mfuta zole tutekele futa, yayi ya ntatu. Ka yina mana ko e, vo bwe? Bila nki tuna kwamuswa bonso bobo?

Mundele vo: Nsamu a mpaku i nsamu a nda kwa-ndi. Kansi vo luzolele dimba, si yakuluzaikisa bonso bwena mu diodio. Mfumu a dikanda uyalanga ye kebanga mbongo za dikanda diandi. Baleke mpe bayekulanga mbongo zi babakanga kwa mfumu. I diambu dia mfumu mu tabila baleke ye bisi kanda, nsamu vo wabwidi. Keti ka bwa ko e? Bau vo: I bobo.

Mpila mosi mu mfumu a nsi. Mu mambu mamonso ma kazingulanga ye zenganga mbongo zandi kabakanga. Banganga mbongo zau bayonzikanga i nsusu ye nkombo ye ngulu, kadi bau mpe yala bayalanga. Bwabu leta wamana tombuka mu nsi yayi. Yandi i mfumu yayinene. I yandi uyalanga bwabu.

Kansi luyalu lwandi ka lwena mu kulukwamisa, bonso buvovanga babingi mu diba ko. Yandi zolele tomisa nsi yayonso yo bisi nsi.

Nsi ka yilendi toma ko, bantu vo balembolo sala. Bakento beno vo ka basala mayinza ko, buna madia si lwabake? Beno babakala bina bi lutezanga vo: i salu kieno ka i salu kiafwana vo kialunga mu tomisa

Mundele wa leta wabumina ku vata.

nsi eno ko. I diau leta zolele kulutatimisa ku salu mu diambu dia mpaku. Wonso ukukibakilanga salu kana kondwa ndandu ko. Kansi beno vo fimpasi kaka lumonanga i ntumbu beba.

Mu lumingu luviokele yabumini ku vata dia Mpete, i vata dia bangangula. Lumbu kialanda i Nzaba. Engwa bangangula bonso bu basala! Nsenyo ye biubi bia-

bingi bakubika bi bana kwe teka ku zandu. Bau bakisodila salu. Batatamana mu salu kiau, ye ka bakondwa mbongo za mfutila mpaku ko, kadi salu kitukisanga mbongo.

Bila kia ntete mu mpaku i mu kulutula mu salu. Kiankaka i mu diambu dia luyadulu lwa nsi. Kadi yandi zolele vo: yenge kifwiti yala mu nsi yayonsoho ye ka kitantu ko. Zolele mpe vo: fu biampila mu mpila bia mbi bifwiti siswa. Bimfunia biabingi biasadila bakulu ka biavutuka sadulwa ko, leta vo kayalanga.

Ntangu yina banzenza bayenda kita ku banda. Kansi bu bavutuka ku nsi au, mfumu ye bisi kanda diandi babalomba mpaku mu nsi yina yi bavioka. Bau ka bazola vana ko. Buna bisi nsi babapupika mu nzila ye babalwakisa mu mfinda, mwena zanga dia mpinda, ye kuna babatinisa mu kati dia zanga, mu bafwa buna bena. Mboki baziona mbongo zau.

Leta kana yambula fu kia mpila yoyo kiakala mu nsi ko. Mbote vele mu futa mpaku yizayakene ntalu kwa leta, kansi bwa mbi mu futuswa mbongo zeto zazo ye moyo mpe kwa bantu ba mbi.

Kansi muntu ukondolo ngolo kalendi kanikina fu bia bantu ko. I kuma leta wena ye mapulusi mandi mena lendo. Mau ka mena mu semba fu bia mbote ko kansi bia mbi kaka.

Nga mu diambu dia mpaku ndenda ta vo: ka kwenani nsi a bantu ba zayu ko yilembolo futa mpaku. Ka bulendakene bwankaka ko. Diodio i ntombo yinkunwanga yivananga ndandu ku ntwala. Lumbu kiku-nini nkento mayaka, lumbu kina kalendi kwe tima mo ko. Beno vo ka lulendi visa ntomono a mpaku ko, buna bana beno si bavisa yo.

23. Ku zieta.

Nsamu wayiza ku vata dia Mpanzu vo: bamindele batombanga zingamba, kadi ku Nganda bakwe kutakana. Babonsono bazola kwenda basonikisa nkumbu zau. Mboki bavwidi baleke basola bonso bakwenda yau mu nata madia mau. I kuma Mpanzu wasolwa mu kwe nata madia ma mfumu andi.

Bakento bakambwa mu lamba madia ma banata mu nzila. Bikwanga biakubama biena. Kansi ku mayinza mau bele landa bizangi ye wandu ye nkovia ye nungu. Babakala babaveni ngazi ye mungwa. Bina si bialambwa ye kangwa mu makaya. Mu biobio bakengi zitu bialwana kwa baleke. Bena nsatu a madia mamingi kadi lumbu biabingi si balembwa mona vata diau.

Baleke ka bayenda ku vula ko. Mu nzila babwabwana ye mfumu zau ye bamindele. Ndonga bamona mu nzila. Bidi kwiza, bidi kwiza. Bantete balweki ye zitu biau i nkela za ndombe. Kanivo nki a lekwa biena muna? Wankaka wayizi nata nkela yayinene ya mabaya. Baleke bawa vo: mu nkela yoyo mwena madia ma mindele. Bankaka bifwalu biabinene biasingwa ngoto banata mu ntete miao. Bau vo: Beto mintanda ye mavunga bia mindelē tweti nata.

Diankaka dia nzenza dizi monika. Bantu bole beti nata nkievo fwalu kiakinene kiakangwa va nti. Kani nki kiokio? Bu batudidi, se muntu ntumbu vaika mu lekwa kiokio. Baleke bayitukwa. Kiongono buna ka fwalu ko. I nlele waunene kaka ye wa ngolo unatunwanga mindele. Babikidi wo nkumbu kipoyi. Mindele mirole mivaikidi bobo. Baleke bayuvasana: Kadi bwe mu bantu bobo? Ka bavweti mimbati ko bonso

mundele wateka bumina ku vata dieto. Mvwatu miau mpila ankaka. Mpanzu wateka bumina ku vula wa-babangudila vo: bobo i mindele mia bakento.

Bangamba bu bameni vunda fioti mu vata di baweni baleke, se buna mindele mia babakala milweki kimalu. Bavaika kiufuta mpila mosi ye bangamba bamenti zitu biau evo kipoyi. Baleke bayuvasana, kadi

Ku zieta.

bila nki kiufuta kiokio, bu bakondolo zitu mu nata. Wankaka vo: Nanga mu diambu dia mvwatu miau, Wankaka vo: Nanga mu diambu dia nkanda a nitu ka wena wankobo ko. Kansi mbuta a muntu wawa mpova zau wabakamba vo: i mu diambu dia bau i bannenzenza mu nsi yayi.

Nsi au i mpila ankaka, kata. Ka yena ye miongo bonso nsi yayi ko, i diau ka bayukwa miongo ko.

Nzila zalendumuka kaka bazolanga. Zozo batezanga vo: za mbote. Kansi beto tulutidi zola nzila yena ye miongo miankaka. Kiambazi si lwamona, bu twadiata mu ndimba ye ndimba, fisidi nga lumbu kia mvimba, buna bau baluta mona mbote, kansi beto mpasi mu malu.

Bu bameni vunda fioti, buna bananguka diaka. Baleke bamona mpasi mu diambu dia zitu. Basidi ku manima beni. Bu balwaka va mbata a mongo, buna bamona mfumu zau nseke beni, mboki bu bakulumuka diaka, ka bamona muntu ko. Ntangu bu yeka mu dimina, buna bavaika mu vata, mu bamona ye miondele ye bangamba. Bau ntama batudidingi. Bami-ndeke bameni kotisa lekwa mu nzo zi babeki kwa mfumu a vata. Beti lambisa madia mau ku mbazi.

Bangamba ka babeki nzo ya ndeka ko mu diambu dia babingi. Bankaka bameni zenga mandala ma bayala mu nsampa ye va kianzala. Bankaka nkwalu zau bayalumuna vana va bana leka mu fuku. Kansi bu bameni vunda fioti, mboki bakutula bifunda bia baleke bau ye babimba madia malembi bakento bau. Buna badia, bau ye baleke bau. Nlangu a ndwa babaka wo kwa bakento ba kisi vata.

Mu fuku baleke balotwa ndozi vo: bakidi mu nzila ye basiswa ku manima ye vo: badiata ye diata, kansi nate ye mpimpa ka balweki ko. Ye bu basikumuswa mu nsuka nabiu, se biela mpasi. Bankaka babanza vo: mpasi zozo zena, mu diambu dia badieti mu fuku mu ndozi zau. Kansi bakatwa bongwa zitu biau ye nanguka.

Mu nsi nzenza bena, kansi ka bamona dia nzenza beni ko, nate ye vana mongo wankaka bamona ndimba waunene ku ntuala. I nsi yina yalendumuka ya-

vovele mbuta a muntu zono. Kansi mu lwaka kuna bafwiti teka kulumuka mongo a ndandanda beni.

24. Va Luhombo.

Baleke mu diambu dia bizitu biau basidi ku manima lumbu kina. Bu bameni kulumuka mongo una wa nda, badiata mu ndimba mu balembolo mona lekwa nkutu kansi nzila ye madiadia ku lumoso ye ku lubakala.

Ka ntama andi ko mboki balwaka ku nlangu wau-nene, nkumbu a nlangu Luhombo. Ngamba zazonso-ne ye bamindele kuna simu bena, kansi bonso bu basa-

bukila, baleke ka bavisabo ko. Nlangu a mpinda wena ye ukumbanga beni. Babokila bamfumuzau, ye bau mpe bayiza kubasadisa.

Nsinga wakangwa ku simu ye ku simu. Bantu bu bakota mu nlangu, buna se badimina nate ye mavembo. Vo muntu waukufi ku nsi a nlangu si kaba, nga ta minga kaka. Bayiza tula zitu bia baleke va mavendo mau ye baleke mpe, ye bobo basabukila.

Va Luhombo.

Mbona ya nzenza bamona diaka va nzila. Kadi muna muyonzamene babonso. Tiya tukwikulu. Bangamba bavundisa biela biau ye nwa fumu ye mu tiya bayoka masangu ye mayaka. Kansi va tiya twankaka valambwa madia ma mindele, ye bisielo biau biakubika va bana dila.

Nkela zole zabundukuswa ye zafukwa nlele wa mpembe, i meza mau. Nkela zankaka zasungidila meza momo, i biandu biavwandila mindele. Mboki va meza vameni tulwa malonga ye bikompe ye zimbele ye zinto ye biabingi bia mpila mu mpila.

Va lweka vena nkela a madia. Muna mubongwanga ye zibulwanga foya bia madia matulwa mu binzu mu lambwa. Mpanzu ye bayandi bafinama kuna mu diambu diatala. Kansi madia momo ma nzenza beni mena. Ka balendi mo zaya nkumbu ko. Kansi kwa bisielo bia mindele bawa nkumbu zankaka, bonso vo: polosi ye mamvumina ye mampa ye mazi ma ngombe ye supu ye kafe ye zankaka.

Madia ma mindele mameni lambwa, kansi sielo biau biakidi bidisa nlangu. Mpanzu wayindula, kani nlangu wowo mpe si ba wo nwe? Bisielo vo: Wankaka si banwa, kansi wateka vola, kadi mindele ka minwanga nlangu ulembolo teka biduswa ko, kadi ulembolo biduswa ubanzulwanga vo: yela ulenda tukisa. Kansi wankaka wena wa nsukudila malonga. — Kiongono malonga mana sukulwa mpe, ye mu nlangu a tiya mana sukulwa!

Mindele bu mimeni dia buna miele tomba mpozi ku nsi a madiadia, bele vundi. Bisielo biasukula malonga ye bikompe biabionsono bisadidi mindele mu dila, mboki bakunguna bio mu nlele wa mpembe ye soka

bio mu nkela a madia. Mboki bau mpe bele dia madia mau.

Mpanzu ye bankubu yandi bele tombi masangu mau ye mankaka ma batambikidi bamfumu zau, mpasi basiamisa biela biau, kadi bwabu nzila ya nda yisidi ku ntwla.

25. Banzenza.

Lelo balweki! Mpasi beni va zimunina! Ntombuka ya nda ye nitu noka! Kansi bwabu si babaka ntangu mu vundisa malu. Mpanzu watala ye tadidila. Kiongono vula diadi mpila ankaka ye vula dia Kingoyi. Zinzo mpila ankaka ye zinzila ye kiazala.

Ye mboki mindele! Twakandama! Miamingi kedika. Mizi kiki miami mizimunini lwaka. Bavanozana mbo-te, bamokana, baseva, bamonika vo: i bantu ba kiese, ye kiese kiena yau mu monana. Kansi ndinga au — Mpanzu nkievo mpa-mpa-mpa-mpa kaka kawanga. Kedika, ndinga ya mpila yoyo mpasi mu visa yo.

Mbokolo yawakane mu ntini ankaka. Bantu vo: Mindele mieti kwiza. Bele tala. Milweki kwandi. Mieti kikwa. Miamokuswa ye sevuswa kwa bayau, mboki miele kota mu nzo zau.

Bazingamba mu diambu dia babingi bena, balemba-na baka nzo ya ndeka. I nsampa waunene kaka bave-wa. Muna bakikubikila fulu biau, ye muna batula ma-dia mau ma baneti, ye muna bakwika tiya twau ye lam-ba ye dia ye yambila.

Bantu batuka ku ndambu ka ndambu ya nsi a Ko-

ngo babwabwana muna. Va ntete nkievo banzenza ye banzenza, kansi ntangu ya fiuma mboki babadikidi zayana ye mavata mau ye nsi. Bankaka nseke beni batukidi.

Mpanzu wena kiese lumbu biobio ye kalendi beba mu dimba nsamu miao ko. Basamuna mu nzietolo au ye mindele mu nsi za nzenza beni. Muntu nkutu kazeyi

Basabula bizitu, kiamvu nkatu.

nzila ko, kansi yandi mundele kaka. Mbatu batula ku nlangu waunene wena mpinda beni ye kiamvu kwa nkatu. Balembana sabuka. Vwanda kaka ye vingila, nate ye nlangu ukulukidi.

Wankaka wasamuna nsabukulu mu kiamvu kia mi-nsinga. Nsinga miabola miakala, ye muntu bu kalwe-

ki va kati dia kiamvu, buna kiau i ntumbu damuka, ye muntu mu nlangu i nzu ye zitu kiandi. Zitu kiazi-mbala, kansi muntu walalulwa. Mboki bakatwa teka londa kiamvu mboki sabuka.

Wankaka vo: Mono ntangu yankaka yayenda ye mindele. Tutudidi ku nlangu kukutu kala kiamvu, kansi kimeni kwenda. Nti miena ku simu ye ku simu, ye va mavala mau valenda sabuka muntu ku yulu. Kansi mu sabula bizitu nzila yoyo ka bulendakene ko. Kansi mindele makani mena yau.

Bameki mu nti, ye beto tubasadisi mu fila bizitu bikengo nsinga miole. Nsinga mosi kuna simu nsinga mosi kwa mindele kuna zulu mu minti. Mindele mianguna zitu mu nsinga au, ye muntu kuna simu watunta kio, nate ye kisabukidi. Bobo mu zitu biabio. Mpasi tumweni, kansi tusabukidi kondwa kwa kiamvu.

Bankaka batuka kuna simu dia Nzadi, basamuna nsabukulu yina yi basabuka ye mundele: Lungu wakala waunene beni kansi bavambala bafiuma kaka. Mu diambu dia Nzadi wakala nganzi ye mfusi mavekisa lungu, buna bavambala bakala wonga ye bavilakana mu sadila nkafi zau, ye lungu mu ntinu beni ku banda. Va tadi diadinene wakakama, kansi wawonso wabasuka mu ndambu zole. Twakutu zimbala, kansi Nzambi watuvukisi.

Nsamu wowo wa mu Nzadi ye malungu wasikimisa mabanza ma Mpanzu. Yandi wayuvula babana banzenza mu nsamu wowo, ye bau batoma bangula, bonso bwena nene kwa Nzadi, ye bonso busadulwanga malungu mu sabukila Nzadi ye mu tamba mbizi ye bonso bobo.

Mpanzu vo: Kansi malungu bwe menina ye kwe matukanga? Nlongi uvwendi yau vo: Seti, mwana ami kiambazi si yakuzaikisa, bonso bu tubakanga malungu meto ye bonso bu tusadilanga mo.

26. Mpadulu a lungu.

Nlongi vo: Wiza bwabu nge mwana, yakusamunina bonso bu yakusididi zono. Mpanzu wayiza vwanda va malu mandi, ye buna nsamu wau kawa:

Nlangu miamio mi tumonanga mu nsi eto mibwanga mu Nzadi, ye mu diambu dia nlangu mina miamionsono se Nzadi yeka yayinene beni. Mpinda yena. Muntu nkutu kalendi sabuka kimalu ko. Ye mu diambu dia sadila kwakwingi kiamvu ka kilendi tungwa ko.

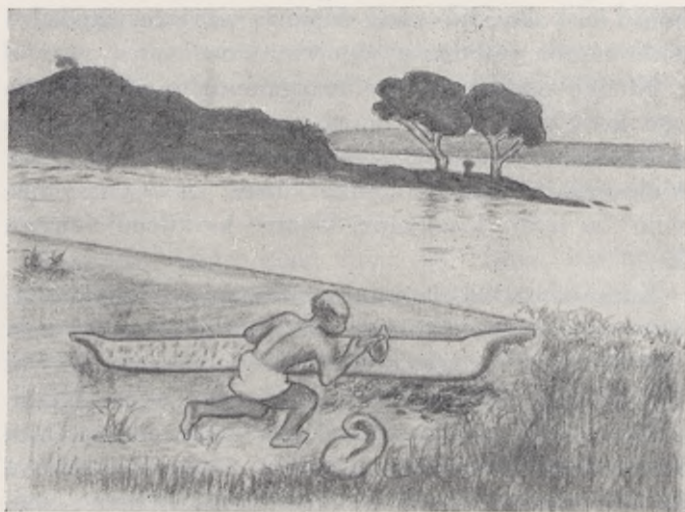
Kansi bantu bakala mu nsi yafinama ye Nzadi babakula salu kiavala malungu. Mu malungu mau balenda sabuka Nzadi ye sabula lekwa biau ye bantu. Ye mu mau balenda kota, mu kwe tamba mbizi zau mu Nzadi.

Buna bonso ebu buvadulwanga lungu: Diantete mu kwe sola nti, kadi lungu i vimbu dia nti diazokulwa mwasi waunene. Kansi nti ufwiti kala waunene beni. Mu teza wo mu nsinga buna nsinga vwata ye ndambu vo mavwata mole ufwiti kala. Nti bu ubakame ne, buna wakwangwa ye bukunwa, bonso bwena tezo kiafwana mu la. Mboki wasiswa kani tumingu tole, mpasi walengila.

Mu biubi ye tukompe bavadilanga wo. Kansi diantete i mu tala yonso ndambu yifweni kala lutambi ye

yonso yifweni zokulwa. Bu yisololo, buna i mu badika teta maboki ye bamunanga mo mu biubi. Mpinda bu yeka yafwana, mboki tukompe basadilanga, i mpila a kiubi kiena nkievo nsengo.

Mboki babadikanga mu zenga mbulukonko, i mbo-mbo, ye mpeve. Biobio bu bimeni, buna bafidimikanga lungu, ye bavanganga lutambi. Mboki basengula wo ye timanga diaka, nate ye bamweni vo: nkobo yifweni.

Ku nlanga lungu weti lengwa.

Biobio biabionsono i salu kia mpasi, kansi bantu bafiuma bena diela balenda kio manisa. Kansi salu kiankaka kisidi kilutidi mpasi, i mu koka lungu ku Nzadi, kadi mbatu nti wabakamene mu mfinda yitatukidi beni ye Nzadi. Buna kabu dia bantu bafwiti salasana.

Buna makumatatu ma bantu ye, vo lungu wena wau-nene, nate ye makumatanu bafwiti salasana mu koka lumbu kia mvimba vo biole mpe. Vo nzila yena mio-ngo, buna bulutidi mpasi. Kadi mu tombula wo mu mongo i mbidi a mpasi, kadi zitu beni wena, ye mu ku-lumuna mpe i mpasi, kadi ufwiti simbwa, ka widi vi-ndumuka mu banda ye budika.

Mboki va simu dia nlangu bamanisa lungu, i mu le-nga wo, mpasi wakala wa ntoko, ye memo ka midi ka-la mia nkobo ye lungu mbidi a zitu. Kiubi ki basadi-langa mu salu kiokio i lukompe.

I bobo buvadulwanga lungu, ye ngeye mwana ukutu kwenda yeto kuna simu, buna ukutu mona malungu meto, ye bonso bu tulenda kota kumi dia bantu vo ma-kumole mpe mu lungu umosi. Ye beto bu tweti vwa-nda va kati a nsi mu lungu buna bavambala batusabu-langa mu nkafi zau.

Mpanzu vo: Nani walulonga mu vala malunga me-no? I mindele mieno e? Nlongi vo: Aa, salu kina kia-tusisila bakulu. Nzambi wabavana diela, ye mu dia-mbu dia bakala nsatu asabuka nlangu unā waunene mu nsi au, i Nzadi, i kuma babakula mu vala lungu. I bo-bo beto mpe vo tutontanga ye lembwa beba, si twale-nda bakula bia mpila mu mpila.

27. Ku skulu kia vula.

Ntangu yina badika skulu kia vula yafinama, ye Mpanzu wayonzika lekwa biandi bi kanata. Kansi le-kwa biandi ka biena biabingi ko. Mu mimvwatu ve-

le kena miankaka ko, kansi nlele u kavweti. Nkwala andi kazingidi ye madia mandi ma kabeki kwa mbuta andi ye busi kiandi. Lelo bikubamene. Nangukini kwandi ye zitu kiandi. Mbuta andi mu meso katomene landa mwana andi, bu kakwe sala kwa mindele.

Mpanzu wena ye kiese ye kiadi mu ntima. Kiese, kadi vema kwena yandi mu longuka ye mu zaya ye visa biabionsono. Wena vuvu mpe vo: mu skulu kia vula si kalonguka biabingi bilembolo longwa mu skulu kia vata. Kansi kiadi mpe kiena yandi mu katwa sisa vata ye mbuta andi ye bankubu yandi. Kakutu zola bankaka benda yandi, kansi bau ngodi au.

Bu kalwaka ku vula, se mabanza mandi keti-keti mena, kadi bwabu kena ye nlongi andi ko. Babonso ba kamweni i banzenza ye banzenza kwa yandi. Watomba mu mona mundele andi u kazeyi, kansi kamweni ko.

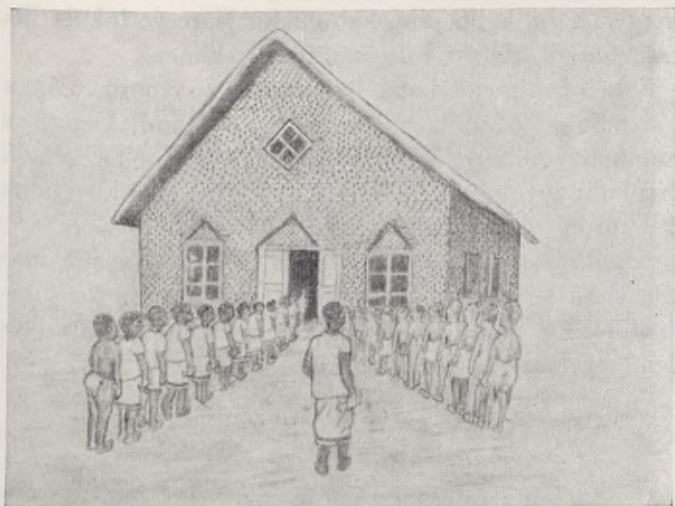
Bu katedi ntaudi zankaka zayonzama va ntadisi nzo a Nzambi, buna kamweni bankaka bavweti binkuti ye nlele mia ntoko, yandi ntumbu visa vo: bau batekele kala mu skulu, kadi mvwatu miomio i mina mibakamanga mu skulu. Bankaka bavweti mataba ye bankaka mpene nadede.

Lelo ngunga yivovele. Kansi ka ya ku bakotila. Nate ye ya nzole baka mboki minlongi mizi kubatandisa nlonga ye kubakotisa mu nzo. Bena ye mvwatu mia mbote, i babana bateka kala mu skulu, babeki fulu ku ntwala. Balembole mimvwatu, i banzenza, bavwanduswa ku banda. Mundele lweki. Babonso batomene telama ye kamba mbote.

Bayimbila nkunga ye sambila, mboki bantaudi babonso bateka kala mu skulu batelelo mbila. Baso-

ngolo fulu kiau ki bafwiti kadila lumbu ka lumbu. Mboki babadikidi tanguswa, bankaka sonika ye tanga ntalu. Buna mpe banzenza batontwa, bonso bwena zayu kiau. Bazeyi tanga ye sonika fulu kiankaka, ye balembolo zaya nkutu fula kiankaka.

Mboki kabu kabu dibeki nlongi nlongi. Balembolo zaya nkutu basongwa sono kimosi kimosi, i bina bia-

Ntaudi za skulu zeti kota.

mana longuka Mpanzu ntama. Bankaka mpe batangu-swa, bonso bwena tezo kia luzailu mu kabu diau.

Kansi ka ntama andi ko, nanga lumingu kaka, mbo-ki Mpanzu wakatulwa mu kabu diandi. Mu diambu dia katomene sonika ye tanga, ye ntalu kazeyi, i kuma mu kabu dia bateka kala mu skulu kia vula katululu. Lu-ambu kiokio i lumbu kia nzitusu beni kwa Mpanzu, ye

ka mwana mosi wankaka mu skulu kia mvimba ko wamanisa tezo kia mvu mu lumingu lumosi kaka.

Nkota ya ntatu bu yimeni, buna ntangu va mbata (vo midi). Buna salu kia skulu kimeni, ye babonso bele tomba madia mau. Mboki badia ye mokasana, nate ye lokula birole bimeni. Buna ngunga ya salu yivovele, ye babonso bakabulwa bilwazu biau, bankaka nsengo, bankaka tanzi, bankaka biubi, mboki basongwa salu, kabu salu, kabu salu. Nate ye lokula bitatu basedi, mboki salu kia lumbu kimeni.

Salu bu kimeni, buna babonso ku yobila. Zinga kia mbote kiakubika mindele kwa zintaudi kiena, ye muna bayobila ye sakana ye longuka mu ta minga. Nsukulu yoyo ya salu i nsukulu ya kiesene beni kwa bana babonso.

Mboki diankaka difwiti landa. Ka mu banzila madia kaka ko kansi mu yindula lesu, fuku bu ka dikibwididi ko, mpasi batoma zaya tezo kiau kiambazi ye lembwa fwa nsoni mu skulu.

28. Mu skulu.

Mu diambu dia Mpanzu wakala vema beni mu longuka, i kuma kalendi yaula mu diambu dia bilesu ko. Ye ka kwena bila kia ngiaudila ko, kadi nlongi bu kazaikisi ye bangudi lesu lesu, buna Mpanzu tomene dimba ye lunda mbangudulu zazonsono mu ntima. I diau mu longuka bilesu ka mpasi kwa yandi ko.

Bankaka bazietisa mabanza mau vo talasana vo vanga yenge, ye lesu bu bimeni bangulwa, se ka bazeyi

diambu ko. Mambu manlongi mameni vioka nkievo nlangu ye ka makotele mu ntima miau ko. I kuma bau bakatwa tanga ye tangudila lesu, kansi bonso mu diba batanga, kadi mbangudulu ye mpisulu nkatu.

Mvu a ntete lesu biabingi ka biavewa ko. I nsamu mia Bibila mifwiti longukwa mu ntima ye mboki nta-ngulu a zintalu. Nga biankaka bilongwanga kansi ka

Kiasabala bakomba mwamonsono.

mu bileso ko. Kansi Mpanzu bu bakota mvu wa nzole ye wa ntatu, mboki lesu biabingi kabaka, bonso mu lusonokono lwa kikongo ye mu nitu a muntu, bonso bu yavangulwa, ye bonso bu yifwiti kebwa.

Mboki lesu biankaka bilutidi yangidika Mpanzu i lesu bia nsi a Kongo ye nsi zankaka. Nlongi bu kasa-

muna ye bangula nsi zankaka za ku ntandu ye bisi nsi zozo ye nkadulu a nsi ye nkadulu a bantu ye fu biau, buna matu mamole ma Mpanzu mazibuka mena ye nwa mpe. Yandi nkievo mu meso ma ntima kamona ye nsi ye bantu. Nitu andi vele yena mu skulu, kansi mwela ku ntandu.

Mu ntima andi wavunguta: Engwa, vo bulendakene, nga kuna yazola kwe tala. Kansi lumbu kiankaka, nlongi bu kabangudi ndambu yankaka ye wabazaikisi vo: bisi nsi yoyo bantu badianga, kani ntantu miau mi babakanga zinkole mu mvita, kani nanga miau, buna Mpanzu wamona kiadi. Kadi ngunda zamona nsi zena yandi, kansi mu diwa kwa bisi ku ntandu kalendi bo kadila ngunda ko.

Bu basalanga ku mbazi mu nkokila, buna balonguka mpe salu kia nzenza. Mu vata mayinza vele ka batekele bo tonta ko, kadi kiokio i salu kia bakento. Bankaka bamwena bo nsoni mu simba nsengo, kansi bwabu mu longuka bena, ye bafwiti tumamana mfumu au u basadilanga, i mundele. I kuma vata kaka. Mboki mu kuna mbala za mayangidi mpe i dia nzenza kwa babingi, kadi mu mavata mamingi mbala zozo ka zazabakene ko.

Salu kiankaka kia nzenza i mu kuna binti-nti biankaka bibikwanga kafe. Binti-nti biobio bibutanga mbutu milembolo diwa nkutu, kansi mindele mikubikanga mio ye tedikanga mu nlangu u banwanga. Ye wowo ubikwanga mpe kafe. Nti miankaka mpe bakuna. Ye mboki mu komba zinzila ye kianzala ye vata matiti ye vedisa mwamonsono i salu kiankaka.

Ka ngonda zazingi ko bakedi mu skulu, mboki lumbu biankaka biavangulwa mu ta nlele. Kadi mindele

ka mizolele ko vo: bana bau mu skulu bakala mpene. I diau bavewanga binkuti biau, kansi bata bio bau ki-beni, muntu kinkuti kiandi, muntu kinkuti kiandi. Kadi salu kiata nlele i salu kia mbote mpe mu longuka.

Mu salu kiokio mundele wena yau mpe mu kuba-songa, mpila mosi ye mu skulu, ye nlongi mia ndombe mikubalonganga mpe. Bateka kala mu skulu ka mpasi andi ko, kansi kwa banzenza i salu kia mpasi mu simba ye šadila nsoma. Kansi bavibidila ye vemina salu kiokio, ye mu kiese batatamananga, kadi bazeyi vo: salu bu kimeni, mboki kinkuti si bavwata. Buna bena bakotele mvu una Mpanzu wa ntete mu vwata kinkuti kia mona.

Kansi salu ki katonta katoma kio zaya ye longuka, ye zayu kiokio kiantomisa beni ku ntwala. Kadi kiau nkievo baka kia nzo. ye zayu kiankaka ki kakudikila i nludi. Mboki muna kabeki fulu mu lunda zayu bia mpila mu mpila, nate ye kayikidi nkwa ndwenga beni.

29. Sielo kia mundele.

Mpanzu watoma tumamana ndongolo yi kabaka mu skulu. Watomene kukikeba wavedila ye nitu ye mimvwatu. Ye salu ki kavewanga watomene kio sala mu mayindu ye kimfuzi. Mu diambu dia nkadulu andi yoyo yitomene monika kwa babonso, wayuvulwa kwa mundele mu kala sielo kiandi. Mu kiokio katambudila mu kiese.

Bu kakotele mu salu kiandi kia mona, watululu bo-

nso nlonguki kwa sielo kiankaka kiekwa mu manisa salu kia kisielo. Lumbu ka lumbu ndiena wasonga Mpanzu,

Mpanzu bonso sielo.

bu kasala salu. Lumingu lwa ntete bu lumeni, buna Mpanzu zeyi bo, ye ndiona wankaka katukidi. Nsuka nsuka ntaudi za skulu bu bele sala lokula kimosi ku mbazi, buna Mpanzu kotele mu kuku kia mindele, bonngele nlangu ye ku mbazi kayobele moko ye malu ye ntu. Mboki kavweti yunga kiandi ye wele poya meza mu vinga kidilanga mindele. Mu lundulu kabonga nlele wa mpembe u kayala va meza.

Mboki va fulu kia mindele katula longwa ye kompe ye bwelo, mboki mbele ye nsoma ye luto. Mbwata ya ntoko ye yacema kafulusa mu nlangu a ndwa, ye watula yo va meza. Bu kameni kubika biabionsono, buna wawwanda mu kuku ye yindula lesa biandi, nate ye ngunga ya madia bu yivovele. Bamindele bu bizi vwanda va meza, ye bameni lombwa kwa Nzambi, kasakumuna madia mau, buna basikidi fingunga-ngunga, i mpila mosi ye bokila bisielo. Bau ntumba nata madia kwa mindele ye tambika kwa

muntu muntu, mpasi kabonga, bonso bu kazolele. Vo madia mankaka malanda mamana ma ntete, buna malonga mankaka mpe mavedila mafwiti kabulwa, ma ntete bu makikatudulu.

Mindele ndia ntatu badia lumbu lumbu. I kuma nkumbu ntatu bisielo bifwiti poya meza ye nata madia ye madia bu mameni, buna sukula malonga ye kotisa mo mu lundulu. Kansi mu nsuka bafwiti luta sampuka, kadi salu kiankaka mpe bafwiti manisa, ye ntangu a vwa bafwiti kota mu skulu.

Malonga bu mameni sukulwa mu nsuka, buna bisielo mu ntinu bakota mu vinga bia mindele. Muna bayala mintanda ye vilula nlangu a ndwa mu zimbwata ye sukula bibwelo. Mboki bayitila nlangu wena mu binzanza ye tula nlangu ankaka wavedila mu binzanza biankaka. Salu biobio biabionsono bafwiti bio sala lumbu ka lumbu.

Mboki lumbu biankaka salu biankaka biena mpe bi bafwiti sala, i mu sukula nzo. Kedika mindele mbi-di a sukusa ye vedisa nzo zau ye lekwa biau biabio. Vaisa fisidi nga biabionsono biena mu nzo ku mbazi, mboki sukula mabaya ma nzo mu nzaba ye sesa. Toma limpa mwamonsono ye bilekwa bivaikusu, mboki kotisa bio diaka. Lumingu ka lumingu salu kiokio bafwiti kio sala.

Vana ntete Mpanzu wayitukwa beni mu diambu dia lekwa biabingi bi kamweni mu nzo a mindele. Bizizi bia ntoko biamanukwa va bibaka. Biankaka bisonganga mindele ye biankaka nzo zau ye biankaka mayinza ye bibulu. Mu lundulu kiakinene mwena minkanda ye minkanda kaka, kani nkama zazingi. Engwa bonso bu kamweni minkanda miamingi! Miankaka mie-

na ye bizizi mpe. Miomio kazolele beni tala ye fiongunina. Mundele wawangudi miankaka miena luve kwa Mpanzu mu tala ye fiongunina bizizi. Nga mu tanga mio le, ndinga ya mpasi.

Mpanzu weka ngonda z tatu mu kabu diazimunina mu skulu, bunu mwana wabutukidi mu nzo a mundele andi. Mwana wowo i ma kia ngitukulu kwa babonso. Ye yandi kalendi lembwa mu kuntala ye tadidila bu keti kubika nzo ko. Bu batomba ndezi kwa mwana, buna Mpanzu walomba beni mu baka salu kiokio, kansi mundele vo: Ngeye wena mu skulu ye fwiti toma manisa kio. Wakala ndezi, kalendi kala mu skulu ko, kadi lumbu kia mvimba kafwiti tala mwana.

Diodio i diambu dia kiadi kwa Mpanzu, kansi wavididila luzolo lwa mundele, kadi katezele vo: yandi mundele lutidi zaya monso maluta kala ntomoso kwa yandi. Ye watatamana mu salu kiandi kia kisielo, nate ye skulu kimeni.

30. Fu bia mbote ye bia mbi.

Mwina wakala kwa bisielo bia mindele vo: wonso wabula evo vonda lekwa kia mundele fwiti diwa ndambu a sabala kiandi. Mwina wowo asokwa, mu diambu dia bankaka balembwa kala mayindu mu salu biau, ye bavonda biabingi, ye mboki bata vo: Ka diambu ko, bima bia mundele kaka mpondele.

Lumbu kiankaka Mpanzu wasukula malonga mu nzaba, ye mu diambu dia ndelo longa disotekene ye budikidi. Yandi wakedi kiadi. Buna bisielo yandi vo: Nayonziketi buku biabio ye sweka bio, mundele ka-

zeyi malonga makwa mena yandi ko. Mpanzu wasweka bio, kansi lumbu kia mvimba ye mu fuku mu kiadi kayindudi ma kavengingi. Teka bula lekwa kia mundele, mboki kumpupika mpe!

Mu nsuka wele tomba buku bia longa, ye wele songa bio kwa mundele ye lomba nlemvo. Mundele, bu kameni yuvuzula nsamu, buna kata vo: Mu diambu dia kutekele bula lekwa ko, ye bu wizi ta kedika, buna si yakulemvukila ye lembwa dia ndambu a sabala. Kansi ukukikenga ku ntwala. Mpanzu wayangalala beni, nsamu bu umeni.

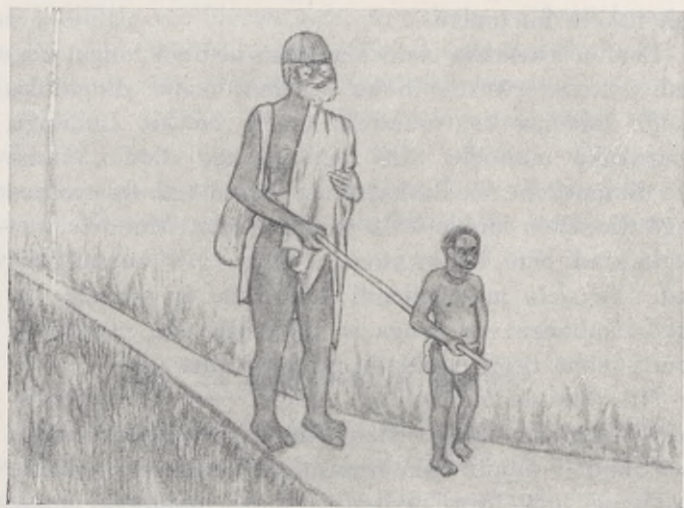
Lumbu kiankaka sielo kiankaka wabula longa. Yandi watoma sweka bibuku biabionsono ye dingalala, kadi kabanza vo: mundele kazeyi bo ko. Lumingu lwankaka mundele wizi tomba longa diodio, kansi ka dimonekene ko. Bu kayuvula wonso wabula evo bongadi, sielo kiokio kala ye kala kaka. Mundele wakala kiadi beni, kadi katomene zaya vo: i luvunu lwandi. Ye sielo mpe kalendi kala kiese ku ntwala ko, kadi wabanza vo: nanga si kabakulwa ku ntwala ye buna mona nsoni ye kiadi, bu kana futa dio.

Nti wakuna mundele va ntadisi nzo andi wabadi-kidi buta mu ntangu yina. Mundele utomene kenga wo, kadi i mbutu mia nzenza, ye zolele mio bimba. Mibweki mpe, kansi uvibididi, mpasi miatoma lunga. Kialumingu babonsono bena mu nzo a Nzambi, ye bu bavutukidi, se muntu ukilabudidi mbutu miomio.

Mundele wena kiadi beni, kadi nti andi u kakuna, mvu wau ubutidi, kansi kabeki luve mu bimba mbutu ko. Ye bu wavutuka buta mvu wakwisa, buna yandi wakiyendele ku Mputu, ye kana vutuka kwiza diaka ku Kongo ko.

Nti wankaka wakunwa ku nima a nzo, kulembolo vioka bantu. Una mpe wabutiti mu ntangu yina. Mpanzu ukedi wo talanga ntangu ka ntangu. Mbutu mieti bwaka ye bwaka. Fuku diankaka tembo kiakala, ye mu nsuka mbutu ka mivutukidi monika mu nti ko. Mpanzu wele tomba mu matiti ye solole miamionsono ye neti mio kwa mundele.

Mundele watonda beni ye veni ndambu kwa Mpanzu mu dia mu diambu dia nkwikumunu andi. Mpa-

Mwana a nkento watwadisa mpofo.

nzu didi mio mu kiese beni. Kansi nki a kiese kwa ndiena walabudi mbutu miangana? Wabanza vo: muntu ka zeyi bo ko, kansi kiongono Nzambi kalendi lembwa zaya ko. Yandi zeyi bo. Ye nsendo a mwivi wowo wakunlanda.

Ntaudi yakala mu skulu yakala kieta. Koko kwa zioka, ye ntu sendalala ye nwa andi nkievo dila keti dila. Ntaudi yandi kena diela beni ko, wamfinga mu diambu diodio. Bankaka bansemba mu diambu dia mfingulu. Lumbu kiankaka nlembo andi ubadikidi tatika. Tatika ye tatika, nate ye mputa yibadikidi. Yau neniva ye neniva, nate ye koko kwa mvimba kweka mputa. Bu kasukulwa mputa, buna kwama. Wakweta meno ye niema bikoba, nate ye nwa wafwana ye mba-dio. Bankaka vo: I nsembolo andi mu diambu dia mfingulu.

Mu vata difinangene ye vula mwakala mpofo. Kena ye baleke ko kansi mfumu andi ye busi biole, i makota mandi. Yandi mpofo wabwanwa kwa mundele ye nlongi mia ndombe, ye mu diambu dia mpova zau ngunda zena yandi mu kwe kutakana ye bankaka ku vula. Kansi nleke mu kuntwadisa mu nzila mpia. Mwana a nkento wilu dio, wele yuvula: Ngeye Tata, vo kubeki wakusadisa ku vula ko, buna mono ndenda kusadisa, kadi kienami mbindumunu ko. Bobo mpofo yibeki lusadusu.

Mavanga mena ye ma mbote ye ma mbi. Ma mbi ka malendi tukisa kiese kwa muntu wavengi mo ko, kansi mavanga ma mbote matukisanga kiese mu ntima ye lusakumunu kwa ndiena uvanganga mo.

31. Mbanusunu a skulu.

Nkembo waunene wakula finama, i lumingu lukembulwanga mbutulu a Yesu, nkumbu yankaka ya nkembo wowo i Noele. Kansi nkembo wankaka wauke

weka mu tekila, ubanzulanga mpe kwa bankaka vo waunene. Nkembo una i mbanusunu a skulu kia vula. Mbanusunu yoyo i ma kiakinene mpe kwa beka mu katuka mu skulu.

I lumbu kia nkembo kwandi mu biabio. Mvula yimeni noka mu fuku, ye mwini ka uyamanga ko. Kianzala kiavedila kiena, ye nzo a skulu yasiwa ntoko

Bwabu skulu kimeni.

mu mandala ye bifulu. Ntaudi zazonsono za skulu zamana vewa mwatu mia mona.

Mu mona ntaudi zozo zadiata malembe-malembe va kianzala vo mu zinzila, ye babana bavwendi va sambu a nzila ye mwatu mia mona i mbona ya ntoko beni. Kansi vo lenda tala mu ntima mia bankaka, wonga ye keti-keti ukutu mona, kadi bau lumbu ki bafwiti songa kwa babonsono, bionso bi bameni longuka mu skulu kiau.

Ngunga yivovele. Mindele buna miena mizidi, nga ka bankaka babingi ko. Babo bakotele mu skulu. Nlongi ye bana kongudulwa bavewa fulu ku ntwala, bankaka ku banda. Bayimbidi nkunga. Nlongi usambidi. Mboki kabadikidi mu kubayuvuzula mu minsamu mia Bibila. Bana batomene tambudila. Basamuna mu nsemono a ntoto ye bantu ye mu Abalami ye ba Isaeli ye mu mbutulu a Yesu ye mfwilu andi ye miankaka.

Lokula kiankaka bayuvuzulwa mu lukebolo lwa nitu ye mu nkanda wa nza. Mboki batanguswa zintalu ye yimbila minkunga. Lokula tatu bia mvimba bakongudulwa. Nlongi utomene kubatonta. Vo ka minuta miankaka ku mbazi ko mu vunda, nga bankaka bakutu beba. Kansi bwabu babonsono batomene nunga.

Ngiuvuzulu bu yimeni, buna mundele ubadikidi vo-va. Yandi ubatondele babonsono ye minlongi ye minlonguki, mu diambu dia batomene tatamana ye vibidila. Ye kwa babana bameni kongudulwa ye ka bana vutuka kota mu skulu ko, kaveni diambu dia mbambukulu a moyo.

Wabakembi mpe vo: luzailu i diambu diadinene dilenda kututomisa nitu ye tomisa nsi a mvimba. Kansi va ntandu a luzailu i vumi kia Nzambi.

Mboki bakabulwa setifika biau, i nkanda a kimbangi kia nzailu, ye Bibila, i mbambukulu a moyo mu skulu kiau.

Va meza yakala minkanda mia mpila mu mpila mu songa, bonso bu bameni longuka mu skulu. Miankaka miasonga lusonokono lwa ntoko, bonso busonikanga muntu muntu. Miankaka miasonga lusonokono lwa kikongo ye lwa minsamu.

Va meza mankaka vakala lekwa biankaka, bonso zi-

nkela ye biandu ye bimeza-meza, i bina bialonguka zintaudi mu koma. Bankaka batomene yitukwa, bu bama bio ye zaya vo: i zintaudi zau zamana bio vanga.

Bu bameni yimbila nkunga ye sambila, mboki bavanasana mbote ye vutuka muntu ku diandi vata muntu ku diandi vata, ye lumbu kina kiakinene kimeni.

* * *

*

Lumbu biafiuma kaka mboki Mpanzu mpe vutukidi ku vata diandi. Ngunda zena yandi mu vunda tumingu kwa mboki kwenda ku mbanza mu kukitombila salu kiandi kiankaka.

B

Nzietolo mu Kongo dia banda

1. Mpanzu wananguka ye nleke andi.

Mpanzu weka kani makumole ye mvu ntanu. Wamana sala kwa mindele kuna Matadi mvu miankaka, ye mvu mirole kameni kala ye bibutu biandi ku vata. Nleke andi wamanisa skulu ntama, ye yandi mpe wamona ngunda mu tala nsi zankaka, bonso bwateka mona mfumu andi.

Bamana wawana ye babavwidi, ye diazenguka vo: babole bana kwe zieta vakimosi. Mu diambu diodio bakubika lekwa biau bi banata mu nzila. Mpanzu watoma zinga mbongo zandi ye tula zo mu kati dia kifunda kiandi, ka zidi zimbala evo labulwa mu nzila.

Batoma soka ye kanga madia mau ye zinga zinkwala, muntu nkwala andi, muntu nkwala andi. Bakanga mavunga ye mimvwatu, mboki bafuka biabio mu nkanda a nkombo, ka bidi bola, kadi mu nsungi a ndolo bananguka.

Bu bameni kubika biabio, buna Mpanzu vo: E, lelo kukubamene! Mwendo eto! Sala mbote Mama! Twasonika nkanda mu kuzaikisa bonso bu twamona mu nzietolo eto. Mbuta andi vo: Lwendeno mbote bana bami. Ka luvilakanani mu sambila kwa Nzambi ko. Yandi si kakulukeba mu nzila.

Lumbu kia nkembo ku Kingoyi.

Mpanzu vo: Ngeta Mama. — Lusaleno mbote! Bisi vata vo: Mbote lwendeno-e-e-e-! Bena ye zitu biau va ntu ye nkawa mu moko. Matiti mena mamala beni, ye ka bamona lekwa ko kansi nzila ye matiti ku lumoso ye ku lubakala.

Bakulumuka ku nlangu. Bu bameni sabuka, buna Mpanzu vo: Tuginwina kweto nlangu a kisi nsi eto bwabu. Bu twa wo vutuka nwa, ka tuzeyi bo ko. I bobo bwabadikila nzietolo au.

2. Nsi a maba.

Batombuka, batombuka nate ye va mbata a mongo a nda. Vana vena matiti ma nkufi. Batala ku manima,

batala ku ntwala ye ku lumoso ye ku lubakala Bamona vata diau di basisidingi ye mavata mankaka ma batomene zaya nkumbu. Mwanda vo: Tala nzo eyina ya mfumu yiviokele nzo zankaka mu nene. Mu mwini wau yeti monika ya mbwaki mu diambu dia biliki. Yau ye nzo a Nzambi fisidi nga nene kumosi.

Mpanzu vo: Inga, kansi tala nsi eto yayi yayonsono, bonso bu yena ya ntoko. Tala miongo emina, bonso bu miviokasananga mu ntoko, ye zimfinda, bonso bu zizungidilanga mio ku banda. Tala mavata vana yulu a londe va kati ye maba ye mankondo ye minti miankaka. Tala mpe mayinza ma zinguba ye ma mayaka, bonso bu mamwangana mu nseko ye nseko.

Mwanda vo: Ye bwala bwa mindele mieto, tala eku-na, nzo zazingi ye nludi mia malata bonso bu micemanga.

Mpanzu vo: Ngeye nkutu, nkievo zinzo ye zinzo kaka umonanga. Mundele wata vo zinzo ye mavata i mavanga ma bantu, kansi nkati a nsi i mavanga ma Nzambi. Banzenza bakwizanga ku nsi eto ya Kingoyi balutidi yitukwa mu diambu dia maba meto mamingi, ye batanga vo i nsi a maba. Mau masanga nsi a ntoko beni ye mena ntomoso mpe kwa bisi nsi. Yindula kaka biabionsono bitukanga mu maba.

Mwanda vo: Inga nzeyi lekwa biia bibakamanga mu maba, i mbasa ye mazi ma ngazi ye minkandi ye malavu. Mpanzu vo: Fisidi nga nkombo beki. Kadi tala, ba dilwazwanga malavu ka dibutanga ngazi ko. Ye mu ngazi mutukanga mafuta ye minkandi.

Bakulu beto baluta banzila maba mu diambu dia ntungula a zinzo, ye malavu babanzila mu diambu dia ndwinu. Nzo vele za mbote zena, kansi za nsa-

dila kaka. Ka zilendi tukisa mbongo a nsumbila le-
kwa ko. Bu bameni nwa malavu mau, buna bafukisi
ye mbongo ye malavu. Nki kisidi yau? Ngazi vele za-
sadulwa mpe kwa bakulu mu dia kansi ka beni ko,
ye minkandi miavetwa, ka miabanzulwa vo i ma ko.

Nate ye nkiti miayiza mu nsi eto ye miabadika su-
mba mafuta ye minkandi, mboki maba mamonekene

Nsi a Kingoyi.

vo: i kimvwana kia nsi. Babingi babanzanga mpe vo:
i buzengi mu lwaza malavu ye fukisa mbutu mia ma-
ba milenda kututukisila mbongo.

Mwanda vo: Kansi mindele nki basadilanga mafuta
ye minkandi; dia badianga bio vo bwe?

Mpanzu vo: Nkatu. Ka bidiwanga ko, kansi mu dia-
mbu dia makani ma mindele bisadulwanga mu nzila

zazingi. Nzaba za mpila mu mpila zitekanga minkiti zivangwanga mu mafuta ma ngazi.

Mwanda vo: Buna mu nsi a mindele ka mwenani maba ko, mindele bu mikwiza sumbanga lekwa biobio kwa beto e?

Mpanzu vo: Inga, ka mamenanga kuna ko, ye dio-dio i diambu dia mbote kwa beto, kadi vo ka bwa ko mu nki tukutu bakila mbongo? Nzeyi vo mu Kongo dieto mindele mikunanga maba mamingi bonso zimfinda, ye muna mutukanga mbongo zazingi. Ngazi zila-mbwanga mu binzu biabinene, ye nkandi mitetwanga mu masini, ye bisilwa biyokwanga bonso nkuni mu diatisa masini.

Bu yateka kala ku bwala, buna leta watuma bisi nsi eto mu kuna maba mu mavata. Yawa kwa mindele vo: ntumunu yoyo yakala mu diambu diakutusa-disa mu baka lekwa bia nteka. Kansi beto ka twavisa dio ko. Bantu bakuna maba, mu diambu dia leta watuma bo, kansi bu balembolo sakula mo, buna mavia vakimosi ve matiti.

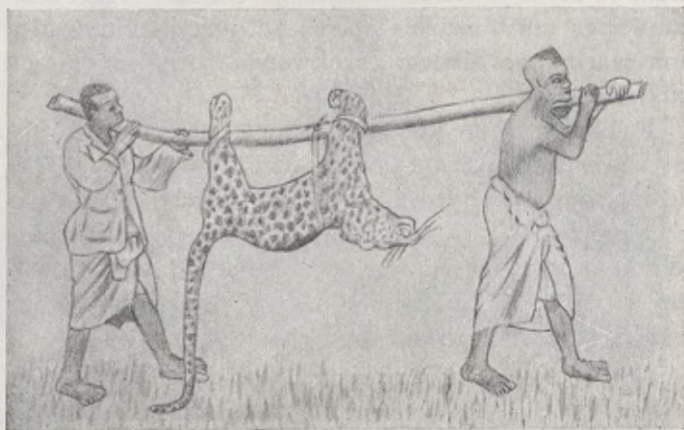
3. Ngo.

Ntangu yeka mu dimina. Mpanzu ye nleke andi bavaika mu vata di bazolele leka mu fuku. Nkumbu a vata Nsanga. Kuna kwakedi lumbu kia kiese ye nkembo, kadi ngo yivondolongo.

Ya mbafu yena ye yavuluka. Mafuta mamingi me-na yandi, kadi beni kakala kwamisanga bisi vata, bu kavonda ye dia ye ngulu ye nkombo ye nsusu ye mbwa

zau. Kansi se bwabu kavutuki dia bulu bia vata ka bulu bia titi mpe ko.

Nkokila yoyo Mpanzu ye nleke andi bamokana ye bisi vata ye banzenza bankaka bizi leka mu vata diodio mu fuku. Bamokasana mu diambu dia mpasi zitukisanga bango kwa bantu. Buna Mpanzu wasamuna mpe ma kawa kuna Kinkenge mvu una, bu katuka ku Matadi ye wayizila nzila yoyo.

Ntangu yina yatwila mindele zingombe kuna, buna mu fuku ngombe bu zena mu mpaka, buna ngo yabaka baka kimosi, yakota muna. Nkindu yabwa, ye ngombe zazonsono zavaika, zataba, kansi yimosi ya ntweenia ya mbakala yanwanisa ngo, yambedisa, yantinisa. Bu kameni tinisa ngo, se mputa zazingi zena yandi mu matu ye meso ye ntu a mvimba. Menga mamingi makula vaikanga.

Mu fuku diankaka ngo yakota mu mpaka a mame-me, yavonda mamonso, i kumi ye mameme masambanu, ka dimosi ko diavuka. Mu nsuka nabu kialumingu yakota mu mpaka ya bansusu. Yamanisa nsusu zazonsono ye mavwadungu.

Bantu bu bavaika mu nzo a Nzambi, se nlambi a madia wele ku nenga mu tala, kani vo lekwa kasisidi kuna. Se ngitukulu, ngo yena kuna, yambwila, yatoma kotisa nzala za moko mandi mu mpu yina yayinene ya mabambu yaneti nlambi a madia, kansi yandi kibeni nlambi wataba ye vuka kwandi.

Wankaka wasamuna ngana mu ngo, i yayi: Nango wakutikisa bulu biabionsono vo: Mbazi masika lwiza kutakana mu kunsakasala, kadi sengwa bingi bayizi kumpana mu fula bisengele ye zimbele. Buna mu masika lumbu kina bulu biabionsono biakutakana kwa ngo. Muna masika babadika kunsakasala, kansi yandi kibeni watekila, buna wabonga kuma diadi:

Mbazi kiafiona

Kutu, mbazi kiafiona

Kutu, mbazi mene kiafiona

Kutu. Mbazi mene kiafiona kutu.

Bulu biabio biasungamana Nango ye bantala kaka, ka biazaya mbangudulu a kuma ko, kansi Nansesi wabakula dio vo: Oa kiongolo ko, mbazi bantu kavonda, kafiona makutu e. Nansesi buna wavova kwa Nango: Seti bobo mwene, mono mpe yasakaseti. Yandi vo: Navioki vingi! Nansesi wavinga. Wabonga diandi kuma:

Kutu di ufiona
Diazengi,
Kutu di ufiona
Diazengi,
Kutu di ufiona
Diazengi.

I bobo bwamikanana Nango ye Nansesi. Mu masika mu fuku baleka. Bwisi bu bwakia nsuka nale, luvu lukwemi, babo batuswa ku nlaku. Buna Nango wasola Nankayi ye Nansuma ye Nankabi mu sakasa. Nansuma mu kubika makala, Nansesi wakadila kwandi vo nsongi a nlaku.

Nankayi bu keka badika sakasa, Nango wele kumbwila, buna nkazi a Nango wele bwila Nansuma. Buna nkindu yazuba i ntengasani. Nansesi yandi wateka taba i kwo ku mfinda. Nankayi ye Nansuma bau i mazengi balembwa lubukila mu kuma, bau bafwa mpe.

4. Ndimba a Lwala ye bampakasa.

Bu batelama mu nsuka ye tala kuna ndambu yi bazola zieta, se nsi yoyo ka balendi yo monikisa ko. Bena mu Nkaka, i nsi yazangama beni, kansi ku ntwala ndimba waunene wena, i ndimba a Lwala. Muna mwena mbungi beni, ye ku banda kweti monika fisidi nga mpila mosi ye ku yulu. Nate ye kuna nsi a Mbamba, kwena miongo, kweti monika nsi diaka va ntandu a mbungi.

Bwabu i kulumuka ye kulumuka. Mu ndimba mwe-na matiti ma ntela ye ma nkobo beni. Badiata, badiata. Mbungi wakatuka, ntangu bu yaseluka fioti. Badiata, badiata, ka bakondwa wonga mpe ko, kadi mwamwingi bamona tambi bia banzau ye va nzila matuvi ma bampakasa. Madiadia mena mamala beni, ye nzila yimonekene nkievo nsoko waunene u bakatwa kota.

Kiufuta kiavaika, ka mu diambu dia wonga ko kansi mu diambu dia mwini wa ngolo, kadi mu nsi au yazangama kuna ndambu ya Kingoyi ka muyamanga mwini bonso mwamu ndimba ko. Kuna mpe mpevolo yivevumukanga ye vodisanga nsi, kansi mwamu napi-i-i-i. Kinkuti vula, mbati vula ye vawata nlele wanawuya. Diata ye diata, kiufuta, mwini, ndimba ye ndimba, kedika nsi a mpasi.

Bu batula ku Lwala se nsatu avunda. Bavwanda, bayobila, badia. Mwanda vo: Nkokila si kanoka mu diambu dia mwini wau. Mpanzu vo: Ka mpe i bobo, nga mu nsi a mindimba muyamanga mini beni vo ka mvula mpe ko.

Bavutuka telama. Nzila i mpila mosi, ndimba ye ndimba. Mwankaka ntava. Muna mintudia miazola fi-ba menga mau. Vankaka vamwangana bansalafu va nzila ya mvimba. Bwe si bavioka? Va lweka ye lweka vena matiti ye va nzila bansalafu! Batula zitu va ntu, mboki yungusa ye dumuzuka, yungusa ye dumuzuka, nate ye bameni vioka nsalafu zazonsono. Za fiuma kaka zabaka ntangu mu tatika.

Lelo bvaika kusadidi, nkobo wakuluka, ye nti miena, kansi nti miomio miena nzele (ngenge) zazingi zeti fuka ye vimbu ye mavala. Ye mu diambu dia

nzele zozo zena ntinta a namfumfukutu, i kuma nti miamionsono ye vuma kia mvimba biamonika nkievo bia ntinta ya mfumfukutu ya nawangudi. Tutu beni vuma kia mpila yoyo kimonikanga.

Bwabu balenda tala nseke ye mona ndimba u bameni vioka. Engwa matiti ma mpila yoyo! Kansi bu

Mpakasa.

bavaikidi kusadidi ye kwiza seluki, buna bamona mpakasa zadia ku senda. Zazingi zena, makumatanu make nkutu. Vo bakutu vioka mu ntini yoyo nga kiadi, kansi bwabu ka zena mu nzila au ko.

Mpanzu watentama va ntandu a kanga, se ku ntwala ka nseke andi nkutu ko kamona mpakasa ya mba-

kala yayinene beni ya ndombe, kansi yandi ye yandi kaka. Wonga beni wambwila, kadi katomene zaya vo: ya mpila yoyo yilenda kala nganzi ye zola vonda bantu.

Badiata malembe beni, ka bidi monika. Kansi mpeve bu yavevumuka mu ntini yoyo, yawa mfuku a bantu, yananguna ntu, yatala ku bena. Bau i ntumbu

Nioka yatonta mina kimbiti.

tomba nti mi balenda maka. Mpakasa yayiza yungusi kansi mu tembila. Ba Mpanzu ntumbu visa vo: vetwa kavetongo. Watelwa, kansi bu kafwa ko, buna bwabu i nkwa nganzi.

Yafinangana mu nti miau, yatomba mu matiti, yanukuta ye yungusa, nukuta ye yungusa zungidila nti miau. Nganzi zandi zatoma monika. Ntangu yimeni dimina, ye bwisi bweti yila, mboki yakatwa kubasisa.

Bu bamona yo nseke, mboki bakulumuku va nsi, kansi mu diata mu fuku mu ntini yoyo batina kwau. Ba-

tota nkuni zazingi ye lunga tiya, bayalumuna nkwala zau ye kubika bonso bu balenda, kadi vana fulu kiokio bafwiti kieludulwa kaka. Bayoka masangu mau ye nguba, kansi bamona mpasi mu dia kadi mpwila ya ngolo.

Mwini wayemingi mu nzila ye mu nti mi batinini mpakasa, ye ka baneti nlangu ko. Batonta vova kibakala, bu balemisa tiya twau, mu diambu diatinisa wonga wa mu ntima. Ka wonga mu diambu dia mpakasa ko, kadi i mpimpa, kansi bimbungu bikedi lolanga mu kimfini kiau. Kani vo ngo mpe zena, yese.

Mosi wakenga tiya, wankaka watonta baka tulu, kansi se kalembane. Mabanza mandi mazieta ye zieta kaka. Wabambukila ntangu yina moyo, bu kakala ye mundele wavonda mpakasa ziiia mu lumbu kimosi. Engwa mbizi bonso bu badia yo! Badia, badia, nate ye balembana nanguna zitu biau.

Wayindula nsamu mu muntu wayenda veta mpakasa, wasika yo nzongo, kansi mpakasa yanzoma. Katonta maka mu nti. Bu keti tonta zangama kaka, se mpakasa i ku-u yakosa mabolongo ma muntu, kansi yau kibeni mpe i mbwo vana. Mu nsuka bu katombwa, wamonika moko makusuka mu nti, ye mpakasa yalambalala va malu mandi. Babole bafwa bena.

Ye minsamu miankaka mia mpondolo a bantu kwa bampakasa miakota mu mabanza mandi, nate ye kadongama ye ta: Kedika bampakasa mu nsi eto balutidi bulu biabionsono bia nsisi mu vonda bantu.

5. Minti ye bititi biena fu bia nzenza.

Bu bananguka mu nsuka, se ndimba a Lwala weka mu mana. Ntombuka yena, mbatu makanga, mbatu mongo. Ku ntwala kwamonika mongo a Mbamba we-na ntela beni.

Bu badiata mu nzila, buna Mpanzu vo: Ngitukulu beni, tala makaya momo! Bwe meti mena vava? Kuna Matadi yamona mo. Bamindele babika mo nkumbu mimosa kansi beto kuta mataba. Vo muntu wabanda mo, mau i ntumbu songa nganzi zau. Banda mu moko vo nkawa aku, si umona. Mwanda mu nkawa andi kabanda makaya, ye mau i ntumbu bundana. Yandi vo: Bwe meti viluka bobo? Makedi malambuka, se bwabu meka mabundana.

Mpanzu vo: Tala nsusu zena nganzi nsala zau bonso bu zeti viluka. Evo mbumbabu yena nganzi vo mona wonga, mika ntumbu telama nate ye mu nkila. Nsusu ye mbumba bobo basonga nganzi zau. Makaya mama bobo masonga mpe nganzi zau. Malanda vo: Kadi vo makaya ka mena diela bonso bibulu ko, buna malena songa nkievo diele?

Mpanzu vo: Keti i bobo mavangulwa. I diambu dia Nzambi. Nti miankaka ye bititi bilenda monika vo: diela diena yau. Ngeye wasola nsitu, wamona bititi biankaka bizolele kaka simba ye simba biabio bieti bio valakana, kani vo mavala ma nti vo bititi biankaka vo tanzi vo moko e? Mwanda vo: Nzebi, i bi tubikanga nkumbu humbuya.

Mpanzu vo: Minti ye bifulu biankaka biena fu biankaka. Ngeye wamona nti ulekanga tulu mu fuku e? Mwanda vo: Bwevi? Nti ulenda lambalala mu fuku

ye leka tulu e? Kiamona bo ko. Mpanzu vo: Ka lambalala ko kansi leka mantela. Mwanda vo: Aa, kiamona bo ko.

Mpanzu vo: Ngeye nkutu! Nki usadilanga meso maku? Kuzeyi kasa-kasa ko e? Kwamona bu diabunda makaya mole mole mu nkokila ko e? Mpanga zisanga bumosi. Mu mini nti mia mpila yoyo milambulanga makaya mau mu diambu diayangalala mu mwini, kansi mu fuku leka tulu kaka.

Kiadi beni, kadi ndembolo kusonga fulu ki tuvio-kelenge mu nzila kiena nkumbu nkenge-nkenge. Nanga ku ntwala si twamona kiankaka. Kiau mpe kilenda songa diela. Makaya mandi mena mamala, ye va nkati a makaya va ntu vena bifulu biabike beni bia mbwaki. Vo kivalukunu, makaya i ntumbu zangama ye fuka bifulu. Mu diambu diodio ngana yayi yitewanga: Nkenge-nkenge, zika nzo aku, mintantu milweki.

Bobo bayambila mu nzila, nate ye bavaika mu vata. Bantu nkatu. Mbevo kaka wavwanda ku mbazi a nzo andi. Mputa ya ngolo yena yandi va kulu. Bakutu zola vwanda fioti mu vunda, kansi mu diambu dia nsudi a mbi ya mputa batelama fioti. Mpanzu watala nlala wena lukufi ye nzo, wata: Nti wowo fwa si wafwa. Mbevo vo: Mu nkiamana?

Mpanzu vo: Mu diambu dia zimbumbu. Tala bonso bu zena zazingi! Bu yasala kwa mundele, zankaka zamonika mu nlala miandi, kansi yandi wasenga zo zazonsono. Yandi wabangula vo: zau zisumikanga nlangu usiamisanga nti ye tukisanga mbutu. Vo twazenga mianzi mia nti, fwa si ufwa.

Mbumbu zozo ka zena ye mianzi mu ntoto ko, kansi zisadilanga mianzi mia nlala mu baka nlangu ye ngolo.

Vo zatatamana, si umona ku ntwala vo: mavala ma nlala si mayuma mosi mosi. Ka mbutu ko. Mbumbu ye mbumbu kaka zakala mu nti. Mbevo vo: I kedika kwandi. Nlala wowo ka utomene butanga bonso miankaka ko. Kansi mbumbu zozo bwe zimeninanga?

Mpanzu vo: Mundele wabangula vo: mbutu mia mbumbu midiwanga kwa zinuni, kansi mingidi mia mu ngudi ka minienganga mu vumu kia nuni ko. Bu zinenanga va mavala ma nti, buna mingidi ntumbu badika mena ye kotisa mianzi mu nkanda a vala. Bobo zimeninanga. Mbevo vo: Kedika mindele! Nki balembolo zaya?

6. Tuku dia bisi Kongo dia banda.

Mu nkokila buna Mpanzu vo: Bwabu vata dia Mbamba ka nseke ko. Beto bole ye Nkombo twasala salu kimosi ku Matadi. Yandi i mwisi Mbamba. Tubonga mpambu yayi, tutala, kani vo ku bwala kena.

Ku Mbamba kwakilwakila banzenza bankaka, ba Mpanzu bu bavaika. Va ntete ka bazayani, ko, kansi bu bayambila va boko, buna yandi Mpanzu wazaikisa vo: bau ku ndambu ya Kingoyi batukidi. Yandi Duki ye mpangi andi bakamba mpe vo: bau kuna simu dia Nzadi batukidi. Muntu uviokele babonsono mu ntela vo: Mono kitukidi nseke ko, kadi mu ndambu ya Kinkenge izietanga mu longa mambu ma Nzambi.

Yandi Nkombo vo: Inga ngeye ekuna utukidi, ye ngeye eko utukidi ye ngeye kuna ye ngeye kuna, kansi beto babonsono ye mase meto kwe twatuka vana ntete? Nani lenda zibula kiuvu kiokio?

Duki vo: Bakulu bakala ye mabanza mau ye batu-sisila minsamu miau, kansi nsamu mi basisa ka mieti dedakana ko, i kuma mpasi mu zaya kedika.

Nlongi vo: Nsamu miamingi miatusisila bakulu, tulekanga mio minu. Bila nki twalembwa sa minu mu nsamu mia tuku dieto? Mono yamana yuvula bamakota babingi ye ndekele minu mu nsamu miau. Yamana mio sonika mpe mu nkanda. Luzolele wa bonso bu mienine? Babonso vo: Natangi kwaku!

Nlongi bwabu katengi: Muna nsi nkulu mu Kongo diadi dia banda ka mwateka kala bantu ko, kansi mu Kongo dia ntandu kaka batotukila. Kuna ntandu mpe bantu batotukila kuna ngudi a ntandu a Kayinga. Kayinga i nkumbu a nsi yakala kundanga bakulu muna nsi nkulu.

Bila kia ngizulu au mu nsi yayi i mu diambu dia malema ma ngolo makala kuna Kayinga. Kanda kiatelama mu mvu miamingi. Se balungwa beni mu diodio. Mpasi bu zavitidila, buna bavovasana: Bika twendano ku Banda Mputu twayaleno bimfumu, kadi kwaku nzala yingi. Buna batambudila.

Bu balwaka ku vata diankaka, bata kwa muntu vo: E ndolono ku Banda Mputu kadi kwaku nsatu yingi. Kansi yandi wavutula: Mono mbindamene mu kwenda bwabu mu diambu dia ngulu zami zazingi. Si yateka vondisa zingulu ye kangila bakento bami madia, mboki ngiza kululandi. Buna bau vo: Nasadi kwaku, kansi nkumbu aku yezeka Makangu.

Bu balwaka ku vata diankaka, bakamba mfumu a vata mu kwenda yau. Kansi yandi mpe wavutula: Mono mu diamba dia bakento ye baleke bami babelanga nkisi wa Mpembo, buna si yateka wo vonda mboki

ngiza kululandi. Buna bau vo: Bwabu nkumbu aku ye-
ka Mampembo, nasadi.

Kansi bankaka batatamana diata, nate ye balwaka
ku nsi yina. Kansi malema bu mavita kuna Kayinga,
buna Makangu ye Mampembo ye bankaka bakatwa
kwiza. Kansi bu balwaka ku nsi yayi, buna nkumbu
zina zi basisulwa kuna ntandu zabatunduswa ye za-
kitulwa nkumbu za makanda mau. I mu diodio tuwa-
nga bankaka bisi Mpembo, bankaka bisi Kangu.

Mansundi ye Kimbenza ye Mpanga ye Kinanga i
nkumbu za bantu babutuka se dimosi ye ngudi mosi.
Kansi bu balwaka ku nsi yayi, buna se diau diabanza
vo: Kadi vo balembwa vambuswa makanda, buna nkie-
vo bakwelana ye bibusi kaka.

I kuma yandi wababieka, wavova: Ngeye Mansundi
nakadi nkuluntu a zimvila, mu diambu dia ngeye i
mwana ami u yasemukina. Mboki wabieka diaka Ki-
mbenza. Kansi kwa Makaba kavova: Ngeye nleke aku
wakuyala, bu kalutidi mu nduka ye ludede. Buna ku-
fweni biekwa ko, kansi bika Kinanga i nleke aku wa-
kuyala, bu kalutidi mu nduka ye mbongo. Buna bwa-
kala bobo.

Kansi Kinanga bu kamana biekwa, buna wayandila
Makaba ye wavova: Tala mono i nleke kaka kansi
bwabu mbeni biekwa ye nangukwa mu diambu dia
ngangu zami, ye ngina yala mpe nkuluntu ami. I ku-
ma nkumbu yoyo ya Kinanga yifweni suka, wabanza:
Kadi bila nki tata kalendi vana kimfumu kwa mono
kota ko kansi kwa nleke? Buna wakivambisa ye mpa-
ngi andi, ye wakiyadisa yandi kibeni.

Mu nsi nkulu bimfumu birole biayala ndambu a nsi
yayi. Bantu bu basala tina kuna ntandu a Kayinga,

basala vambana, se bankaka basabuka Nzadi ku nta-
ndu. I bau bavwanda mu simu dibikwanga Nsundi.

Bankaka bayiza kulumukingi kimalu. I bau bavwanda-
ndanga mu simu dia Kongo, i simu dia Matadi diaya-
lwa kwa Na Kongo dia Ntotila I kuma simu diodio
ka dibikwanga basundi ko kansi bakongo. Simu dia
Nsundi diayalwa kwa ntinu Mansundi.

7. Mfumu Navunda.

Bu bamana wa nsamu una, buna Duki wata vo: Nsa-
mu miamingi miatusila bakulu mia mbote miena, kadi
vo ka miau ko nga ka twazaya nkutu bonso bwakadila
bakulu ko. Fu ye biyadulu bia zimfumu mu ntangu
yina mpila ankaka biakala ye bia ntangu yayi. Kadi
mu simu dieto mwakala mfumu ya nzitusu beni, nku-
mbu andi Mfumu Navunda.

Kanda dia Navunda bu dialwaka, buna dialwakila
mu Nkondo, i vuma kina kiadimuswa Navunda ye
mfumu za vunda zankaka mpe. Kansi bu bamona vo:
vuma kike, buna basisa kio, ye bayiza tunga vana kati
dia nsi. Vuma kiokio ki bateka kala kiekia kia ziami
kia bamfumu kaka.

Bwabu bwakala luyadulu lwa Navunda: Mvwatu mi
kakubukulwa i miami: mpu yasiwa nzala zango, yayo
yamana toma somwa nzala ye nzala kaka. Nsanga wa
meno mango una kala mu laka diandi, mboki mpe mu
moko nlunga mia mpungi za nzau. Ka miomio mia-
tuka ku Mputu ko, kansi mu nsi yayi babukuna mpu-

ngi za nzau ye vanga zo nlunga mia moko. Nlunga miomio miakala mu moko mandi, tuka mu mpingu za moko nate ye va nsansi za moko. Moko mamole mafuluka kwa nlunga mia mpungi. Nlunga miole mia nsongo mpe katula mu moko.

Bila ki kavwatila nlunga mia mpungi za nzau ye nzala za ngo ye nsanga wa meno ma ngo i kiaki: mpasi kamonwa vumi bonso bwena bulu biobio bia vumi. Si kamonwa nsisi a nzau ye ngo mpe. Bu kavweti mpu ye nsanga ye nlunga, buna babo bakuntala bamona nsisi ye vumi mpe. Vo bakala ye dinu dia nkosi, basoma dio mu nsanga wowo.

Vo Navunda una zieta mu mavata mankaka, buna babingi bana kunnama. Vo bayambula mfumu yina zieta yandi mosi, buna nkanu. Bu keti zieta, buna ngunga yina kangwa mu lusambu lwa vunga evo ku banda dia nkutu. Ndiena sielo kineti yo una tekila ku ntu. Bantu bu bana wa ngunga yoyo, buna babo babweno mu vata dia mvimba bana fukama va ntoto. Muntu mosi nkutu kalendi telama ko. Nate ye Navunda bu kameni vioka, mboki si batelama.

Bankaka bana swama ye bana kota mu nzo vo ku titi.

Ndiena wabikwa nkumbu Mayala ye Mavitu i bau bana zieta ye mfumu. Mbatu mbatu bantu bena nsatu ayuvula diambu, buna bana kwenda kwa Mavitu ye ta nsamu, mboki Mavitu una ta kwa Mayala, ye Mayala una ta kwa mfumu. Vo mfumu si katonda mambu momo, buna una nikusa nlunga miena mu moko mamole.

Bantu babo bu bamweni mfumu nikusi nlunga miena mu moko, buna babo bana sakila nsaki. Kansi vo mfumu kanikusi nlunga miena mu moko ko, buna mpe ka-

zolele mambu momo ko. Ndienna Mayala bu keti ta nsamu kwa mfumu, ye mfumu zolele mambu momo ye mweni mpe vo mena ma mbote, buna si kanikusa soko kia yeye kiena mu moko.

Nleke a Duki vo: Mu bimfumu bina bia ntama yawa mpe mu fu kia ngitukulu. Mu ki Nlaza kiakala mu ndambu a Kongo dia Lemba mwakala nkondo umosi wakala waunene beni. Mfumu a ki Nlaza ya nkento bu yimeni kula ye kwelele toko, ye mboki bu kana baka vumu ye buta mwana, buna yandi bakala una vondwa kaka. Kalendi vuka ko. Wonso nkento wakala mfumu nkento mu kanda diodio, bobo kaka bwakala fu biau.

Nlongi vo: Inga kiese mu zaya mankaka mu bakulu. Kansi kiese kiankaka kilutidi, i kiaki mu zaya vo: fu biankaka bia mbi biasadila bakulu ka biena luve mu sadulwanga diaka ko. Bwabu ntangu yimeni vioka beni, ye kiambazi i kialumingu. Mono ngizi bumina mu diambu diakutikisa bantu ye longa mambu ma Nzambi. Bwabu mwendo ami ku vunda. Kiambazi twamonana, Nzambi vo kazolele.

Bau vo: Leka mbote nlongi!

8. Nkembolo a kialumingu ku vata.

Mu nsuka nabu nsusu zitontanga sikimisa bisi vata. Kansi nate ye kia kukiele, mboki kaka bena nsatu atelama. Beti vaika mu nzo zau. Bavaikisa zinsusu ye zingulu ye zinkombo mu mpaka zau. Bakento bakwenda ku nlangu teka ye babakala ku yobila. Ntangu yeti seluka, zinuni zeti zitisanga mvangi au, ye yenge kieti yala. —

Bakento bameni vutuka, beti lamba madia mau ye yobisa bana bau. Babonsoho bavweti mvwatu miavedila mia nkembo ye beti yambilanga, bankaka mu nzo zau, bankaka ku mbazi. Nlongi mu nzo weti yindula mambu ma Nzambi ma kana longa. Bana basakana nga.

Kialumingu ku vata.

Kani ntangu a vwa ngunga ya ntete bu yivovele, buna bana ba skulu kia lumingu beti kota mu nzo a Nzambi. Muna balongwa buku kia mambu ma Nzambi evo finsamu-nsamu fia Bibila ye yimbila minkunga Nkunga wankaka i wau:

O Yesu, ngeye i nkundi a bana
I nkundi a bana mu ntangu zazo.
Mu ntangu zazonso ukebanga bana,
Ukebanga bana ye zolanga bo.

O Yesu, nkundi, tuzolanga ngeye,
I ngeye wafwila mu beto babo.
Babo twena vava tutonda kwa ngeye,
Kwa ngeye mintima tuyekula mio.

O Yesu, wizeti bwabu kwa beto,
Kwa beto sa vaneti Mpeve a Se.
I Mpeve a Se yitusongana nzila,
I nzila ikwenda ku zulu kwa Se.

O Yesu, vulusa bana babonso,
Babonso bakunda mu nsi yayi mpe.
Mu nsi yayi mwena babingi mu tombe,
Mu tombe mukala mavanga ma mbi.

O Yesu, longeti beto mu zola,
Mu zola ndongolo zaku zazo,
Zazo zena mbote mu keba mu ntima,
Mu ntima mia beto sa kotisa zo!

Bana bu bameni vaika, buna ngunga ya nzole, i ya lukutukunu lwa babonso. Bakota ye bakento ye babakala ye bazadisa nzo. Bayimbila ye sambila, mboki nlongi watanga mambu mama: Tusikeno Mfumu, beto yeno, ye tuzangiseno nkumbu andi vakimosi. Yatomba Mfumu, ye yandi wantambudila ye wantanina mu nsi zami zazonsono. Nk. 34: 3, 4.

Mboki kababambula moyo mu mavanga mamananene ma Nzambi ye ma ngitukulu. Wabasonga bonso bwena nene kwa Nzambi ye nzitusu andi, ye bonso bu kasonga lendo kiandi mu sadisa bantu. Bu kamanisi, buna bayimbila:

O Nzambi Mpungu, bu tuyindulanga
Mavanga ma ukutusalanga,
Tumweni vo: ukutubanzilanga
Mu kutuvana yi tuingila.
O Mfumu, bika twakuzitisa,
Kusambila mu kedika!

O Mfumu eto, bu tutoma tala
Bilekwa biena mu kayengele,
Bitatasana ye bisalasangana
Zazonso ntangu zi biavangulwa.
O Mfumu, bika twakuzitisa,
Kusambila mu kedika!

Tumweni kweto ntangu ya ku zulu
Yitubukanga nsuka miamionso
Mu kutuyotisa, mu kutukiesha,
Mu menisa zintombo zazonso.
O Mfumu, bika twakuzitisa,
Kusambila mu kedika.

Yatedi zulu, bu diakidi duma,
Ye mbandanu, bu zeti tendana,
Ye mvula, bu zipasumuka beni,
Ye mpezomo, bu zeti vezima,
Ibanza, bika twakuzitisa,
Kusambila mu kedika!

Ye mbatu mbatu, bu tuwilu nuni
Zisasulanga ndinga mu minti
Mu zitisanga mvangi au Nzambi,
Tubambulwanga vo twayimbila.
O Mfumu, bika twakuzitisa,
Kusambila mu kedika!

Ye mboki bu tukukibanzilanga,
Tumweni vo twameni vangulwa
Mu toma luta yonso yena vava
Mu fwanana ye Nge wavanga nza.
O Mfumu, bika twakuzitisa,
Kusambila mu kedika!

Lukutukunu lumeni, ye bantu babanzila madia mau. Bakento madia mankaka banata kwa babakala va boko, ye mankaka badia mo mu nzo zau. Kansi madia ka malendi diwa kondwa kwayambila ko. Mamingi mavovulwanga.

Nkombo ye mbumini miandi bamokana mu salu kia Nzambi mu mavata mau mu ndambu ka ndambu, ye bonso butambulwanga Nzambi mu mavata mankaka kwa babingi, ye bonso bu bakembilanga kialumingu ye yangalalanga mu Nzambi.

Kansi mu mavata mukondolo babingi mu Nzambi, bisi vata ka babanzilanga vo: i lumbu kia nkembo ko. Babanzilanga salu biau ye malavu mau lwaza ye mambu mankaka ma mpila mu mpila.

Mboki mu nkokila bakutakana diaka mu wa mambu ma Nzambi ye sambila ye yimbila. Kansi mu mpimpa bu bayotila mu boko, buna nsamu mia mpila mu mpila mieti tewa. Va boko diankaka bata zingana.

9. Zingana.

Vakiakala nganga wayiza buka mbevo ku vata dia Mayimba. Bu kamana buka, wayenda vutuki ku vata dandi. Bu kawa vo: mbevo nieki, buna wafidisa nsa-

mu vo: Bika lwakubika nsompo ami, kadi si ngiza tambula yo. Nsusu kwandi luna kumpana, kansi mono kitambudi ya mbakala, mono kitambudi ya nkento.

Bavwidi mbevo, bu bawa vo: nganga wabalembikisa, bayindalala, babanza, kadi nganga zolele nsusu, kansi bu kalembolo zola tambula ya nkento vo ya mbakala, buna nki a mpila a nsusu twakumvana? Bu balembana visa kiuvu kia mpila yoyo, buna bayenda kio yuvula kwa nkuluntu au, mpasi kabasonga, bonso bu bana sa.

Mfumu au, bu kawa mambu momo, wabakamba: Mu mambu ma mpila yoyo buna beno mpe lufweni vova kwa yandi: Si twavana nsusu yi uzolele mu nsompo aku, kansi ngeye mpe bu una kwiza landi nsusu yoyo, nge kwizi mpimpa, nge kwizi mwini. Baleke bu bawa momo bayangalala ye ntumbu fidisa nsamu wo-wo kwa nganga.

Nganga bu kawa nsamu wowo wabanza: Kadi mono kiendi mpimpa, mono kiendi mini, kadi buna nki a mpila a ntangu ngina kwenda? Bu kalembana bakula kiuvu kiokio ye ntangu yi kana kwenda, buna wakatwa beba, ye nsompo yazimbala mu nana.

*

*

*

Vakiakala muna mbadukulu bulu biabionsono biakondwa bunkita. Muntu dizinga wakatukisa bulu biabio, mpasi kasona bio kanda kanda ye lukadulu lwau.

Buna bulu biabionsono biakutakana kwa yandi. Yandi wabonga ndimba ye mpezo ye wasona bulu biabionsono. Bu kamana sona bulu biabio, buna Nankanka

wazimunina telama wayenda kwa muntu dizinga mu sonwa.

Muntu dizinga wavova kwa Nankanka: Ngeye mu bulu biabionsono ngeye lutidi mu ke, kansi vunga moyo mu vova. Ngina kutula lusono lwampila ankaka. Babo bana kukemba ye kusika vo: A, kedika ngeye i fibulu fia ntoko beni. Buna muntu dizinga wabadika sona Nankanka ku zizi, kansi Nankanka wabadika kinwa kiandi mpe, ye wata bonso bwabu: Sona-sona-sona-sona-sona-sona-sona.

Buna muntu dizinga wata: Bwisa ntima, yatoma kusiona. Buna lusono lwa ntete wakubula lo, ye wankamba vo: Bwabu dingalala, kuvovi diaka ko. Yandi vo: Nasoni. Buna muntu dizinga wabadika sona diaka ku zizi. Buna Nankanka mpe wabadika vova diaka: Sona-sona-sona-sona-sona-sona.

Buna muntu dizinga vo: Yikusonene mbote ye nkutu kulutisila mu ntoko, kansi bika ngienda kukusi nswalu. Buna muntu dizinga wabonga ntinta ya nambumbulu, wavika yo kunkusa ntwala mosi. I kuma ngana yena vo: Nankanka wakusunwa sono dia ntoko mu kinwa kingi. I bobo ngana yena.

Vo weti zodulwa yambote yifwiti kutomisa, kala napi ye dimba weti kukamba ndongi zina kutomisa nitu.

10. Vula dia Kinkenge.

Mu nsuka ba Mpanzu bakutu nanguka, kansi mu diambu dia mvula zapasumuka, vioka midi mboki kaka bananguka. Buna batatu beka, kadi yandi nleke a

Duki, nkumbu andi Makundu, una kwe bumina ku ndambu a Mayombe. Babaluka ku Kinkenge. Babwana nlongi weti sadisa ntaudi zaskulu kia vula zeti zaka nianga.

Nlongi watoma zayana ye Makundu. Babadika mokana. Buna nlongi wazola kunsimba mu fuku, kadi bwabu se ntangu va ia yeka. Makundu watambudila.

Vula dia Kinkenge.

Kansi lokula kisidi kwa nlongi mu tala zintaudi. Buna Makundu ye ba Mpanzu bateza mu kwe tala vula.

Ku vula bateka vioka nzo a Nzambi. Nzo yayinene yena ye yongi dia ntela beni, ye mu yongi mwena ngunga zole. Va lweka vena nzo ya ndandanda beni, i nzo a zintaudi za skulu. Muna mwena kani kumi ye

vinga biole, ye mu vinga vinga mulekanga nana nana dia zintaudi.

Ntanda miau ka miena bonso misadulwanga mu mavata ko, kadi mwamu ntanda ku ntandu, ntanda ku banda. Bubu vele nzo zabindama zena, kadi zintaudi ku salu. Yimosi kaka yena mwasi, mu diambu dia ntaudi yeti yela va ntanda, kena mu salu ko.

Mu nzo a bilongo mwasadisa mundele bena yela. Babingi basaduswanga. Bankaka balekanga mu mavata, kansi babingi balekanga mu nzo za matiti zivwilu kwa misioni. Nga nzo a bilongo ye nzo zankaka zazonsono za vula zatungwa mu biliki. Nzo a skulu i nzo yayinene mpe. Nzo zozo zena mu ndambu au. Mu ndambu yankaka mwena nzo zikundanga mindele. Nzo zitatu za ndeka zena ye nzo zole za kuku.

Nti miamingi miena miakuna mindele, bonso manga ye nlala ye lukoti ye kafe ye miankaka, ye mboki bifulu biabingi bia ntoko. Va sambu a nzila vena mpila a nsende zena ye bifulu biabikeke bia mbwaki. Va kiazala vena nti miankaka mia nkulu ye miaminene. Miau miakunwa ntama va ndiamu za bakulu, ye mbo-ki maba mankaka ma ntela beni mena.

Bameni tala bina biabionsono. Ntaudi yizi sika ngu-nga. Salu kimeni. Bantu bankaka ye bazimbuta ye bazintaudi bakota mu nzo a Nzambi, ye nlongi au. I skulu kia nsona (kia mbotokolo). Kansi ba Makundu bavutuka ku vata ku nzo a nlongi una u bamweningi. Yandi mpe wizidi.

11. Nkienzodolo a nzo.

Bwisi bweti yila. Bakota mu nzo a nlongi. Nkento andi wabanatina madia, ye yandi mfumu a nzo wakwika mwinda wa ntoko. Makundu vo: Mwinda wowo ukwikwanga fuku ka fuku e?

Nlongi vo: Ngeye nkundi ami, zeyi bonso bwena ntalu a pituloya. Kwa beto bandombe mpasi mu baka mbongo zalunga. Nga vele kiese nzo bu yikienzolo bonso bwabu. Mwinda wau yabaka wo nkailu kwa mundele eto, bu kayenda ku Mputu. Vo salu kiena yami mu mpimpa, buna ikwikanga wo, kansi vo beto ye beto mu yambila kaka, buna minda mia bakulu tusadilanga.

Kadi bau i mbombe basadila mu kiesisila zinzo. Vo nlemo ka ulendi toma wangula mu nzo ko, buna basadila makafuni ma sambwadia mamana sulwa. Bu mavwidi yuma ye meka nayokoso, buna malenda lema mbote ye wangula mu nzo nawangudi ye nakienzi. Tombe ka kilendi yala ko.

Makundu vo: Ma kiankaka mu wangudila nzo i maka ma nsafu.

Nlongi vo: Diodio nzezi, kansi ka tuzolanga mo ko, mu diambu dia nsudi yingi yena mu lekwa bia mpila yoyo. Mboki mwisi wawingi ye wa mbi ka ulendi tondwa ko. Mwanki ndingi miena ngiedi-ngiedi mia mbwaki milenda lema, kansi ka twena ye miamingi ko. Nga mazi ma ngazi malenda lema nkievo mwinda.

Makundu vo: Bana beto bu bamana kula ye batekolo si basadila minda kwandi ye lembwa zaya lekwa bina bia nkulu nkutu. Bonso beto tusadilanga mabi-

ndwa bwabu, ye babingi balembolo zaya lukwikulu lwa tiya luna lwasadila mase mau.

Nlongi vo: Inga, kedika. Fisidi nga mono ndembolo zaya nadede bonso bwakwikila bamakota tiya, kadi tuka kimwana kiami babonsono mu vata dieto bakala sadilanga mafofolo kaka. Kansi yawa vo: tiya tulenda bakama mu ziola buku kia nti mu buku kiankaka kia nti. Keti bobo bwasala bakulu e?

Makundu vo: Ve, makani momo ka mazayakana mu nsi eto ko. Bakulu bakwika tiya bonso bwabu: Tufwindi twa maba twena mu mataku ma makeke tuyokwangwa, kansi ntete si twateka yobuswa nlangu a mbobo ya bundu dia dikondo diakwangwa ntama. Titi diodio dikalanga mu mbika a dinkondo, bu umeni bola.

Se bu tumeni vinzwa nlangu wowo, i ntumbu yanika tufwindi toto va mwini wa ngolo, ye bu tumeni yuma nayokoso, i mwe kwempi ye tula to mu fikuba fia nkanda a bulu fiatewa pakasi. Mu kuba muna tulwa bombe, mpasi nkanda wayuma ye wakala wavalala ye tufwindi twabaka kebolo, ka twidi bola diaka mu nlangu a mvula.

Ziku vo dikondolo, buna i ntumbu kola tufwindi twafiuma mu nsengele a mbele vo mu nkamba a nkele. Tula tufwindi va ntandu a veso kia tadi dia ngengila ye ntumbu kola, na, kwa, na, kwa. Ye ndekila zozo zeti cedima i ntumbu bwa va tufwindi. Vo ndekila mosi vo zole i mwe nikusi to, mpasi ndekila yoyo yandula tiya va tufwindi.

Vo bingwa twabingwa i mwe bongi kinga kia nianza ye tula tufwindi toto va kati kwa kinga kia nianza ye mwe zuki kinga kiokio, na, wu, wu. Nate ye mwisi bu ufutumukini natumbu-tumbu, vo lemene mpe

ka diambu ko, i mwe tudi va nsi a nkuni ziyonzokolo ziku dibakamene.

Mwanda vo: Mpila a mpasi kwandi kwa bakulu mu baka tiya. Ngitukulu mu lekwa bina bia mpila mu mpila bi twalanga mindele, kadi biau bivilulanga fu bieto ye nkadulu zeto. Kansi mindele bwevi bazeyi vanga bina biabionsono?

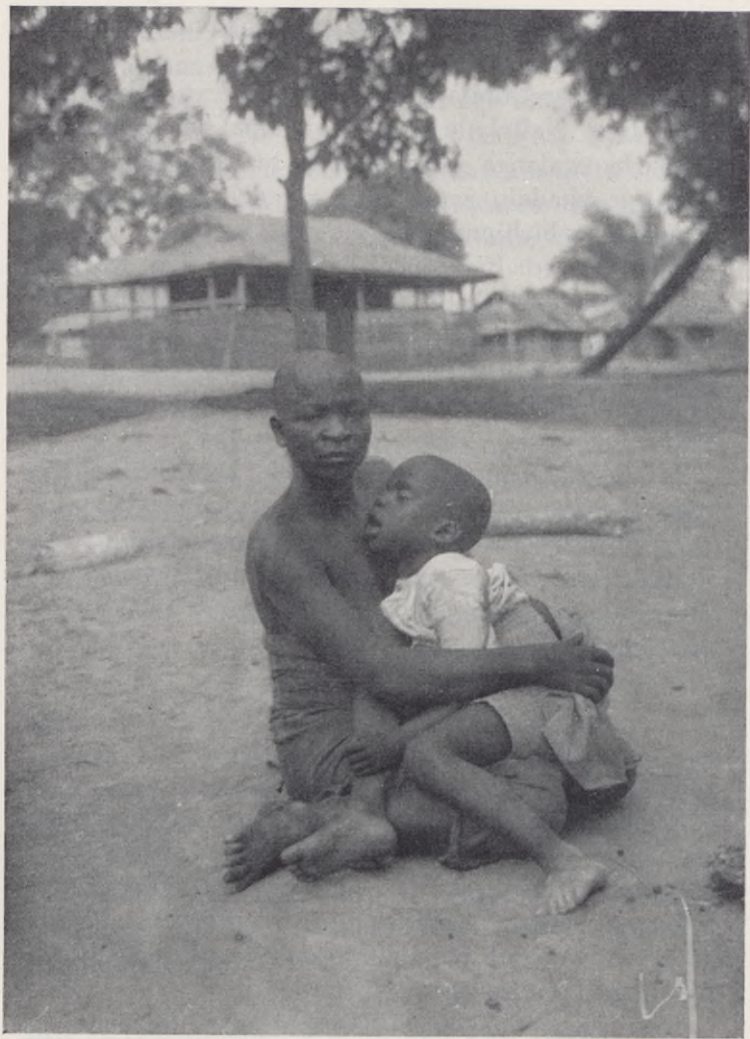
Makundu vo: Bau kibeni babakulanga bio. Ka nta-ma beni ko, kani nkama ya mimvu yingi, buna mindele mpe miakwika mbombe mu nzila yina yimosi yasadila bakulu beto. Kansi bau mu diambu diasala ye yindula ye tonta ye tonta babakulanga bia mpila mu mpila bia nzenza.

Mwamwingi mu ntangu yayi mu kienzula nzo ka nsatu a mabindwa ko ye ka nsatu a mwinda wa pitu-loya mpe ko. Niema kaka va findekwa-ndekwa fiena va baka mu nzo, ye minda mikwikamene mwamwingi mu nzo ya mvimba. Nkienzokolo yoyo yibikwanga ya cuda.

12. Yela kwa tulu.

Lumbu kiankaka bu bavaika ku vata, bavwanda mu diambu diadia ye vunda. Mfumu a vata, i mbuta a muntu beni, wena ye zimvu ye mayedo ma mpembe wizi kubavana mbote. Bamokisa mfumu mu diambu dia vata diandi ye bantu ye salu. Muntu watanda beni tukidi ku matiti, wayiza kota mu nzo andi.

Mpanzu vo: Nki a yela kwena yandi? Mfumu vo: Kwa tulu. Mpanzu vo: Mu nsi eto yela koko ka kwamwangana beni ko. Kansi mu ndambu zankaka babi-

Yela kwa tulu.

ngi, fisidi nga babonsono, bameni katuka mu diambu dia yela koko.

Mfumu vo: Inga mu mavata mankaka mu nsi yayi babingi bamana fwila ko. Bakulu batusisila minsamu mu mavata mamananene ye bantu babingi, kansi ntangu yina yela koko ka kwazayakana ko. Mpanzu vo: Buna yela koko kwe kwatuka vana ntete?

Mfumu vo: Vana ntete yela kwakala mu muntu mosi kaka wabikwa nkumbu andi Kunga. Wabikwa bobo mu diambu dia fu kiakunga kiakala yandi mu yela koko kwa tulu. Va ntete ka kwazayakana nkumbu ko, kansi va zimunina buna kwazayakana nkumbu, mu diambu dia muntu watuka ku banda a Mboma, nkumbu andi Ngoma, wayiza bwana muntu wowo.

Buna wayuvula bamakota ebu: Bila nki lweti lembwa bukila muntu wowo mu bela koko? Bamakota vo: Nki a nkisi tuna kumbukila? Yandi vo: Ku Ndu-ngina. Bau vo: Nani wena ye nkisi wowo? Yandi vo: Mono ngiena ye wo. Bau vo: Nabuki ngeye wena ye wo, kaniaka mboki twafuta kwaku. Yandi vo: Mbazi mboki yabadika buka wowo mu yandi.

Buna mu nsuka katiamisa nkuni zazingi beni. Ye bu zalunga, buna wakubika zikwa diandi, ye bu kamana dio kubika, buna wakwika nkuni zozo, ye bu zamana lema ye vonga, wayalumuna tiya twatonsono ye wayala makaya ma mankondo mamingi beni va ntandu a tiya toto.

Bu kamana yalumuna makaya, buna walambidika muntu wowo va ntandu a makaya momo ye wamfuka nlele miamingi beni. Ye bu kamfukula minlele, buna weka kiufuta kiakingi beni, ye wanyobisa nlangu ye mazi. Wasa bobo lumbu ka lumbu mu ngonda ya mvi-

Mbevo.

Waxa kuwada kiihnaa hadi, ee kiihnaa kiihnaa ee
mari Waxa kiihnaa kiihnaa ee kiihnaa ee kiihnaa ee

mba, ye mbevo waniaka. Wabika yela koko ndungina.

Makundu vo: Buna mu nzila yoyo mwena ndiakusunu a yela kwa tulu e? Mfumu vo: I bobo. Makundu vo: Buna bila nki lulembolo niakisa mbevo eyo? Ye bila nki lwayambula mavata meno mafuka mu diambu dia yela kwa tulu? Mfumu vo: Yehe, i diambu dia Nzambi ti, yandi viokele minkisi.

Makundu vo: Tala ngeye Tata, beto bandombe minkisi ye minkisi kaka tubanzilanga, bu tuvovilanga ndiakusunu a mbevo. Kansi bena ndwenga zavioka ka bwa ko. Tala mindele ye badokuta! Vana ntete bau mpe ka bazaya ndiakusunu a yela kwa tulu ko, kansi bau tomba ye tomba, fiongunina ye fiongunina, nate ye babakula vo: yela koko kutukanga kwa bindekwandekwa bivumunanga ye biena mu menga ma muntu.

Ye bindekwandekwa biobio biavumuna bisambukuswanga kwa bantu mu diambu dia mavekwa. I diau mu niakisa yela koko, buna vonda bindekwandekwa biena mu menga, ye muntu nieki. Badokuta bazeyi kubika bilongo bia nsa beni bi bakotisanga mu menga mu nsoma ye bivondanga bio.

Kansi diankaka mpe diena. Mu diambu dia mavekwa masambukisanaga yela kwa tulu, tufwiti tina mavekwa. Bu kazolele kutusadisa mu diodio, buna leta wasikidikisa vo: mavata ka malendi kala mu zimfinda mukalanga mavekwa ko. Vo nlangu wena lukufi ye vata ye wena mavekwa, buna katula kaka nti miamionsono ye matiti maswaminanga mavekwa.

Ye vatekwanga nlangu mpe, vo mavekwa mena, katula kaka minti ye bintinti ye bititi ye ku ntandu ye ku banda, mavekwa ka midi kwiza tatika bateka nlangu. Diodio i ndiakusunu a yela kwa tulu ya kedika.

13. Luvangulu lwa mungwa.

Bu bakala mokananga, se bangamba bizi lwaka. Baturukidi kuna Mayombe, ku bayele teka zinguba ye minkandi, ye mu mbongo zau bameni sumba nlele ye pituloya ye mungwa. Batedimisa ntete miau va nti wa manga ye vwanda ku nsi a nti mu mpozi.

Mfumu a vata kwa bavwendi yandi vo: Ntangu yayi i ntangu ya mbote kwa beto, kadi nkiti mikututwadi-silanga bia mpila mu mpila bi twena nsatu, ye misumbanga mpe lekwa bia nteka bi twenina. Mu ntangu ya bakulu ka bwa ko.

Mwanda vo: Kadi tekila ngizulu a nkiti mia mindele buna mungwa ka wasadulwa kwa mase meto ko e? Mfumu vo: Ka wasadulwa ko, kansi wasadulwa bonso bwalendakana. Mase meto ka mazaya mungwa una usadulwanga ntangu yayi ko.

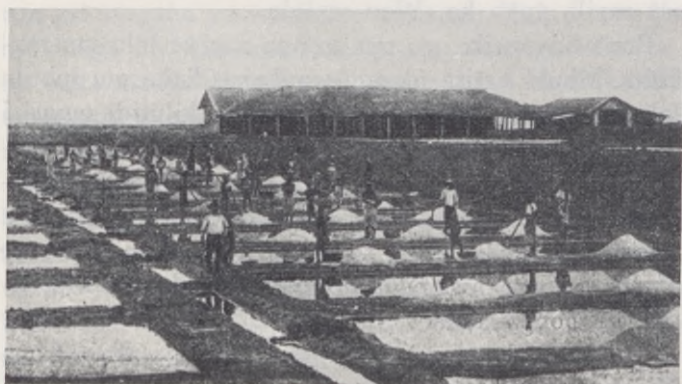
Bau mu diambu diabaka bia nzenzisila madia mau babaka mienge ye bikeke bia maba ma nzenzo ye yoka mu tiya. Bu bimeni zina ye bisidi bombe ye bombe, buna bakomba bombe ye tula mu nseba.

Makaya ye nianga biena mu diamba diasimba nkati a bombe, kadi nlangu kaka bakala nkinzi mu sadila mu tula mu nungu evo mu bila. Vo bazolele sa kifwani kia mungwa nadede, buna ntumbu yumisa nlangu wo-wo mu benga. Tula va tiya nate ye umeni sika.

Ntangu yina bantu ka bakiba beni ko. Kansi bu badika kiba, mboki bawa vo: bau bakala lukufi ye Nzadi ku Boma, bayenda sumba mungwa kuna simu dia mbu. Bayenda mu malungu mau ye nata zinkombo ye zimbala ye makaya ma nkunzu ye mayumuswa ye madia ma mpila mu mpila ma nsumbila mungwa. Bu-

na minkiti kwa bau bakwe sumba mungwa, kansi mpi-
la a ntalu wakala.

Mwanda vo: Buna mungwa wau bwe ubakamanga?
Mfumu vo: E mono bwe yazaya? Beno lukibanga lu-
fwiti zaya. Mpanzu vo: Inga Tata, kansi ka twakiba
nate ye kuvangwanga mungwa ko. Kansi nzila yanka-
ka mpe yena ya nzaila bia mpila mu mpila, i mu ta-

Luvangulu lwa mungwa.

nga bonso bwasonama ye bangulwa mu nkanda mia-
sonika bandwenga. Mu luvangulu lwa mungwa yata-
nga bonso bwabu:

Nlangu wena mu mbu wa ndudi beni wena, mu dia-
mbu dia mungwa wena muna. Kansi mu baka mungwa
wowo i mpila a salu, mu diambu dia wanienguswa mu
nlangu. I kuma bafwiti yumisa nlangu kansi ka mu
benga va tiya ko, bonso bwasa bakulu beto. Batima
mabulu mamanene lukufi ye nlangu ye tunga mpila
a lutungulu, mpasi nlangu walembwa vaika vo kota

mu ntoto. Mboki batima mumbungu, mpasi nlangu a mbu wakota mu lubulu.

Lubulu bu luzedi kwa nlangu a mbu, bau ntumbu zika mumbungu. Mboki mu diambu dia mwini nlangu wowo weti yuma buke buke, nate ye nlangu nkatu mu lubulu lolo. Kansi buna vakedi nlangu, vasidi mungwa kwandi va nsi. Kadi nlangu bu uyumanga, ukatukanga nkievo mwisi, kansi mungwa ka ulendi kituka mwisi wa mpila yoyo ko. Wau wasala.

Buna bayonzika wo mu nsengo zau ye tula mu makuba. Mboki kotisa nlangu wankaka diaka mu lubulu lolo ye yumisa. Mu salu kiokio buna kilutidi mpasi i mu toma tunga fulu kina kisikusulwanga nlangu. Kuna Mputu kwena vuma ku balembolo mona mpasi nkutu mu baka mungwa. Kadi zanga diakala ye nlangu a ndudi beni beni, kansi se nlangu wamana yuma, ye mungwa wena mwamonsono mwakala nlangu. Mu bonga ye bonga kaka.

Kansi mungwa lenda mpe timwa ku nsi a ntoto. Kuna Mputu kwena vuma biankaka va batimanga mungwa bonso bobo. Nluka miaminene mifwanene bonso nsi ya mvimba mu nene. Mavata mena ye zinzila muna mwateka kala mungwa. Va nsi mungwa, bibaka i mungwa ye nludi mpe, ye makunzi masiamisanga wo i mama bia mungwa biasiswa, bu batima mungwa au. Ye mu nsi yayi ya Afelika mpe nluka mia mpila yoyo miena.

Mfumu wayitukwa beni mu diambu dia nsamu mionio mia nzenza miasamuna Mpanzu.

14. Ngizulu a malema mu nsi.

Bakala mu nzila, buna Makundu vo: Kedika bakulu bamona mpasi zazingi zi tulembolo mona mu ntangu yayi. Mpanzu vo: E, ze?

Makundu vo: Natadi kaka ma ulenda mona mu meso maku, mfuba zazingi ye zinguba. Tala ekuna mayinza ma mayaka ye wandu ye masangu. Tala bonso bu bibutanga biabionsono. Engwa mvu wau bonso bu tuna baka madia! Bu mbweni momo, buna mbambukidi moyo mu nsamu a malema makala mu ntangu ya nta-ma. Yawa wo kwa bamakota bonso bwabu:

Mvula zateka noka mu ngonda ya mvimba. Bakento bu bamana kuna masangu ye nguba ye zangi biau, mvula i ntumbu lembwa noka ngonda tatu diaka. Buna biakunwa bimeni fwa kwandi. Mu ngonda ya nia buna zibadikidi noka diaka, buna bakento ntumbu kuna diaka nguba ye masangu ye zangi, biabadika mena mpe. Buna mvula i ntumbu lembwa noka mu vula kia mvimba.

Mu diodio nsi yakala mbidi a mpasi zingi. Babakasana zinkole ye tekasana ye vwisasana nsoki. I diau bwakadila mpe vo: wamona titi kia yaka mu nzila ye wabonga kio, beko ka vwidi kio. Mu sumba muntu mu madia buna kwanga bitatu muntu wa mvimba. Mboki masangu kumi ye kimboba kia nguba muntu.

Nga mu ntangu yoyo ka mwatekwa muntu mu mbingo ko, mu madia ye madia kaka bakana tekwa. Nga mu ndambu ya Bwende mwalembwa kala malema, bau banokwa mvula zau. O yambula mpasi zazingi bamona. Tala nguba mosi yilenda dia bantu bole. Nga sa-

ngu basambanu bana dio dia, kansi lumbu biole mu dila dio. Nkandi mosi bole mu dia wo.

Badia matuku ma madiadia mu seba nkievo nkovia. Mboki tunda mamu bia nkunzu, ye mwamba i lekwa biantalu. Nga ka balendi baka lekwa biankaka mu sa yuma mu dia ko.

Bankaka bafwa mu nsatu a dia. Mvumbi zankaka nkutu ka zabaka bana zo zika ko. Zabodila kaka va kafwididi kwa nsatu a dia ye nsatu a nlangu. Mu vula kina mini ye mini kaka bamonanga, ka mfwadi nkutu ko.

Tala bantu bu bakala monanga mpasi zau zozo za malema, buna mu nkokila bavutuka wa, se zulu walembwa duma ye ntama se una duma kwandi. Buna bantu bavumuka ye vumuka kaka. Tala mu nkubu a nsusu buna bana wa zulu dumini diaka. Ba kamana duma, mfwadi waunene i ntumbu bwa, wakala nkievo mvula ya ntombo. Buna bantu babaka fikiese fiuma mu ntima miao.

Mboki mu nkokila mvula yayinene ntumbu noka, ye vana kiansuka mpe yayinene yanoka yakala nkuka beni. Bu bamona mvula za mpila yoyo, buna makaya ma ndia masasa mu mfinda, ye mwakala mankondo nsanga zaduka.

Mboki mpe bayenda sumbingi fuka-fuka dia nguba mu kuna dio mu mavia ma balembakana kaka. Basumba sangu dimosi dimosi mu kuna dio. Bakuna mpe zangi. Mvula buna zapasumuka mu vula kiokio ye mardia mabadika nieka beni beni.

Matondo kwa Nzambi bu tulembolo mona mpasi za mpila yoyo!

15. Nsi a Mayombe I.

Lelo nsi a matiti yeka mu mana. Zimfinda zeti neniva ye neniva, nate ye mfinda ye mfinda kaka. Ye mu mfinda mwena maba mamingi. Nsi a Mayombe mpila ankaka yena ye nsi a Kingoyi. Kinkonzi i vula dia misioni mia C. M. A. Bavaika kuna mu nkokila, ye Makundu wayenda tomba nlongi ulonganga mu skulu kia minlongi u kazeyi.

Mu diambu dia nlongi wowo babeki luve mu tala ye vula ye vata dia minlongi. Batengi makumatatu ye nzo tanu za biliki zafukwa nludi mia malata. Muna muvwandanga minlongi milongwanga mu skulu ye bakeno bau ye bana. Nzo a Nzambi yiviokele nzo zazo zi batekele mona. Mu yau mulenda kota funda dia bantu vakimosi.

Buna biena bi bamwena ngitukulu, tomabilu kiviokele. Mwanda mboki kaka kamweni kia mpila yoyo. Mu ndambu yoyo nzila za tomabilu zena zazingi. Bakutu kwenda nzila yankaka, kansi bu bawa vo: tomabilu kia misioni kina kwenda ku vula dia leta kiambazi, ye balenda baka luve mu kwenda yandi, vo bazolele, buna bavludi mabanza.

Nsuka nabu tomabilu kikubamene, ye ba Mpanzu mpe bakubamene. Lumbu kiaki kedika dia ngitukulu si bamona. Bavambane ye Makundu, kadi bwabu yandi nzila yankaka. Tomabilu brr-rr-rr-rrr nangukidi. Va ntete malembe kansi fintama-ntama ntinu kieti yungusa. Kinkonzi kiakionsono ku manima kisidi. Tomabilu yungusa ye nikuka. Ba Mpanzu bakatwa toma simba, kadi kukonanene nzila beni, tomabilu kubalumba va nsi kaka kizolele.

Kansi kiese kedika! Nsi yayonsoho nkievo yeti yungusa, minti ye mavata ye bantu nkievo yungusa kansi ku manima ye ku manima. Mpeleko bitelamene, mu meso ma ba Mpanzu bieti yungusa ku manima, mu diambu dia tomabilu kieti yungusa ntinu ku ntwala. Mwanda wakedi talanga va lweka va kieti yungusanga tomabilu. Yandi ntumbu boka: Oo, mama mama! Mpanzu vo: Bwevi? Yandi vo: Mu diambu dia nlangu. Mbenzi vo tubwidi mo.

Tomabilu kieka mu sabuka nlangu.

Se tomabilu kisabukidi nlangu waunene va kiamvu, kansi Mwanda kamoni kiamvu kansi nlangu laka, i diau wonga wambwila. Mu nzila bamona tomabilu

biankaka biakubukwa nkela yayinene beni beni yifu-
lukidi mu ngazi, makumatanu ma bizitu make nkutu.
Fisidi nga bantu babonso ba bamona mu nzila beti
nata ngazi ye ngazi.

Ndambu a lokula kaka mu nzila ye bavaikidi ku
Tshela i vula dia leta ku Mayombe, kansi ka bonso ma-
vula mankaka ma bateka mona ko. Mindele mia leta
miena ye nkiti miamingi, ye ka nseke ko lupitalu yena
ye nzo yayinene yena masini makamanga mafuta ma
ngazi. I kuma mindele miena miamingi, ye bisadi biau
bia ndombe biabingi mpe.

Babwana bisi Kingoyi mpe. Bankaka bena mu salu
vava, kansi bankaka i minkiti bayizi teka madia mau
ye sumba bionso bi bazolele. Kuna Mpanzu wabwana
mpe muntu u katomene zaya. Yandi i kapita mu ba-
salanga muna mukamwanga ngazi.

Mu diambu dia kikundi kiau ba Mpanzu babeki luvu
mu kota ye tala salu kiokio. Bamona foloni biabinene
biena tiya twa ngolo tubidisanga ngazi mu mpila a
binzu biabinene. Mboki masini makamanga zo ye va-
mbisanga makafuni ye minkandi. Mboki masini ma-
nkaka matetanga nkandi ye yonzikanga nkati a nka-
ndi mu makuba kansi losanga bisilwa.

Bisilwa ye makafuni bisadulwanga bonso nkuni mu
bidisa ngazi zankaka. Kansi mazi ma ngazi maseku-
lwanga mu zimpimpa ye fiduswanga ku Mputu mpila
mosi ye minkandi. Ye bantu bakwizanga ye kwizanga
mu makabu mu teka ngazi zau.

Mpanzu bu katala ye yindula ngazi zina zazonsono
zizi tekwa, ye mbongo zibakanga bisi nsi, ye bu katala
bantu, bonso bu batomene vwata babonso minlele
miafwana ye bena ye nzo za mbote, buna wavisa vo:

maba mamana ma zimfinda zau matukisanga kimvwa-
ma kwa bavwidi mo.

16. Nsi a Mayombe II.

Bu bamana kala lumbu biankaka kuna Tshela, bana-
nguka mu kwenda ku Boma. Kansi ka babanza mu
kwenda kimalu ko ye ka mu tomabilu mpe ko. Nzila
yankaka yena, i nzila ya sengwa vo nzila a dikumbi
tuka Tshela nate ye kuna nkati a Boma. Basumba tike
biau, kansi bu bayuvulwa tike mu nsusu yi baneti, i
ntalu yimosi ye mu muntu, buna bakatwa sisa yo, nga
bifunda biau, vo nkela mpe, ka mfutu mu biobio ko.

Mu nsuka kumbi diananguka. Nzila yena mu mfinda
ye mfinda kaka. Ntula zazingi batula mu ngali. Mwa-
nkaka mu baka lekwa bia mpila mu mpila mu nata
ku Boma. Bilutidi natwa ku Boma i mpimpa za mazi
ma ngazi ye makuba mamanene ma minkandi. Bantu
babingi bena mwamonsono.

Va midi batula ku ngali yena nkumbu Lukula. Kuna
kwena vula dia nkulutu a nzila yoyo. Beni bazingila
kuna, kani ndambu a lokula. Masini mankaka meti vi-
ngana, ye makalu mankaka masokwa bizitu meti yi-
kwa mu kumbi. Mboki bananguka diaka. Mfinda ye
mfinda kaka!

Mwankaka bamona vimbu biabingi bia minti ku
mbazi a nzo yayinene, ye muna nzo mutukidi mazu
ma ngolo. Ka babaka ntangu mu kwe tala ko. Bawa
kaka kwa muntu vo: yoyo i basulu kia mabaya. Masini
ma ngolo madiatisanga mangwengwe, ye mangwengwe

mankaka makangama ye basanga vakimosi. Bu matudi-di ku nsuka a vimbu, buna se mabaya masambanu vo nana meka.

Vimbu biankaka biabingi bamona biasokwa va makalu mu diambu dianatwa ku Boma, ye mboki bina fiduswa ku Mputu. Nkamba ye ndimba milutidi, kansi miankaka mpe miena. Bonso bu balenda nanguna bia mpila yoyo va makalu ma dikumbi, ba Mpanzu ka bavisisa bo nkutu ko.

Mpanzu wayuvula mpe muntu kionso kilutidi kunwanga mu nsi yoyo ya zimfinda. Yandi vo: Bamindele bamana kuna minti mia nkwezo ye kaukau ye kafe, ye bionso biyonzukwa mu nti miomio ku Mputu bifiduswanga. Nga bisi nsi bi balutidi kuna i mayaka ye masangu ye mbala a nguvu ye mankondo.

Mu nkokila, kani ntangu a ia, se mfinda yimeni. Nsi yilutidi lendumuka ye yena matiti ye matiti. Mu diambu dia miongo nkatu, i kuma dikumbi dieti yungusa mpe ntinu beni beni, ye ntangu tanu diavioka vata dia bandombe mu Boma, nkumbu a vata Nkalumu, ye mu fintangu-ntangu diaka ditudidi mu nkati a Boma ki-beni.

17. Ku Boma.

Boma i mbanza yayinene. Bantu babingi bena ye bampembe ye bandombe. Ba Mpanzu bayenda ku vata dia bandombe mu tomba fulu kia ndeka mu fuku. Mu nzila bamokisa muntu. Yandi vo: Keti ngeye i Mpanzu, ka bwa ko e? Mpanzu vo: I bobo. Bwe unzeyi? Yandi vo: Ku Matadi twamonana, ngeye bu wasala kwa Na-

kifwau. Mpanzu vo: Buna ngeye i Nsilani. Yandi vo: I bobo.

Bayenda ku vata vakimosi, ye ba Mpanzu babaka fulu kia ndeka. Mboki bele tala vata fioti ye bantu. Nga ka bamona mamingi ko, mu diambu dia fuku dibwidi. Kansi bu beti yambila, buna yandi Nsilani wavovila mpasi zi kamona mu vata diodio. Bantu babonsozo banzenza bena. Mu baka nzo mpasi beni, kadi mu tungisa mbidi a ntalu, ye mu sompa ntalu mpe kafwiti futanga ngonda ka ngonda. I kuma fivingavinga kaka keti sompa kintwadi ye mwisi Mayombe.

Mu nsuka ba Nsilani ye mwisi Mayombe bayiza kubatomba. Bau vo: Mu diambu dia kialumingu ka tweti sala lumbu kiaki ko. Tulenda zieta yeno mu tala fulu kia mindele. Mpanzu vo: Buna tutondele beni, kadi beto nzenza beni twena. Bayenda vakimosi. Ka bamona mindele miamingi ko mu nsuka, kansi mu nkokila miamingi mitukunanga malu.

Nzo zazinene bamona, bonso nzo a Nzambi yivwilu kwa ba Mpelo ye nzo za minyadi. Nzo za makazini zazingi zena, ye nzo zilekilanga mindelse zazingi-zingi. Bavioka ku simu dia Nzadi, ye va nzila bamona lumbu lwa minti ye bifulu bia mpila mu mpila, biankaka bia kisi Kongo kansi biankaka bia nsi a nzenza. Bamona biabingi bi balembolo zaya ye nkumbu ye nkadulu nkutu.

Bu batula ku Nzadi, bamona kiamvu kina kiakinene kiatungwa nate ye mu nkati a Nzadi. Bamona nzo a dwani ye nzo a posta ye nzo a banki, kansi buna Nsilani vo: Bwabu ntangu yilungidi mu kwe kutakana mu nzo a Nzambi. Mwisi Mayombe vo: Mwendo eto! Bayenda ku misioni ku bayangalala mu wa mambu ma

Nzambi ye mu yimbila minkunga ye mu monana ye bakundi ye zimpangi.

Mboki Mpanzu vo: Beto bole ye nleke ami tweti zieta mu diambu diamona nsi ye mu tala ye zaya bia mpila mu mpila. Tuzolele mpe kwenda ku Matadi kansi ka kimalu ko, mu dikumbi tuzolele kwenda. Kansi nki a lumbu twabaka dikumbi? Bau vo: Lumbu tatu mboki kumbi diadinene diakwiza. Kansi mu kwendila dio ku Matadi ntalu ya ngolo si lwalombwa. Mpanzu vo: Ka diambu ko, futa twafuta.

Kiantatu bayenda kiki kumbi dieti tuka ku Mputu Va kiamvu kina kiatungwa nate ye mu Nzadi vena bantu mu tambula ye kanga kumbi. Diau ku banda fioti dieti monika. Dieti finama fioti fioti malembe beni, kadi vo ka bwa ko nga kiamvu kia mvimba kilenda kosuka.

Mwanda walembwa teka mona lekwa kia mpila yo-yo, wayitukwa: Kadi bwevi, diodio diviokele nzo mu nene, kedika nzo a Nzambi mpe yike nkutu, bwe dilenda diatuswa va nlangu nkievo lungu konso ku bazolele? Mu tala dio nate ye ku ntandu i mpila mosi tala va mbata a yongi dia nzo a Nzambi ku vula dia mindele.

Bamindele beti kwiza kobingi va kiamvu. Kikada kiakila kivaikusu mu ngudi a dikumbi nate ye va kiamvu, ye va kiau mindele mibadikidi kulumuka. Mwanda mboki kaka kamweni mindele miamingi bonso bobo. Miamingi va kiamvu, i bisi Boma, miamingi mieti kulumuka, miamingi-mingi mieti monika misidi mu kumbi. Va fulu kiankaka vakulumunwanga bizitu biabingi i zinkela ye zimpimpa ye bifwalu ye bisangala.

Beti tala bina biabionsono bia nzenza, buna mbila batelolo ku dikumbi. Batedi, se zizi kizayakene beni kwa Mpanzu kimonekene. I yandi Nsebwa. Diodio i diambu dia kiese kwa bau, kadi biabingi biena mu kumbi dia mpila yoyo bi bakutu lembwa toma visa. Kansi bwabu mpisulu yafwana si babaka.

Kumbi dieka mu manisa salu. Dibokele bu-u-u-u mu ngolo beni, fisidi nga Mwanda zakamene mu wonga mu diambu dia mbokolo yoyo, kadi nkievo yayonsono yeti nikuka. Ndambu a lokula diaka mboki mbokolo ya nzole, ye bantu ntumbu kota.

Ba Mpanzu mpe bakota ye songwa fulu kiau. Kansi kumbi bu dikutulu minsinga ye tatukidi fioti ye nseko se i boka diaka. Bu dimanisi, diankaka dibokele ye diankaka ye diankaka. Malanda vo: Kadi i nki kiokio? Mpanzu vo: Makumbi i bobo bavanasananga mbote. Mbote lusaleno! Mbote wenda!

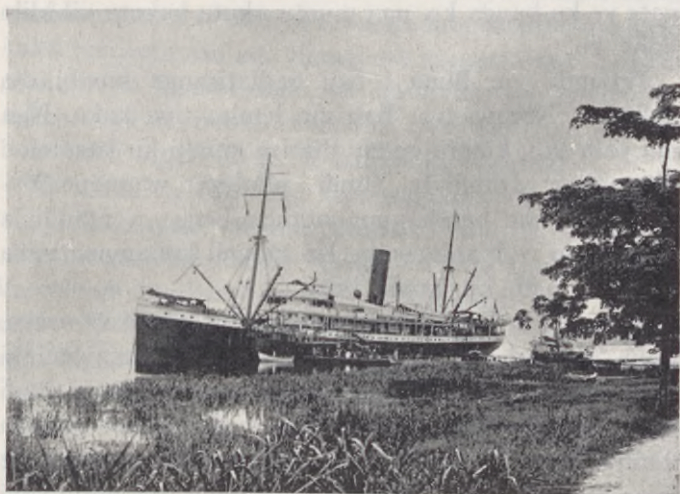
18. Mu kumbi dia nlangu.

Ba Mpanzu bakala vuvu mu mona biabingi mu kumbi, kansi basongolo fulu kiau, ye ka babeki luve mu kwe tala mwankaka ko. I kuma ka bamona biabingi ko. Bu bakala va nseko, balutidi mona biabingi.

Buna bamona va kati dia kumbi ku mbata tumba biole bivaikanga mwisi wa ndombe watuka kwa tiya twangolo twena mu ngudi ye tudiatisinga masini ye kumbi dia mvimba. Ye muna ntandu mpe bamona nlonga wa nda wa bibota biabike. Mboki va baka kia kumbi bamona minwa miamingi miavindumuka, i zinela mu vinga bisadilanga mindele.

Bamona mpe nti mirole miamila beni ye miankaka miamikufi ye minsinga miamingi nkievo misimbanga nti miomio mia mantela. Va ntandu a biabionsono nkievo va nludi a kumbi bamona bonso nzo yena ye zinela ye mavitu. Ye ku mbazi a nzo yoyo bamona babakala kani bole vo batutu.

Kansi bu bameni kota mu kumbi, fulu kiau kaka beti mona. Kuna Nsebwa wabasonga. Ku ntu a kumbi kwe-

Kumbi dia nlangu.

na bivinga bilekanga bisadi. Biankaka kwa bisadi bia mpembe ye biankaka kwa bia ndombe. Vinga kiankaka Mwanda vo: Kadi bwe? Nsalapanti wena vave?

Nsebwa vo: Ye kadi. Mu kumbi dia mpila yayi lekwa biabingi bingi biena, ye lekwa kiabaya vo kifwidi, buna i salu kiandi mu londa kio evo mu vingisa kia-

nkaka. Bu keti vova, se bantu baia bizi vioki ye mi-mvwatu miau miabola mu kiufuta. Bele vioki ku vinga kiau.

Mwanda vo: Bau bila nki bena bonso bobo? Nsebwa vo: I mu diambu dia salu kiau. Basalanga mu ngudi a kumbi ku banda mu lemisa tiya twa kumbi. Toto twa-ngolo beni twena, ye ku banda kuna kwena ndungutila ya nsisi. Vo ka mu diambu dia bitumba biankaka biena mwasi mu ngudi bikotisanga mpeve tuka mu mbazi nate ye ku banda ko, nga muntu nkutu kakutu vibidila kuna ko.

Mwanda vo: Buna i bau badiatisanga kumbi dia mvimbe? Nsebwa vo: Bau mu lemisa tiya kaka. Nga mu yala salu kiakio ye mu diatisa kumbi ku kazolele i nkuluntu a bivambala. Yandi i nkuluntu waunene. Yandi ye baleke bandi kuna ntandu bena va ntandu a babonsono ye biabionsono. Ka tulendi kubamona vava ko, kadi beto ku banda beni.

Mpanzu vo: Kansi tubamweningi bu tukedi va nseko. Buna Mwanda vo: Kamba, bota bina bi tumweningi kuna zulu, nki basadilanga bio, bu bena ye kumbi diadi diadinene? Nsebwa vo: Mu diambu dia kumbi vo dina dimina, buna bantu balenda kota momo ye sabula, ye buna balenda vuka. Mwanda vo: Kumbi dia mpila yayi dilenda dimine?

Mpanzu vo: Engwa, ngeye, bu twena va mbu, ye tulembolo mona lekwa nkutu kansi nlangu ye matuti kaka, ye tembo kieti kwiza! Kedika mpasi tweti mona. Kumbi dia mvimba nangunwa va ntandu a mayo mankaka ye mboki lumbwa va kati ye mayo mankaka ku banda beni ye kokumunwanga nate ye vana ntandu vena nkuluntu.

Kumbi dia mvimba senguka yeku-yeku. Kanga ye bindika nela zazonsono ye mavitu mamonsono, nga nlangu si wakota ye kumbi dimina. Ka muntu ko wena luve mu kala ku mbazi. Makumbi mamingi mamana dimina mu tembo kia mpila yoyo. Kansi buna mpe yela, nsatu aluka. Vo kwayukwa va mbu ko, kulendi lembwa luka ko.

Mwanda vo: Bila nki ka balendi sensa mu sabu ko, tembo bu kiamonika? Nsebwa vo: Bwevi? Kumbi diadi tumingu tutatu tukedi va mbu, ye mbona zole vo zitatu kaka tumweni nsi, nga nlangu ye nlangu kaka. Banzila nseke yoyo, kumbi diata ye diata fuku ye mwini lumingu lwa mvimba, tatamana lwa nzole ye manisa lwa ntatu mpe, mboki si katula ku kazolele.

Mwanda vo: Mu fuku ka balekanga ko e? Nsebwa vo: Salu bameni kabana. Bankaka sala, bankaka vunda. Lokula sala, mboki vunda. Va fulu kia bivambala ka valendi kondwa bantu ko, ye vadiatuswanga masini mpe vafwiti talwa ye kengwa ntangu zazo. Kedika salu kiena mu kumbi dia mpila yayi.

19. P. T. T.

Diadi P. T. T. i diambu disadilanga mindele beni, ye dilenda monika ku mbazi a nzo zankaka mu mbanza za mindele, bonso ku Boma ye ku Matadi ye mwankaka. Ba Mpanzu babaka mbangudulu mu diambu diodio, ye mbangudulu yoyo si tuvisa bwabu.

Bu bakedi mokananga, buna bantu bayiza fukula nwa waunene mu mabaya va batelamene. Mboki ba-

badika tombula makuba mamingi makedi ku nsi mu ngudi a kumbi. Mankaka matoma fuluka, mankaka mena nkievo ma nkatu. Mamonso mena nkumbu yimosi va ngoto, i yayi: P O S T E S. Mboki va fibayabaya fiakangwa va kuba kuba vena mpe nkumbu a vata difwiti fiduswa kuba kuba.

Buna Nsebwa wababangudila vo: mu makuba momo mwena minkanda — ye bilekwa biankaka mpe — bina mwangana kwa mindele. Nkumbu yena va kuba kuba, i mbangudulu a sono kina kia P kiena va ntu a nsamu wau. Mu ndinga eto tubikanga nkumbu posta. Posta mpe i ma kia ngitukulu kisonganga diela dia mindele.

Kadi kiau i mpila mosi ye luwawanu lwena ye bakuluntu mu nsi zazonsono vo: bana filasana nkanda miau miamionsono ye lekwa biankaka mpe. Se mu diambu dia luwawanu lolo wonso wonso muntu mu nsi nsi lenda fidisa nkanda vo paketa konso konso ku kazolele va ntoto wawonsono.

Vana kaka lekwa ki uzolele fidisa, kiasonama nkumbu a ndiena una kio baka, ye nkumbu a fulu ku ka kalanga, ye vana fimfutu fiazenguka kiamakulu, buna posta si kalwakisa kio. Posta i sielo kia babonsono. Bu kabeki fimfutu fiandi kaka, mboki kionso kionso ki tumanga, si ka kio sala kwandi.

Vo zolele tuma ledwa kiankaka kwa minkiti mu nsi ankaka, buna sonika nkanda kaka ye tula wo mbongo-Posta si kalwakisa nkanda. Nkiti tengi wo, mweni mbongo, kubikidi lekwa biaku, veni bio kwa posta, ye yandi posta si kanata bio kwa ngeye. Mbongo vo ka zalunga ko, buna posta si kalomba zo kwa ngeye, ye bu una zo vana, buna yandi nata zo kwa nkiti.

Kansi vo muntu kalendi vingila, nate ye nkanda le-

nda kwenda ye vutuka ko, buna nzila yankaka kafwiti sadila.

Mpanzu bu kamona mindele miankaka mieti tala siusiu ku zulu, buna yandi mpe watala. Se ngitukulu! Wamona nsinga wakambama va ntandu a Nzadi wakangwa va makunzi ma sengwa matungwa va lutengo lwa mongo ku simu ye ku simu, ye kumbi dieti vioka ku nsi a nsinga.

Kateka mona diodio ko, nga wazaya salu kia nsinga, ye wabangula kwa nleke andi vo: nsinga wowo wa nda beni wena, kadi wena tuka ku Boma nate ye ku Matadi ye ku ntandu mpe. Salu kia nsinga i mu vovula, kadi vo muntu wena ku nsuka a nsinga, kani ku Boma, ye wankaka wena ku nsuka wankaka, kani ku Matadi, si balenda makosana mu diambu dia nsinga wowo.

Mpova zau zinatunwanga nzila yoyo ya nseke mu nsinga mu ngolo za cuda. Diodio diadionsono diena nkumbu yayi: telefoni. Ye nkumbu yoyo i mbangudulu a T kina kia ntete kiena mu ntu a nsamu wau. Nga mbangudulu a nkumbu yoyo i yayi: ninga nseke.

I diau vo muntu kabeki ntangu mu sonika nkanda ye vingila mvutudulu ko, bika kasadila telefoni. Kansi kiviokele ntalu mu futa.

Kansi telefoni ka kilendi sadulwa nseke ya nda-nda-nda beni bonso tuka vava nate ye kuna Mputu ko. I diau bwabu si tubangudulwa T kina kiazimunina mu P. T. T. Bonso bulenda lwakisa nsinga una u tutengi-ningi ndinga a muntu nseke yila, i bobo bulenda mpe nsinga wowo mu ngolo za cuda diatisa lapi kia nsonikina mu nseke yiviokele.

Kadi vo muntu zolele fidisa nsamu ku Mputu nswalu,

buna mu nsuka lenda sonikisa nkanda kwena lekwa kia mpila yoyo, ye va midu vo mu nkokila nsamu ulweki kwa ndiena una wo baka. Diodio dilenda bangudulwa bwabu vo: fimasini fiena ku nsuka yayi ya nsinga, ye nsinga wena tuka vava nate ye kuna Mputu. Kuna kwena fimasini fiankaka bonso mu telefoni, kansi mpila a nkaka.

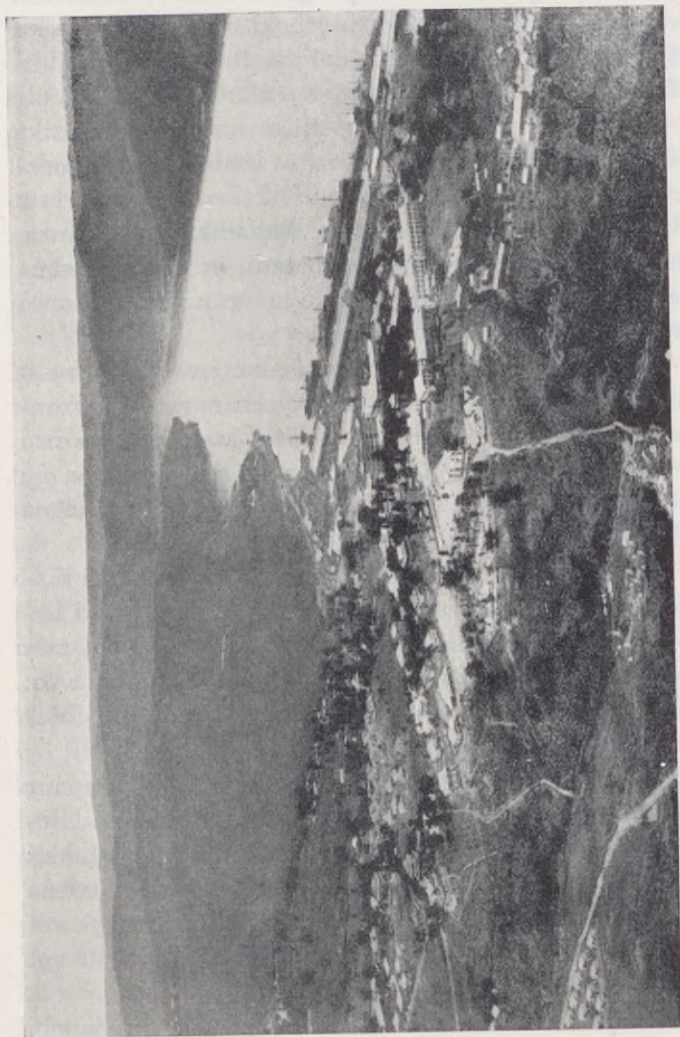
Buna vo muntu wadiatisa fimasini vava, buna fiena kuna nsuka a nsinga fieti diata mpe ye diatisa lapi kia nsonikina. Ye mambu ma kiasonika, malenda tangwa kuna, se nsamu ulweki. Kansi mu fidisa nsamu mu nzila yoyo i mfidusulu ya ntalu. Kadi diambu dimosi difwiti futulwa ntalu yimosi ye nkanda miamingi mu posta.

Diodio diena nkumbu télégraphe: ye mbangudulu a diambu i yayi: sonika nseke. Ye P. T. T. bu diamonika va nzo, buna disamunanga vo salu biobio bitatu bieti saluka muna.

20. Matadi.

Kumbi difinangene ye Matadi. Kabu dia bantu dieti vingila va kiamvu. Bena va kumbi batala ye tadidila, kansi vo bazayana si bamona. Ba Mpanzu mpe batala, kansi Mwanda bi katala ka bantu ko kansi biankaka. Katala kiamvu kina kiakila ye kia ntela kiatungwa mu nlangu kansi kieti landa simu dia Nzadi. Va kiau vankangamene makumbi ma nlangu matatu mankaka.

Mboki kamona nzo zazila beni za malata zatungwa lukufi ye kimvu, ye bu kayuvudi Mpanzu salu kia nzo zozo, kakembo vo zena mu lundila bilekwa bina kwe-

Matadi.

nda kuna Mputu, bonso mpungi za nzau ye minkandi ye nguba ye mazi ma ngazi. Mboki mpe bitukanga ku Mputu bilundwanga muna, nate ye bitombwa kwa bisi Matadi evo bilenda fiduswa ku ntandu.

Wamona mpe nzo zazingi-zingi zazinene ye zazike zatungwa va lutengo lwa miongo. I mbanza ya mindele yoyo. I Matadi. Lelo bwabu si kakwe zieta mu tala Matadi. Bakulumuka va ntoto. Babaluka mu mbanza. Badiata mu nzila zatungwa matadi, ye zatulwa sima va ntandu, ye zena zalendumuka ye nakekete bonso tadi dilembolo mwamvu nkutu.

Bamona makunzi ma sengwa makangwa nsinga mia-mingi-mingi minatukanga yeku-yeku mu ntini zazon-sono, i nsinga mia telefoni, mpasi bamindele mu nzo zau bamokana ye mindele miena mu nzo zankaka mu mbanza ya mvimba. Bavioka maloza mamanene mena lekwa biabingi-bingi bia nteka.

Bakota mpe mu tala, ye Mwanda wamona muna biabingi bi kalembolo zaya salu nkutu. Bayuvulwa ki bazolele sumba. Mpanzu vo: Ka tukutu sumba ko, tala kaka, kansi ka diambu ko, bonso butanga bambuta vo: Vumu kasalanga ku bwala ko, tusumba loso mu falanka ye makayabu mu meya.

Bu bavaika, buna babwabwana ye nlongi uzayane beni ye Mpanzu. Mpanzu vo: Mbote aku, Nlongi. Nlongi vo: A, mavimpi mpangi ami. Keti bwe, vutukidi mu sala kwaku e? Mpanzu vo: Awa, mu zieta twena beto bole ye nleke ami. Ngeye koleli e? Nlongi vo: Nkolele kwami lumbu ki, lavo beno e? Mpanzu vo: Beto mpe tweti temuna.

Nlongi vo: Fulu lubeki e? Mpanzu vo: Mu kumbi diadinene twizidingi. Nlongi vo: Mu nzo ami lulenda

baka fulu, vo luzolele. Mpanzu vo: Buna tutondele beni.

Nlongi wena ye wankaka wa nzenza u keti songa mbanza. Ndiou vo: Matadi ma yakedi wilanga mu nsangu tuka kileke kiami, lelo nsidi mo ntu. Mpanzu vo: Beno bole ye nleke ami mpila mosi kwandi. Nlongi vo: Mwendo eto fwanda tomabilu bwabu. Ku Kinkanda nseke kwena, kadi ntombuka za vovo.

Mpanzu vo: A matondo beni, kiongo tomabilu kia misioni kiena vava. Tufiaukidi kweto. Nlongi vo: Ndoko makino. Teka makisa bilekwa bia mindele, bu lumeni sa bobo, buna i mbwe yaluki ye biabieto lekwa. Bwabu siamano, tulondole.

Fintama-ntama tomabilu kitudidi ku misioni. Nlongi walwakisi ba Mpanzu ku nzo andi ku badia ye vunda ye mokana. Mboki nlongi vaikidi, ubatelele mbila: Lwiza yalusonga ku tutukidi. Taleno dikumbi di lwizidingi. Lweti mona mpe nzo zazingi-zingi za mindele. Mboki luzietisa meso ku lubakala, buna lumweni kiamvu kia nzila a kumbi dia ntoto.

Bu luna kota mu dikumbi, si lwalwaka ku kiamvu kiokio, kansi luna teka kota ku nsi a ntoto. Mwanda vo: Ku nsi a ntoto! Mono buna kuna kiamvu yavingila kumbi. Mbatu vo ntoto weka yemvuka. Nlongi vo: Kutelamani ntima mu diodio ko, kadi kwatoma tungwa mu ngolo ye mu nduka.

Mboki lutaleno eku vata, eku vata, ye kuna diankaka ye kuna ye kuna. Mavata mamingi kabasonga. Bau vo: Vava vena va ngitukulu, fisidi nga mbanza ya mvimba ku nsi yena. Bamindele ngeye bayiza tungila nzo vana luyangila lwa mongo. Kedika ntoko beni mu tala mbanza, bu wena va nzo yayi.

Nlongi vo: I bobo, kadi ntela ami ukufi, i diau bamindele vo: Seti twantungileti nzo andi vana mbata, i bote bobo kamoningeti mu kakutu lembwa mona. Mpanzu vo: Kiongono ngeye i Zakai wamaka mu nti, bu kazola toma mona Yesu. Inga kiesee beni mu mona Yesu.

21. Mu plintini.

Mu nsuka buna nlongi vo: mu lumbu biabi bieti vunda skulu kia vula buna mpila a nkaka, nga mono salu biabingi. Bwabu ndombeke luve kwa mundeke mu zieta yeno lumbu kiaki. I kuma lubonga mapasibuku meno, lufwiti kwe sinisa mo kwa leta, nga mpasi zilenda monika. Babonga mo, bananguka.

Nlongi vo: Nzo zozo i zi tutangisilanga zintaudi, kansi bu zeti vunda bwabu, buna ka kwena lekwa mu tala ko. Kansi mu nzo eyo yena nkumbu plintini nzolele kulusonga, bonso buvangwanga minkanda mi tutangilanga, bonso vaula ye nkunga ye Minsamu Mia-yenge.

Mwanda vo: Keti minkanda mwamu mivangwange? Mono yabanza vo: ku Mputu miatumuswa. Nlongi vo: Miankaka mitumuswanga ku Mputu, kansi miamingi mieti vanga zimpangi zeto. Seti si lumona. Nlongi welle kota mu zaikisa vo: kwa bakundi bandi kazolele songa, bonso buvangwanga minkanda. Banyambudi. Wabakotisi.

Diantete di bamweni i masini mamananene meti diata, ye bantu bole beti mo diatisa. Muntu weti kotisa pa-

pila bia mpempe mu masini momo, tyu — — tyu — — tyu, ye ku nima bieti vaikanga, kansi se buna luse lwa mvimba lweka ye mambu ye mambu. I Minsamu Miyenge mieti nietukwa.

Ba Mpanzu batala. Batanga mio mpe. Fintama-ntama kumi, fioti diaka makumole, makumatatu, makumatanu — — — Mwanda vo: Kiongono bobo bu-nietukwanga minkanda. Nlongi vo: Bulenda monika nayaki-yaki, kansi i salu kia mpasi.

Mu plintini.

Bavundisi masini, ye Mavuzi wizi kubasonga, bonso bukubamene bisono bina biabionsono bia minsamu mi bamveni nietukwanga. Kansi bu kasongele muntu wena salu kiakubika bia mpila yoyo, buna baluta visa vo: i salu kia mpasi.

Ndiona telamene va meza mena binkela-nkela biabingi, ye muna kakedi bonganga bibuku-buku biablaba biatetwa sono sono. Biobio katandisa mu nlongo mu koko, bonso bulandananga bisono mu mambu, bonso skulu kia vula. Bobo kakubika diambu ka diambu ye nlonga ka nlonga, bonso bu mina kala mu nkanda.

Kiokio i salu kia mpasi ye kia fuki. Mu sonika nsaumu mulutidi nswalu ye nayaki-yaki. Kansi nkanda wasonamene i una umosi kaka. Nsamu bu ukubamene mu plintini, buna mu nkubama yina yimosi mafunda ma minkanda malenda nietukwa.

Mu ndambu yankaka mu nzo basongwa, bonso bukangwanga minkanda. Buna Mavuzi wabasonga minkanda mia mpila mu mpila ye miamiole minietukwanga mvu ka mvu. Mosi i nkanda wa bilumbu (Calendarier), wankaka i Minsamu Miayenge, kansi wau ngonda ka ngonda unietukwanga.

Mboki kata vo: Mindele mia Nzambi mialwakisa masini ma ntete ma ndietikisina minkanda mu nsi eto, i masini mamake beni. Ye nkanda wa ntete wanietukuswa mu Kongo dia mvimba i Nsamu wa mbote wa Mateosi (Matai). Beno lusumbanga minkanda ntangu yayi, ka luzeyi beni mpila a salu kiatekila ndietokono a miomio ko.

Lubanzileno kaka vo: mase meto ka mazaya tanga vo sonika ko. Mindele miayiza, i banzenza balembolo zaya ndinga eto nkutu. Ka batoma tambulwa mpe ko, kadi babingi babasonga kitantu. Babela bwabwingi mpe mu diambu dia nsi ya nzenza kwa bau. Kansi bavibidila, balonguka ndinga eto, kansi mu mpova kaka. Kansi bu bazaya vova i ntumbu badika sonika mpe.

Matondo kwa Nzambi, mu diambu dia katufidisa mindele, ye matondo kwa mindele, mu diambu dia batulonga mu sonika ndinga eto ye mu nietika minkanda. Kadi mu diambu dia minkanda luzailu lulenda toma mwangana mu bantu. Kansi bwabu mfwiti vutuka mu nietikisa M. M.

Bau vo: Tutondele beni mu nzaikusu yoyo yi utuve-ni. Kansi nkanda tuzolele sumba mpe. Buna basumba nkanda wa Minkunga Miamasika. Mboki nlongi vo: Bwabu tufwiti diata malu malu, nga leta si kasika nzo andi, ye nkanda mieno mu nkokila kaka si miasinwa. Ntangu yeti vioka. Bele kwau.

22. Ku Vivi.

Kiasabala ba Mpanzu bakambwa kwa nlongi vo: kiambazi si kenda ku Vivi ye mundele. Vo bazolele, balenda kwenda yau. Mu nsuka bananguka. Bayenda nzila ya masini, ye bu batula ku kiamvu kia Sabi kiena kiakila beni ye kia ntela, buna Mwanda watina, wazola vutuka. Kansi bu bansimba mu moko, ye kalembolo tala ku nsi a kiamvu kuna banda kansi va kadieti kaka, se kasabukidi.

Kuna sabu dia Vivi Nzadi yena ngolo beni ye ngambula zazingi. Babingi bamana fwa mu sabu diodio. Bwabu se bota kia sengwa babwana kiena kiakinene ye kia ngolo, buna nkievo ka nsisi beni mu sabuka ko. Kansi bu bameni sabuka, mboki bafwiti maka mongo, kadi Vivi va mbata a mongo diatungwa.

Mu ndambu zankaka bamona nzila yafukwa kwa

matadi ma nalengwa-lengwa. Ka bamona nzila yatungwa bonso bobo ko kansi ku Matadi kaka. Bayuvula nlongi: Nki a Mundele watunga nzila ya mpila yayi kulembolo vula evo vata dia mindele.

Yandi vo: Nzila yayi i nzila ya Stanley yatungwa ntama. Kadi yandi bu katombuka mu nsi yayi ye mindele miandi, wabanza vo: Vivi difwiti kala sabu dia-

Badibundu ye nzo a Nzambi ku Vivi.

dinene bonso Boma vo Matadi. I kuma kuna katungisa mavula mandi, nzo za ndeka ye makazini ye nzo za bangamba. Ntangu yina nzila ya sengwa ka yena ko.

Kansi mu diambu dia ngolo za Nzadi makumbi malemhana tombuka nate ye ku ndambu yayi, ye mboki nzila ya sengwa ku simu diankaka dia Mpozo yatungwa. I kuma Vivi diasiswa kwa mindele, ye Matadi

diayika sabu. Kansi bisi Vivi ka basisa nsi au ye natuka ku Matadi ko. Bakwe salanga beni kwa mindele, kansi mavata mau bakebanga mo.

Ba Mpanzu bayitukwa beni mu mona vata dia mpila yoyo. Nzo zena za biliki vo za mabaya, zazonsona za mbote. Bantu babonsono ye bavunda ye baleke batoma vwata mimvwatu mia ntoko ye miavedila. No a Nzambi yena yafwana, ye ngunga — kedika ya mbafu yena.

Mpanzu wayuvula ntalu a ngunga ya mpila yoyo, kansi bisi vata ka bazaya yo ntalu ko. Bankamba vo: mindele miatwala yo mu diambu dianatisa ku ntandu, kansi bangamba balembana yo nata mu diambu dia zitu, ye mu diambu diodio divwilu kwa bau nate ye bwabu.

Mpanzu kwa mwisi bwala vo: Kiese kwa beno bu lwenalukufi ye mbanza a mindele, kadi kwa bau lubakakanga mbongo zazingi. Yandi vo: Mbongo vele tubakanga mu diambu dia salu bieto, ye mu zausumbilanga bi tweti sadila. Kansi yenge kieto ye kiese ka bilutidi kala mu diambu dia mbongo ko.

Ntangu yankaka twatonta yangalala mu mbongo kaka ye ndwinu ye makinu ye masumu mankaka, kansi ntangu yina engwa bonso bu yatukisa mpasi! Zola ka kwakala ko, mpaka zazingi. Bakento beto ka babuta ko. Beto ye beto kaka. Kanda diakala mu fuka. Kansi mu diambu dia nlemvo a Nzambi twalwenga, twasisa masumu momo, ye bwabu twena bonso bu twena. Kiese ye yenge! Fisidi nga tu babonsono mu dibundu dia Nzambi twena.

Bu kavova mambu momo, watala makabu ma bana beti sakana ye seva ye dumuzuka va kiazala, i ki-

mbangi kwandi vo: mambu ma kavovele i ma kedika. Ye kedika kia mambu mandi kivutukidi monika, ngunga ya mbafu bu yivovele, ye babonso bakotele mu sambila ye yimbila ye kembila lumbu kia lumingu mu nzo a Nzambi Mpungu.

23. Mpova ya ngunga.

Bu bavingila madia mau, buna nlongi wabokila bana, mboki kabasamunina ngana mu ngunga au, bonso bu yivovanga. Ngana i yayi: Lu bakundi bami! Mono ngiena ye ludimi lwalula ye ntu wa mpavala. Kansi ka luna kuntungudila bo ko, kadi vo ka bwa ko, nga ndembane salu kiami sala.

Zolele zaya vo mbakidi kiampovila, bika kawa kaka. Lu binkundi-nkundi, bu lukwikamanga mu salu ki lutombulwanga, buna ka luyuvuzulani, bonso bu lubanzulwanga kwa bantu ko. Luvanga yambote ye yambote ye yambote ye lembwa yindula yibanzanga bantu mu beno. Ka lulendi zolwa kwa babonso ko. Lukala bazolwa kwa Nzambi ye tumamana ngudi zeno ye mase meno ye minlongi mieno. Sidi bobo, una sakumunwa.

Va ngiena bwabu, kikedi vo ntangu zazonsono ko. Yateka kala yalambalala ku nsi a ntoto ye kondwa kizumunu nkutu. Kansi yanangunwa kwa bantu, bu yakivesununwa mu tadi, yavangwa ngunga. Beno mpe vo luzolele kala bantu bamfonga, bika lwakukiyekula kwa ndiona lenda kutuvesununa yambi.

Vanga bonso bwenina kifwani kia Mvulusi eno,

mboki luna siwa vena yandi va ntandu a tombe, luna balulwa mpe ye vwanda yandi va kiandu kiandi mu zulu. Nzituzu a mpila yoyo beto tu zingunga ka tulendi wo baka ko, kansi beno lutadieno, ka lwidi wo vidisa.

Kilendi ami bula mbembo ntangu zazonsono ko, kadi nzezi vo bufweni dingalala mpe. Lundimbilanga mu kiesa, kansi vo mbolomokene fuku ye mwini, ngala lwabeba mu wa bo.

Ntama nlongi walonga nlonguki andi ndongolo zole, ntangu yi kana vovila ye ntangu yi kana dingalala. Ludingama ye longuka yonso yi luna vova ye bonso bu luna yo vovila, mpasi lwavova mabiza ye mabiza. Ntangu zankaka dingalala i nduka beni ye vova kwa-fiuma.

Lulenda kunsevila, bu ngiena ludimi lwalambuka, kansi mwanki nzezi kwami bonso bu ngina lo sadila. Ntaudi zazingi ka zazezi sadila tudimi ko, mpeleko zena ye twatukufi. Mboki lufwiti bambuka moyo vo: ludimi lwami lufweni mu sadila salu kiami kaka.

Ka lukongudilani biabionsono, bonso bwena tezo kia lekwa kimosi ko. Vo lutezele ludimi vo lula, kansi koko vo kwena tezo biole vo bitatu bia mpila yoyo buna kukufi. Lufiongunineno bilekwa ye bantu, bonso bwennina salu bi bavangulwa, mpasi lwateza nadede.

Salu kiami i kiabokila bantu mbila ku nzo a Nzambi. Kansi nga vo babonsono batondele Nzambi mu ntima mia mvimba, ngala kiena nsatu akubatela mbila beni ko. Kadi bazolele kwenda vana vena nsaka, ka bena nastu abambulwa moyo mu kwendila vo ko. Batondanga Nzambi, batondanga mpe mu kutakana mu nzo andi, mpasi bakunzitisanga.

Nanga beno ka lutondanga nzo a Nzambi beni ko.

Bila kia nkiama? Kadi ka lubeki ntima mitondanga bia Klisto ko. Bankaka babelanga kwiza mu dimba mambu ma Nzambi. Bakukiyananga ye ta vo: balenda sambila mu nzo zau ye va mayinza mau.

Kansi bu bakondolo ngunda mu kutakana ku sambu, buna kedika mu bau i kiaki vo: ka bamonanga nsatu asambila Nzambi ko. Bazolele kaka yangalala mu bolo ye mu mambu ma nsi. Nzambi i ntangi a mabanza, zeyi mambu ma nsweki mu mintima miamionsono.

Ngiena kwami va mbata a bantu, kansi ilenda buduswa mbembo kwa bau mu diambu dia nsinga. Wansika, wasimba nsinga kaka, buna ndinga ami ntumbu wakana mu mavata. I bobo mpe mu lusambulu lweto. Lwau kwandi i nsinga va kati ye beto ye Nzambi. Bu tusimbanga wo, buna yandi ntumbu vova kwa ntima mieto ye kwa bankaka. Nkiangunu lulekila yandi minu, ye lusa vuvu mu yandi.

Bwabu mambu mami mayikidi mamingi, nkiangunu si yamana kwami, kadi ntangu yadingama yizidi. Mavimpi meno kwa mono, nkundi eno

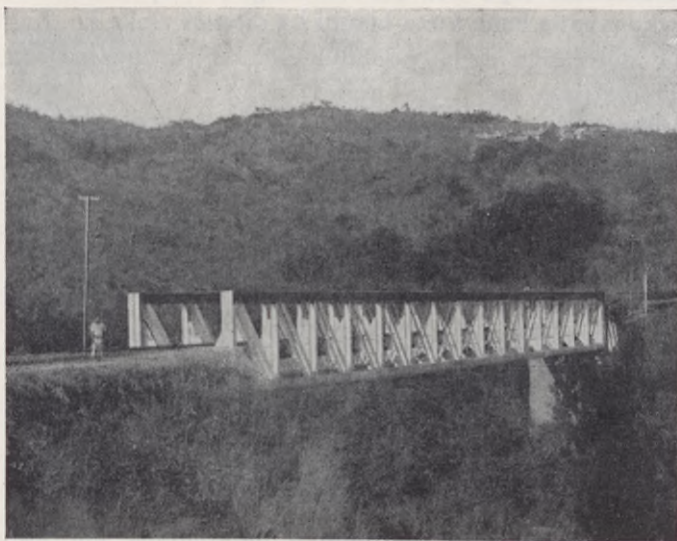
NGUNGA.

24. Nzila ya sengwa.

Lumbu bia Mpanzu ku Matadi biakala mu mana. Lumbu kina buna nlongi vo: Mu nkokila lumbu ki twendieno ku ngali mu sumba bitike, mpasi lwakota mu dikumbi kiambazi mu mene-mene! Bayenda vakimosi, bamokana mu bina bia nzenza bi bana kwe mona ku ntandu.

Kuna kutadisi ngali nlongi wabasonga ntungulu ya nzenza. Va ntungulu yoyo vena bizizi biavangulwa mu mpila a sengwa, i mfumu Stanley ye zingamba zandi bonso bu zavioka mu nsi yayi.

Mu nsuka bakota mu kumbi. Ka dimeni diata nseke ko, se tombe kibabwidi. Mwanda vo: Kadi nki kiaki? Mpanzu vo: Mu mongo tukotele, bonso bwatukembi

Kiamvu mu nzila ya sengwa.

nlongi lumbu kina. Kansi ka ntama beni ko mboki bavaikidi kuna nima a mongo, ku basabuka benga va kiamvu kina ki bamona, bu bayenda ku Vivi.

Mboki nzila yena va lutengo lwa mongo. Ku luba-kala bamona kaka baka kia mantela ye ku lumoso nlan-gu ku banda beni. Mwankaka nlangu wamonika fisi-

dinga nkievo ku nsi a nzila. Bobo bwadiata kumbi kani makumaia ma minuta, mboki diasabuka nlangu va kiamvu kia sengwa. Nkumbu a nlangu Mpozo, ye ngali yena kuna yena mpe nkumbi Mpozo.

Vankaka baviokanga bantu babingi bena salu mu kubika ye londa nzila. Kadi nzila yoyo i nzila ya mpasi. Yifwiti kala yalendumuka, ka ntombuka ko ye ka nkulumuka mpe ko. Yifwiti sungama mpe, kadi vo yakonanana beni, buna kumbi ka dilendi vioka ko. Kansi mu tunga nzila yalendumuka ye yasungama mu miongo mia nsi yayi i mpasi zazingi.

Bwabu bu yimeni tungwa, buna mu keba yo yambote ka mpasi beni ko. Nga ntangu yina yatungwa nzila mpasi. Bamase meto ka bayukwa salu bia mindele ko. Salu ki bazaya i mu nata bizitu kaka. I diau bannenza i bisi Cina ye bisi Senengali babadika tima nzila. Kansi bela kwakwingi ye lufwa. Bampembe ye bandombe fwa ye fwa kaka. Bakuluntu nsatu abeba mu salu kiokio.

Kansi muntu mosi, nkumbu andi Thys, waluta vema salu, nate ye kiamana. Mu diambu dia vema kuna ku kasonga buna vata dia Ngungu diavewa nkumbu Thysville, mbangudulu a nkumbu i mbanza ya Thys. Kansi kumi dia mimvu batatamana mu salu kiatima ye tunga nzila yoyo.

Muntu kalendi teza ntomosono yikwizanga mu nsi mu diambu dia nzila ya sengwa ko. Kadi vo ka ya ko, nga bantu bakutu nata biabionsono bi basadilanga ku ntandu ye bitukanga kuna Mputu. Ye bakutu mpe nata bi batekanga kwa mindele nate ye ku Matadi. Bisi ntandu bwe bakutu baka ngamba zalunga mu nzila ya nda ya mpila yoyo?

Mboki vo muntu zolele zieta ku ntandu vo ku banda, buna ka nsatu adiata tumingu tole ko, bonso bu kaka-twa sa tekila ntungulu a nzila ya masini. Sumba tike kaka ye vwanda lumbu kimosi mu kumbi se lweki kwandi. Vana ntete banzenza kaka badiatisa makumbi, kansi bwabu mpangi zeto zazingi zameni longuka salu ye basalanga kio.

Kumbi dia ntoto.

Nzila yina ya ntete ka yena salu bwabu ko, kadi yakala yayike ye ka yalunga mu natisa biabionsono ko. Nzila yisadulwanga bwabu i nzila ya mona yilutidi sadila ye sungma. Ye masini ye makumbi ma mvimba maviokele bina bia ntete mpioka zazingi mu nene.

Ba Mpanzu batoma tala nsi, bonso bu yena, ye ba-

tanga nkumbu a ngali ngali, bonso Mpozo ye Tombangadio ye Nkenge ye Lufu ye Songololo ye Kwilu. Kansi bu bamona nkumbu Kwilu, buna bazaya vo: ka ntama andi beni ko mboki si balwaka ku Kimpese, ye kuna si bakatuka mu kumbi, kadi kuna Kimpese si bakwe bumina.

25. Kimpese.

Mu diambu dia ba Mpanzu batuka kuna Kingoyi, kwena skulu kia minlongi (Séminaire) mia S. M. F., i kuma bakala ngunda mu bumina ku Kimpese, kwena mpe skulu kia minlongi mia B. M. S. ye A. B. F. M. S. I kuma basisa kumbi ye kwe bumina ku misioni.

Kansi bakala banzenza kuna kwa babonso, i kuma bakibakila nkanda kwa mindele kuna Matadi. Nkanda una batambika wo kwa mundele u bateka bwana. Buna batoma tambulwa ye yekulwa kwa muntu, i nlongi, wabasonga vula ye skulu ye bangula salu kisalukanga kuna.

Bu bameni zieta ye tala nzo a Nzambi ye nzo ziiia za mindele ye zazole zilongulwanga minlongi, ye ku balonganga bakento ye bana, buna yandi nlongi vo: Luzolele kota mpe mu dimba, bonso bu balongwange? Mpanzu vo: Nanga ka bwa ko. Beto ka tu minlongi ko. Skulu kia zintaudi kaka twakotila. Mindele nanga ka bazolele bo ko. Nlongi vo: Ka diambu ko. Tulenda kwe zieta mwankaka.

Bayenda tala nzo za minlongi. Zakala zazingi. Mboki bamona nzo a zimbevo ye kampi. Kuna bamona bia

mpila mu mpila biasala minlongi mu longukila. Bankaka balonguka mu tunga nzo za biliki. kansi salu kiau kiankaka ki basalanga mpe mu vema ye ngolo, i mayinza mau.

Nlongi wabayendisa mpe ku mayinza. I ndimba wa mbote beni ye waunene. Kuna nlongi nlongi ye nkento andi babaka ndambu au mu sadila. Nlongi vo: Bonso

Kimpese.

bu tumonanga mo bwabu, i bobo makalanga ntangu zazonsono. Kadi nlongi bu kayiza koti mu skulu, buna yinza diakunwa ye diena madia ma mpila mu mpila kavewa.

Mboki mvu mina mi ntatu mi bakalanga vava batamananga kuna ye baka madia mau, nate ye skulu kimeni. Buna basisa mayinza mau kwa bankaka bonso bu batambula mo mu ngizulu au. Bonso bobo buna ba mu kabu dia ntete ye ba mu diazimunina babakanga madia mau mpila mosi.

Mu vutuka ku vula nzila yankaka bavutukila. Ba-

vioka zinga ku banda fioti. Nlongi vo: Mu-diambu dia zinga diadi buna bwabu mindele ka minatisanga nlangu diaka ko. Kadi lekwa kina ki luwanga kieti sa bwo — — bwo — — bwo — — kilwakisanga nlangu mu mvovo mia sengwa ku kinzanza kiakinene va mbata a nzo. Ye tuka muna bakwendisanga wo, konso ku bazolele.

Mpanzu vo: Masini momo bwe meti diatila? Kimweni muntu udiatisanga mo ko. Nlongi vo: Mau ye mau madiatanga, kansi bonso bu madiatuswanga, kizeyi bangula ko. Nanga nlangu udiatisanga, kadi fuku ye mwini, fuku ye mwini diata ye diata kaka, bonso butumweni. Masini vo: Bwo — — bwo — — bwo — —

Mpanzu vo: Kamba, ngeye nlongi, nzo zankaka, zina zi tulembolo kwe tadi, za nani zozo? Nlongi vo: Za Mpelo. Bau mpe salu basalanga. Mindele miamingi miena ye babakala ye bakento. Bena ye biskulu bia mbote beni ye kwa zintaudi za babakala ye kwa zintaudi za bakento. Babalonganga mpe salu bia mpila mu mpila.

Mu nsuka bu balwaka ku ngali, bamona tomabilu biayiza va nzila. Mpanzu wayuvula muntu, konso ku bitukidi. Yandi vo: Ku Kitobola. Mpanzu vo: Buna Kitobola mu ntini yayi kiene? Yandi vo: Inga ka nseke beni beni ko. Nzila yoyo ya tomabilu yikwendanga nate ye kuna. Mindele miena kuna milutidi sala salu biakuna bia mpila mu mpila ye mu twila bibulu bi batekanga.

Kumbi dilweki, ye mbumununu au ku Kimpese yimeni.

26. Lukala.

Ka nseke ko ye ngali ya ntete landila Kimpese bamonu mwisi wa ngolo wawaika mu nzo yayinene. Bayuvula muntu: Nki a nzo yoyo ye bila nki mwisi wa mpila yoyo? Yandi wabazaikisa vo: i Lukala, i fulu kuvangwanga lekwa kiena nkumbu sima. Kuna kweti saluka salu kiakinene.

Vata dia mindele diena nzo zazingi, ye vata dia bisadi diatungwa lutungulu lwa nzenza. Bibaka ye nludi biavangwa mu buku kimosi kiena nakekete nkievo tadi. Sima i lekwa kiatungulwa nzo zozo, ye kiokio kivantwanga mu matadi ma mbalu.

Mu diambu dia mu nsi a Lukala mwena matadi mamingi ma mpila yoyo ye mu diambu dia sima kisadulwanga beni mwamu Kongo, i diau mindele miatunga nzo yoyo yayinene yena masini ma ngolo beni. Mau makosanga matadi ye nikanga mo nate ye mafwana ye mfumfuta, nkati a mfumfuta nadede. Mfumfuta yoyo i sima.

Vo kibodoso mu nlangu, buna ka ntama ko kibadusu ye yikidi tadi diaka. Sima kilenda sobwa ye nienge wawingi ye matadi ye mboki badisa biabionsono nkievo tadi dimosi. Mu diambu diodio sima kiena salu beni mu ntungulu a zinzo ye biamvu bia nzila.

Ka ntama beni ko sima biabionsono biatumuswa ku Mputu. Bwabu kilenda vangwa mu nsi eto, ye mu diambu diodio ntalu yakulukidi mpe. Kadi bitukanga nseke bifwiti futwa ntalu ya ngolo mu ndatunu. Bwabu bivangwanga mu nsi eto ka bifutwanga ndatunu tuka ku Mputu ko, ye beto tulenda sumba ye sadila bio mu ntalu yafwana.

Lekwa biabingi biena mu nsi eto bi tubanzilanga vo: ka salu ko, kansi mu diambu dia diela ye makani ma mindele bumonekene vo mfunu beni biena. Vo tutomene zaya sadila biabionsono biavanga Nzambi, nga beto ka ba bumputu ko. Kansi mu sadila bio buna nsatu a ndwenga ye vema ye sala. Bika twavemina luzailu, kadi luzailu lutukisanga lulendo.

Mu ndwengoso yoyo kamanisa mbangudulu zandi za mpangulu a sima.

27. Luvangulu Iwa sukadi.

Ku ntwala diaka bamona nzo yankaka yayinene ku lubakala, ye ba Mpanzu bafwiti vutuka yuvula: Nki a mpila a nzo yoyo ye nki a salu yena? Ye ndiena wayuvulwa kabeba mu bangula ko.

Yandi vo: Mu nzo yoyo muvangwanga sukadi (suce). Beto babingi bu tusumbanga bibuku biobio bia mpembe kwa mindele, ka tuzeyi kubitukanga ko. Tuzeyi kaka vo ku Mputu biatuka, ye mindele mivanganga bio. Ye diodio ka luvunu ko.

Nga beto vo diela dialunga kaka nga ka mpasi mu vanga sukadi ko, kadi mu minsi kivangwanga. Ye beto mu kuna minsi muzayakene tuka bakulu beto. Kansi bau tunda mio ye dia kaka, ye mboki beto mpe tunda kaka ye dia mu mbandu ka mbandu. Nani wabaka mabanaza mu viludila mio sukadi.?

Mpanzu vo: Inga vele, ka muntu ko wayindula salu kia mpila yoyo. Kansi mu ntangu ya bakulu vo muntu

wabakula salu kiavanga sukadi, buna bakulu bwe bakutu kumvangila? Yandi vo: E bwe, mono bwe yazaila dio?

Mpanzu vo: Mu diambu dia fu bia bakulu, buna wa mpila yoyo wabanzulwa vo i ndoki, buna kakatwa dia nkasa, ye mu diambu dia nsa yoyo ya mbi nanga kafwa, ye nzailu ya mpangila sukadi yafwa yandi. Mboki nani wazola vutuka tonta mpangulu ya mpila yoyo? Beto twena mu diba mu diambu dia bifu bia bakulu ye mabanza ma kindoki.

Yandi vo: Inga kindoki mono vele kizeyi kio ko, kansi makani mamingi ma mindele ma ngitukulu yamona. Bwabu mindele miena vava mikunisanga mayinza mamanene ma minsi, fisidi nga mu mindimba miamionsono mumenanga minsi ye minsi kaka. Bu miayela mikolwanga ye natwanga ku nzo kwena masini mangolo makamanga minsi ye vambisanga nlangu ye bititi.

Bititi biloswanga, bonso bu tulosanga bititi bia minsi, bu tudiana mio. Kansi nlangu a minsi utedukuswanga, ye mboki bonso bu ukubukwanga nadede, kizeyi bo ko, diadi kaka nzeyi vo: nlangu a minsi bu umeni yumuswa, buna bindekwa-ndekwa bia mpembe fioti bisidi bi ka biswaswane beni ye mungwa ko. Mboki masini mankaka mena mavedisanga bio, nate ye bieka bia mpembe ye bia mbote bonso bu tuzeyi.

Mpanzu vo: Kadi ka mindele miamionsono mizeyi vanga sukadi ko. Kadi mu ntangu yakala mvita ku Mputu ye mindele mieto ku Kingoyi mialembwa fiduswa sukadi kwa bakundi bau, buna batonta mu kama ye tedika nlangu a minsi, kansi bisielo biau biata vo: ka sukadi ko babaka. Ki babaka ka kiakinda ko

ye ka kiakala kia mpembe mpe ko. Nga kiakala nzenzo bonso sukadi, ye basadila kio mu madia mau.

Yandi vo: Kuna Mputu muntu ye salu kiandi, muntu ye salu kiandi kulutidi kalanga. Ye salu kisalanga muntu mvu ka mvu kilutidi zayakana kwa yandi. Kansi mboki masini ma mindele masalanga salu kia ngitukulu mpe.

Mwanda vo: Buna nki a ntangu beto tubaka diela bonso mindele? Yandi vo: Ngeye wamona bantu bole bamaka mu ba dimosi e? Mwanda vo: Nkatu. Yandi vo: Kansi bole vo batonta, buna wazimunina si kalenda vioka ndiena wena ku ntu e? Mbenzi vo: ku banda kaka kafwiti kala.

Beto tuzimunini mu sikama ye mu badika salu. Bamindele ntama babadika, bau ku ntu beka. Ka bulendi kala bwankaka ko. Kansi wonso wena diela ye lembolo tina salu ye mpasi, bika kavema mu finama ye mindele mu diela ye mu zayu. Si ulenda finama mpe, kansi mu vioka kutontani ko. Bwa si wabwa kaka. Ka bulendi kala bwankaka ko.

28. Thysville.

Nzila ya mona ya sengwa yitinanga ntombuka ya ngolo. Ku ndambu ya Kimpese kwatombuka nzila ya nkulu mongo a nda beni, kansi nzila yamona yizunganga wo. Ku Ngungu mpila mosi. I bila kialembana ba Mpanzu mona Thysville (Ngungu).

Bamona kaka vata nseke vana mbata a mongo. Bamona mpe mpambu a nzila ya sengwa yikwendanga

kuna. Ndienu u bateka yuvula mu diambu dia Lukala ye fulu biankaka wakidi yau mu dikumbi. Yandi wamana kubabangudila mamingi mu diambu dia salu kia nzila ya sengwa, kadi salu kiokio kasalanga tuka ntama.

Yandi wabazaikisa mpe vo: mabanza makala vo: mindele mifwiti katuka ku Ngungu ye natuka kwankaka ye salu biau. Kansi buna bena batinguna, ka bazola katuka ko. Bila i kiaki vo: vana mongo una wa nda beni vena mpeve a mbote kwa mindele. Mu sivu kiozi kia ngolo ye mfwadi beni ye mu mvula ka mwini wa ngolo beni beni ko, i diau mpeve yoyo yafwana kwa bau.

Beto bandombe tutezanga vo: mu sivu ka mbote ko, kadi kiozi kingi, kansi mu diambu dia salu bieto ye mfutu buna tubakanga mwatu mifwana ye mavunga, ye buna ka mpasi mu vibidila ko. Mpanzu vo: Nki a mpila a salu lwena kuna yulu mongo?

Yandi vo: Salu bia mpila mu mpila. Kansi kilutidi nene i salu kia sengwa mu talia (atelier). Kadi mu nzila ya mpila yayi masini ye makalu masakanga ye mafwanga beni ye mafwiti londwa ye kubukwa. Salu kina kisalukanga kuna.

Masini mamona makubukwanga mpe. Bibuku bia masini bitukanga ku Mputu, mboki ku Thysville bibundwanga ye tungwanga, nate ye masini ma mvimba malungidi. Salu kiokio kia mpasi kiena, ye mindele miamingi mifwiti sala ye songa salu kwa beto, kansi beto mpe tusalanga biabingi.

Salu kiankaka kiakala i mu tambula ye sadisa bannenzena. Kadi makumbi bu makala lekanga kuna mu fuku, buna bantu babonso bayizila mo bafwiti baka

fulu kia ndeka. Kwa mindele nzo za nzenza (hôtel) zakala zazinene, ye bantu babingi babaka salu kuna. Bwabu salu kiokio kimeni, kadi makumbi maviokanga vava va banda. Mboki makazini ye minkiti miena ye salu biau. Ye salu kia Nzambi mpe kieti sala mpangi zeto. Ye mindele mieto.

Nzo za mindele zamwangana yeku-yeku, ye nzila za tomabilu zatungwa. Tomabilu biabingi bisadulwanga. Nkuzu wa ntoko wakubukwa wena zinzila ye bifulu ye minti ye bintintibidi bia mpila mu mpila, ye muna mwena mpe ku ntandu kifwani kia muntu waluta vema ntungulu a nzila ya ntete ya sengwa mu nsi eto, i mfumu Thys. Kifwani kiandi kiatetwa mu tadi ye kiena nene kwa muntu ye kieti songa ntu andi ye ntulu ye mavembo. Mindele mibikanga kio vo: biste.

Bobo busanga mindele mu songa matondo mau evo mu zitiza ndiena waluta kubatomisina mu diambu dia salu kiandi. Mbatu muntu a mvimba watetwa mu tadi, mbatu biste kaka. Mu nzila yoyo buna mbandu zakwiza zilenda bambulwa moyo mu bantu babanene ye mu salu biau. Bu kamana bangula momo mamonsono, wasisa dikumbi. Bayambana kwau.

29. Kisantu.

Ku Kisantu bankaka bakota mu dikumbi. Muntu wizi vwanda vena ba Mpanzu. Fintama-ntama buna Mwanda vo: Tala bampakasa! Ndienna wazimunina kwiza wansevila. Mpanzu vo: Ka mpakasa ko, zingombe kwandi. Kansi yandi mpe wayitukwa mu diambu dia zazingi. Buna wayuvula ndienna wizi vwanda yau vo: Nani vwidi kamba diodio dia zingombe?

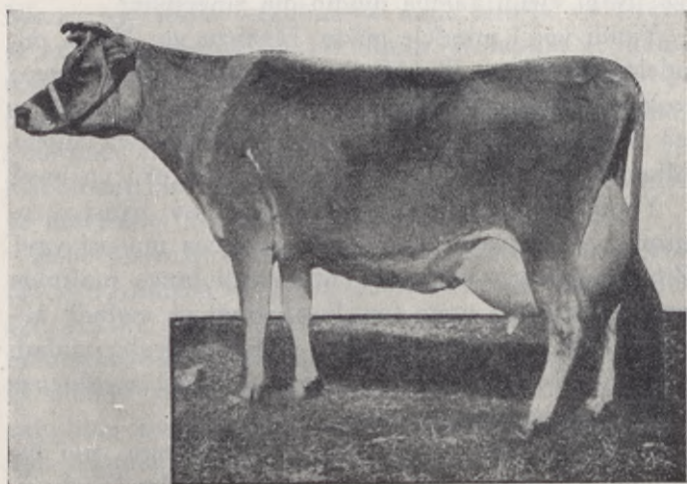
Yandi vo: I mindele mieto. Mpanzu vo: Nki a mindele? Yandi vo: Ba Mpelo, kadi ku Kisantu kwena vula dia Mpelo. Mpanzu vo: Buna ngeye i nlongi au e? Yandi vo: Kinlongi ko, kansi isalanga kwa Mpelo. Mpanzu vo: Ngombe zozo ku Mputu zatuka vo bwe?

Yandi vo: Kwatuka za ntete kizeyi ko, kansi zazonsono zi tulenda mona bwabu, zabutwa mu nsi yayi. Zibutanga beni, ye bwabu ntalu yeti lunga mafunda masambanu. Va ntete fwa kwakwingi ye maladi, kansi mu diambu dia diela dia mindele bwabu maladi mameni. Nga salu beni mu keba ye dikila zo. Mpanzu vo: Nki basadilanga zo?

Yandi vo? Mu bakila mbongo ti. Ntangu yayi lumingu ka lumingu zankaka zifiduswanga ku Kinshasa, ku zivondwanga, ye mbizi zitekwanaga kwa mindele. Kansi ka zingombe kaka zifiduswanga ko, kansi bana ba nti ye bia mpata nsengo. Biabingi lumingu ka lumingu ku ngali bisokwanga mu kalu. I salu kwandi.

Kansi salu kiankaka kiena mu diambu dia bibulu biobio. Mamvumina mabakamanga mamingi. Mankaka matekwanga kwa mindele, kansi mankaka mavangulwanga mafuta ma ngombe (beurre), ye mankaka mavangulwanga fulumasi (fromage).

Mpanzu vo: Kadi mamvumina momo i mpila mosi ye mamvumina ma zinkombo e? Yandi vo: Nkievo mpila mosi kwandi. Mpanzu vo: Kansi mamvumina matekwanga mu mafoya matukanga ku Mputu vele mpila a nkake? Yandi vo: I momo kwandi. Ka di-swaswana andi ko. Mpanzu vo: Beno mpe lulenda nwa mamvumina malwazwanga kwa bibulu e?

Ngombe a nkento yilwazulwanga mamvumina.

Yandi vo: Mu nkiamana? Mambote mena. Vo tubeki mo kaka, nga tunwini. Kansi bana beto balenda baka ye batominanga mo nitu beni. Vo bakulu bazaya sadila mamvumina ma zinkombo kaka, nga ka nsatu avonda bana bau ba nswa ko, bonso bwakala fu kiau. Kadi mwana wa nswa vo kafwilwa mbuta andi, buna wazikwa kimoyo ye mbuta mu diambu diakondwa kwa

madia mafwana kwa mwana. Bana babingi bayundulwanga mu mamvumina ma ngombe.

Mpanzu vo: Kansi beto ka twena ye mamvumina ma ngombe ko. Yandi vo: Ma zinkombo lufwiti sadila. Mpanzu vo: Ka bulendakana ko. Kansi bwe, mu ndambu yayi kamwenani bazimfumu batonta twila zingombe ko e? Yandi vo: Nkatu. Ba Mpelo batanga vo: ka tulongukele bwalunga ko mu keba zo.

Mpanzu vo: Nanga i bobo. Kadi mu ndambu eto ku vula dia Kinkenge kwakala mundele wayundula zingombe. Zatoma funana mpe, kansi kiwilu ko vo: mamvumina makala lwazwanga. Bu kavonda zankaka, buna mbizi yayingi kateka kwa beto.

Kansi bu kamana vutuka ku Mputu ye lembwa kwiza diaka, buna wayekula zo kwa bamfumu nzole kwa mfumu mfumu, mpasi batwila zo. Kansi ka mvu mia-
mingi ko mboki babakama yela, bafwa. Se bwabu ka kusidi zingombe mu nsi eto diaka ko.

Yandi vo: Kiadi beni zingombe bu zilembolo toma nitu mu mavata meto. Kadi zingombe ye bampakasa fisidi nga kanda dimosi dia bibulu. Ye bampakasa bafunananga mwamonsono. Keti mu ndambu eno bampakasa bene?

Mpanzu vo: Beni. Yandi vo: Bafwiti tolulwa kwandi. Mpanzu vo: Nani una tolula bampakasa? Yandi vo: Beto bakongo. Mpanzu vo: Fwa twafwa. Nani lenda tolula mpakasa? Yandi vo: Mindele. Kadi ku ntandu kwena mavula kutolulwanga ye bampakasa ye banzau.

Mpanzu vo: Twakandama. Kedika mindele mieti vilula nsi eto nadede. Eh, bibulu bia nsisi bi tutinanga, bau batolulanga bio! Eh, Kedika mindele!

30. Madimba.

Kumbi diasimpama. Batala nkumbu a ngali, i Madimba. Mwanda wayitukwa mu diambu dia nzo zazinene za biliki. Wabanza vo: mindele mifwiti kala muna, kansi se kamweni mundele ko. Bandombe bena ku bilu, ye bandombe bena mu vinga biankaka. Wayuvula muntu vo: bandombe bakundanga mu nzo zozo. Bu kawa bo, wayitukwa beni.

Kansi ndiena wankamba mpe vo: ka wonso wonso muntu lenda baka nzo ya mpila yoyo ko. Muntu kaka wena tezo kialunga mu salu ye lenda lekulwa minu kwa mindele. Kata mpe vo: mindele mia kompani mitomene kubadisanga. Yandi mpe kwa kompani kasalanga, ka salu ku bilu ko kansi salu kiankaka.

Mpanzu katedi zinzo ko. Salu kiankaka kiatunta mabanza mandi. Kuna kamona kabu dia bantu bamokana ye seva ye sa mazu. Wayenda tala. Bateza bikwanga va balanza ye kotisa bio mu kalu dia kumbi dikedi yau. Bankaka bateza makuba ma zinguba ye wandu. Wayuvula mbuta a muntu watelama va lweka vo: Mundele usumbanga madia momo mamingi i nani?

Mbuta a muntu vo: Ka mundele ko. Beto twena ye zimpangi zeto ye baleke beto kuna Kinshasa bafidusulwanga mo ye batekanga mo va mazandu ye kwa makompani. Kadi kuna Kinshasa kwena bantu babingi beni, kansi ka babakanga mayinza kuna ko, i diau sumba bafwiti sumbanga madia mau mamonsono.

Mu diambu dia mfutu miau mialunga, balenda toma futa madia mpe. Va ntete twatumwa mu sala ye fidisa madia. Bwabu tuzeyi ndandu yilenda bakama mu salu kia mayinza, i kuma bankaka bena ye mayinza ma-

manene ye bisadi biabingi bikubasadisanga. Lumingu ka lumingu tuzadisanga kalu dia mvimba ye fidisa ku Kinshasa.

Mpanzu vo: Buna babakala mpe bakunanga nguba ye wandu ye mayake? Yandi vo: Ye kadi, beni. Mu lamba bikwanga vele i salu kia bakento, nga babakala

Madimba.

ka batinanga salu kia mayinza ko. Mboki babingi bena salu biankaka mpe.

Mu diambu dia ndandu a salu bia madia babingi batungisanga nzo zau za biliki, ye nte mia mimvwatu mibakanga salu mpe, kadi beto, ka nsatu akala mpene ko. Nkebi miamoko ka mibakanga ndandu ko. Batatumswanga ku salu ka babakanga ndandu a kieseko. Beto mu luzolo tusalanga ye ndandu eto i ndandu a kieseko.

Nzeyi vo bankaka ka bazolele vova mpila yoyo ko. Bau vo: Ndandu kwe yena? evo: Mbongo kwe tuna zo baka? Kansi mpova yoyo i mu nama fu bia bakulu. Vo Nzambi ukutusakumunanga, buna vele tufwiti tonda ye kala kiese.

Mpanzu vo: Buna mindele ku Kisantu mifidisanga madia kwa mindele miena kuna Kinshasa, ye beno bisi nsi a Madimba lufidisanga madia kwa bandombe bona kuna. Bufweni kwandi.

Yandi vo: I bobo. Bufweni. Kadi bobo bumonikanga zola kwa kimpangi.

Mpanzu vo: Ye zola kwa zimbongo.

Yandi vo: Ye zola kwavukisila mioyo mieto —

Ngunga yivovele. Mpanzu malu malu katomba fulu kiandi. Meki mu kumbi. Diele kwandi.

31. Nlongi ye bayandi.

Kumbi ku diavutuka simpama, buna i Sona Bata. Babingi bakota mu kumbi. Ba Mpanzu ba baluta ta-didila i muntu ye nkento andi ye bana bau batatu. Muntu wowo watoma vwata bufweni, nkento andi vweti yunga kiamona ye kwanga ntu, mwana wa kota i wa nkento vweti zwele diavedila beni nga ka diamona nadede ko, mwana wa nzole vweti bimbati-mbati ye fikinkuti, kadi i wa bakala. Nga wa ntatu i wa nswa wazingwa nlele ye kalendi toma monika ko.

Babingi bayiza yau ku ngali mu kubasindika ye sadisa mu kotisa lekwa biau, kadi biabingi biena. Bamokasana mu kiese ye baseva beni. Nkento kaka kasonga

zizi kia kiese ko — nanga mu diambu dia ku nsi a nzenza si kenda. Kumbi bu dinanguka, buna bau vo: Bika Nzambi kakulusakumuna mu salu bieno!

Mwanda vo: I badibundu bobo, kadi mpova zau zi bavovele zisongele bo. Mpanzu vo: I bobo. Kansi mu diambu dia minkanda mi mbweni va ntandu mu kifunda kiau kiankaka mbenzi vo: yandi i nlongi. Kanivo

Nlongi ye bayandi.

beti natuka, kadi lekwa biabingi-bingi biena yau. Mwanda vo: Nanga i bobo. Ye bana bau kedika ba ntoko beni, bu bena vedila kwa mpila yoyo, ye zizi biau bieti songa vo: diela diena yau.

Muntu wowo kwa nkento andi vo: Bwabu lokula bitatu kaka mboki si twalwaka ku Kintambu, kansi mboki mvu wa mvimba, nanga miole, nate ye tuna vutuka mona nsi eto ye bayeto. Nkento vo: Vo ka mo-

ngo euna ko nga vata dieto dikutu monika vava, tala nzila eyi! Mwana a nkento vo: Nzila eye? Songeti yo Mama! Nkento vo: Eyina yina. Mwana vo: Inga mbweni yo. Kansi vula dia mindele kwe? Mbuta vo: Ka dilendi monika vava ko.

Mwana vo: Buna nki a nzo eyi yayinene? Mbuta vo: I skulu kia Mpelo yoyo. Mwana vo: Kamba Mama, kuna Kintambu mono mpe yakota mu skulu, ka bwa ko e? Mbuta vo: Mu diodio fwiti yuvula Tata. Mwana vo: Kamba Tata, mono kuna Kintambu kina kota mu skulu ko e? Tata vo: Twalwaka ye tala, bonso bu twamona kuna, mboki si twazenga dio. Vo ka mpasi beni ko buna fwiti kota, kadi nkubu aku yifweni.

Mwana vo: Kansi nani una tangisa, ngeye vo mama? Tata vo: Diodio mpe dina zenguka, bu tumeni lwaka ye tuna kabwa salu muntu muntu. Mwana vo: Inga mono nzolele beni longuka mamingi, mboki bu yamana kula, mono mpe si yalonga bayami.

Tata vo: I bobo kwandi. Beto babonsono tu minlongi, kadi bu tutekilanga mu nzila za mbote ye songanga nkadulu ya mbote, buna bantu ba bo mona, ye bankaka si bazola nama mu nzila zozo za mbote, vo balembolo lubulwa ye tatumuswa mpe.

Mwana vo: Kuna ku tuna kwenda banzenza babingi bene? Tata vo: Banzenza ye banzenza kaka. Kansi diodio ka diambu andi beni ko. Babingi badibundu bena, ye fintama-ntama si twazayasana. Babana kaka batuka ku makanda mankaka ye vovanga ndinga ya nzenza si twaluta mona mpasi mu toma zaya. Kansi tufwiti tonta.

Mwana vo: Bavovanga ndinga ya nzenza nki a ndinga bavova, i ndinga a mindele vo bwe? Tata vo: Ka

ya mindele ko. Ndinga zazingi zena. Bamindele mpe
bena ye ndinga zazingi. Nsi nsi yena ye ndinga ndi-
nga. Ye beto bandombe twena mpe ye ndinga zazingi,
bonso bwena makanda makanda, bankaka bakongo,
bankaka bangala, bankaka bateke, bankaka baladi. —

Bobo bakala mokasananga nzila yayonsono, ye Mpa-
nzu kazola kabikisa mpova zau ko. I kuma kabonga
nkanda mu kifunda kiandi, ye mu mfundu katanga
mambu mama mu nkanda andi:

Lu zintaudi.

Lu zintaudi, lwena mwamu nsi,
Bikeno twayangalala!
Tuna telama, nkunga yimbila
Mu bilekwa bio biabiza,
Bi tulongwanga mu skulu kiakiki,
Bi tutanganga mu nkanda miamimi.
Lu zintaudi, lwena mwamu nsi,
Bikeno twayangalala!

Beto ye zinsi, miongo ye minti
Nzambi Mpungu watuvanga,
Fulu mpe biabio, bulu yayonso
Ye matuti ye minlangu.
Ntangu yi tumweni ye zimbwetete
I mavanga mandi mamanene mpe.
Beto ye zinsi, miongi ye minti
Nzambi Mpungu watuvanga.

Tuna sampuka, toma longuka
Sonika ye tangu ntalu.
Tuna dimbanga, bu tulongwanga
Zaya ntoto ye minlangu,
Kansi tuna luta toma yindula
Mambu mana lenda kutuvulusa.
Tuna dimbanga, tuna tambula
Mambu ma tukamba Nzambi.

* *
*

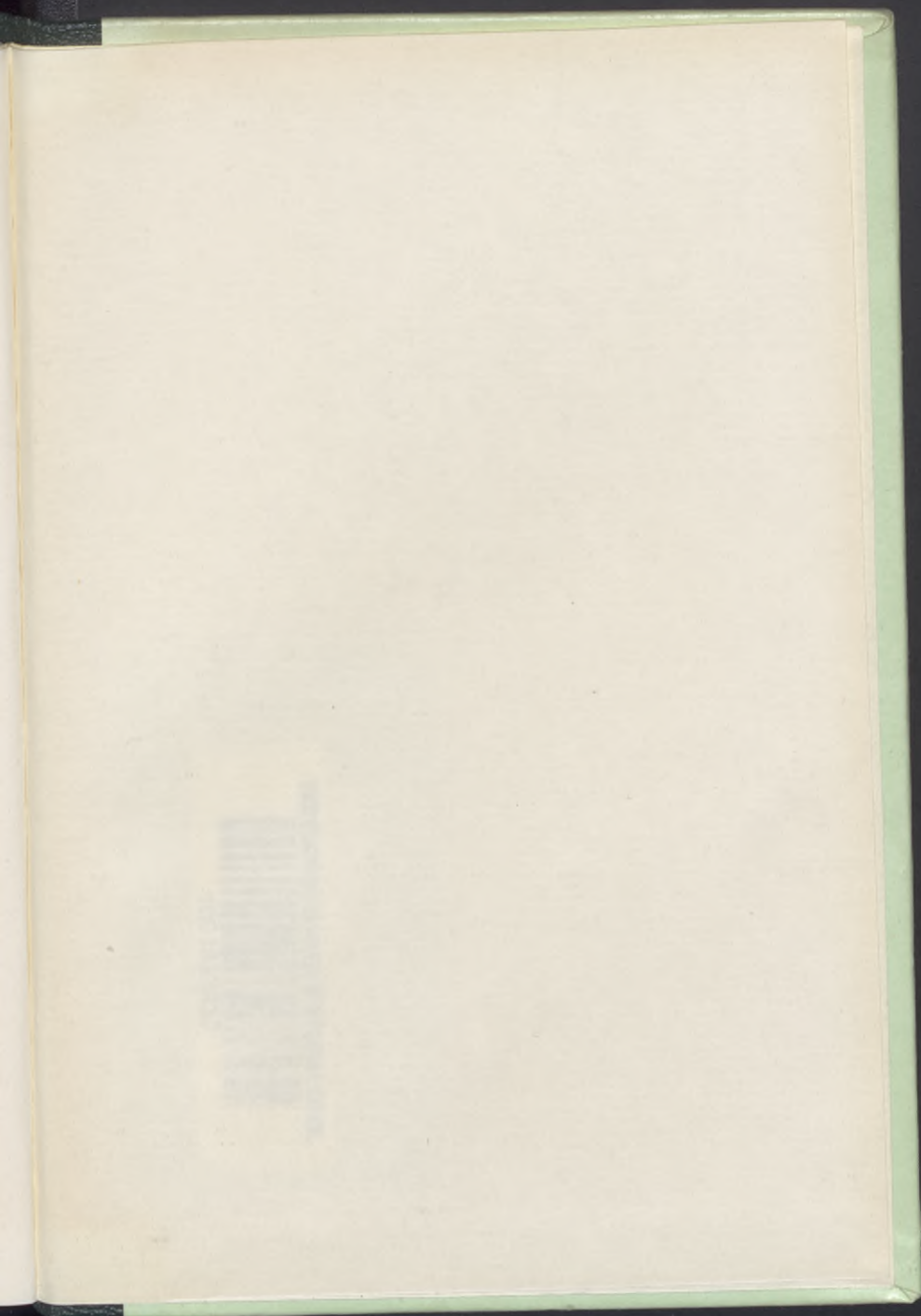
Mwanda wankuda mu lubanzi, wata: Tala, nsi yivilukidi. Miongo mimeni. Mwamonsono mwalendumuka. Mpanzu vo: Tweka mu lwaka ku Kinshasa i kuma

Tuna kungu, hana kungu
Suka ya kungu, hana kungu
Tuna kungu, hana kungu
Suka ya kungu, hana kungu
Tuna kungu, hana kungu
Suka ya kungu, hana kungu
Tuna kungu, hana kungu
Suka ya kungu, hana kungu

Mwami wa dunia, wa dunia, wa dunia
Mwami wa dunia, wa dunia, wa dunia
Mwami wa dunia, wa dunia, wa dunia
Mwami wa dunia, wa dunia, wa dunia

GÖTEBORGS UNIVERSITETS
BIBLIOTEK

1001893930

